

Diuisio huius operis

era dicēs. **C**ōfessionum auditores. et ideo dicitur sacerdos
q̄si sacer dux. **P**lebīs doctores. iō dicitur sacerdos. q̄si sacra do
cēs. sacramētorū mīstratores. et iō dicitur sacerdos q̄si sacra dās
Ergo p̄p̄t̄ primū debēt habere tm̄ de sc̄ia q̄ sciāt recter distin
cte legere et p̄grue p̄nūciare et accētūare. et ad min⁹ grāmāti
caliter intelligere ea q̄ in misse officio p̄tinēt. **P**ropt̄ sc̄dm̄ de
bēt habere tm̄ de sc̄ia q̄ sciāt nūez sacramētorū. et q̄ sit debi
ta forma cuiuslibet sacramēti. et modū ea debite ministrandi
potissime de sacramētis q̄ ad eos spectāt. **P**ropter terciū de
bēt habere tantū de sc̄ia q̄ sciāt discernere inter leprā et leprā.
i. inter pctm̄ et pctm̄. et ip̄onere p̄nias salutare. **P**ropt̄ q̄rtū
debēt habere tantū de sc̄ia q̄ sciāt ad min⁹ pplm̄ sibi p̄missuz
in articulis et alijs rudimētis fidei informare. **O**missio at̄ p̄rio
q̄ illud spectat ad grāmāticā et satis suppono q̄ dñi ep̄i nul
lū ad sacerdotij ordinē p̄moueāt nisi sufficienter fuerit in grā
maticalibz informat⁹. **E**t q̄ de hoc ageť qñ dicit̄ de sacramē
to eucharistie de alijs tribz in hoc libello est agēdū. **Q**uē libel
lus volū vocari **M**anipulū curatoz eo q̄ sacerdotes potis
sime curati debēt libellū istū habere p̄ manibz ut videāt ea q̄
circa officia eoz sunt agēda. **F**init **P**rologus.

Diuisio huius operis.

Quidit̄ ergo opusculū hoc in tres ptes. **I**n q̄z p̄ma agit̄
de sacramētis et his q̄ p̄tinēt ad sacramētoz administra
tionē. **I**n sc̄da de penitētijs et his q̄ p̄tinēt ad p̄fessionū audi
entiā et penitētiāz impositiōem. **I**n terciā de articulis fidei et
q̄ p̄tinēt ad ppli informatiōem. **Q**uātū ad primā p̄tē primo vī
debūt aliqua de sacramētis in generali. **S**ecūdo de q̄li
bet eozū in sp̄ali. **E**t p̄mo de sacramēto baptisimi. **S**ecūdo de
sacramēto p̄firmatiōis. **T**ercio de sacramento eucharistie.
Quarto de sacramēto ordinis. **Q**uinto de sacramēto extre
me vñctiōis. **S**exto de sacramēto matrimoniij

Tractatus primus de sacramē

tis in generali. **E**t habet tria capitula.

De institutione sacramentorum

Capitulum primum

Tractatus. j. prime partis

Quantum ad sacramenta

In generali primo videndum est de eorum institutione
Secundo de eorum efficacia et potestate. Tercio de eorum
numero et distinctioe. Sciendum est ergo quod sacramenta omnia noue
legis fuerunt immediate instituta a christo. quod probant doctores
sic. Illud est sacramenta alicuius legis instituire cuius est legem da
re et condere. sed christus fuit immediate conditor institutor et dator
noue legis. ut diffuse probat apostolus in epistola ad Galatas. et habet in
Ia dicente Dominus rex noster. Dominus legifer noster. ipse venit et salua
bit nos. Ergo ad solum christum pertinuit noue legis sacramenta
instituire. **¶** In sacramentum baptismi instituit quoniam baptismum a Jo
hane in iordanem suscepit. Tunc enim ut dicit Beda. tactu sue mundis
sime carnis vim regeneratiua commulit aqua. Licet autem tunc sacrum
baptismi instituerit. tamen nullus ad suspensionem baptismi erat
obligatus usque post resurrectionem quoniam in die ascensionis dixit
apostolus. Eunt docete omnes gentes. baptizantes eos in nomine patris
et filii et spiritus sancti. **¶** Mat. vi. et Mar. vi. Eunt in mundum uni
uersum predicare euangelium omni creature. qui crediderit et baptizatus
fuerit saluus erit. qui vero non crediderit condemnabitur. **¶** Sacramentum
autem confirmationis instituit quoniam imposuit manum super capita puulorum. et
apostolus prohibentibus dixit. Venite puulos venire ad me. Licet aliqui
doctores dicant quod sacramentum confirmationis instituit in die petre
costes quoniam misit visibiliter spiritum sanctum super apostolos. **¶** Primum tamen repu
to verius quod sacramentum autem eucharistie instituit in die cene quoniam
post summationem agni paschalis panem et vinum in suum corpus et san
guinem suum ineffabili potestate conuertit dicens. Accipite et comedite
hoc est corpus meum. Et sumpto calice dixit. Bibite ex hoc omnes
hic est calix sanguinis mei. **¶** Sacramentum autem penitentiae instituit
quoniam exordium sue saluberrime predicationis assumpsit dicens. Peni
tentiam agite appropinquabit enim regnum celorum. **¶** Quia autem essent peccata
sacerdotibus confitenda figuratiue instituit. quoniam decem leprosis ab
eo mundatis precepit dicens. Lu. xvij. Ite ostendite vos sacerdo
tibus. Licet enim teste propheta Ezechie. xvij. qui dicit in per
sona dei. Quaecumque hora ingemuerit peccator omnium iniqui
tatum eius non recordabor. Licet peccata in contritione di

De sacramentis in generali

mitant. tñ pctā s̄s̄ nihilomin⁹ sacerdotib⁹ p̄fitēda si possibili-
tas occurrat. Sac̄m̄ ordinis instituit qñ in die cene post q̄s̄
cōdicauit ap̄los dixitq; eis. **H** facite in meā p̄memoratōez. **L**uc
eñ fm̄ doc. oēs ap̄los in p̄biteros ordinauit. **S**ac̄m̄ p̄o or-
dinis x̄ps instituit septupl̄r fm̄ q̄ septē s̄s̄ ordines. q̄tuor nō
s̄s̄ sac̄ri z̄ m̄iores. vt hostiariat⁹. lectorat⁹. exorcistat⁹. z̄ aco-
litat⁹. **E**t tres sac̄ri z̄ maiores. vt subdiaconat⁹. diaconatus.
et p̄biterat⁹. q̄ oēs dicunt̄ vnū sacramētū. q̄ ad vnū putat̄ p̄-
biteratū p̄ncipalit̄ ordinat̄. **O**rdinē hostiariat⁹ instituit qñ fe-
cit flagellū de funicul. z̄ eiecit de tēplo yēdētes z̄ emētes. **O**-
rdinē lectorat⁹ instituit qñ legēdo p̄ba **I**saie p̄dicauit dicens
Sp̄s dñi sup me. eo q̄ vnxit me. paup̄ib⁹ euāgelizare misit
me z̄c. **O**rdinē exorcistat⁹ instituit qñ demōes ab hōib⁹ ob-
fessis eij̄ p̄cepit. **O**rdinē acolitat⁹ instituit qñ p̄dicādo dixit
Ego sum lux mūdi. **O**rdinē at̄ subdiaconat⁹ instituit qñ p̄-
cena pedes discipuloz̄ suoz̄ lauit. **O**rdinē diaconatus velut
leuita vigilare monuit. **O**rdinē p̄biterat⁹ instituit qñ disci-
pul̄ suis corp⁹ z̄ sanguinē p̄buit sumēdū dicens **H**ec q̄tensc̄
q̄ feceritis in mei mēoria faciat̄is. **D**ūq; patri corp⁹ z̄ sangui-
nē suū in ara crucis semetip̄m hostiā obtulit z̄c. **S**acramē-
tū aut̄ extreme vnctōis instituit qñ ap̄los misit vn̄gere ifirmos
et sanare. **V**n̄ illud q̄d dicūt aliq̄ doctores. s. q. b. **J**aco. insti-
tuit istō sacramētū qñ dixit in canonica sua **I**nfirmat̄ q̄s ex
vob̄ in ducat̄ p̄biteros ecclie z̄ orēt sup eū vn̄gētes eū oleo in
noīe dñi. **S**alua eoz̄ reuerētia nō reputo verū p̄pter rōem in
p̄ncipio hui⁹ capli dictā **C**redo ei q̄ illō dcm̄. b. **J**aco. nō
fuit institutio sac̄ri s̄z̄ p̄mulgatio. vñ. b. **J**aco. nō fuit institutor
hui⁹ sac̄ri s̄z̄ solū p̄mulgator. **D**e sac̄ro at̄ m̄rimoniū qñ fuerit
institūtū z̄ vtr̄ fuerit institūtū a x̄po incarnato ē dubiū cū ma-
trimoniū fuerit institūtū in statu innocētie. z̄ fuit in tpe q̄d fuit
añ incarnatōez sicut z̄ post incarnatōez. **E**t iō ad h̄mōi dubita-
tionis solutōez sciendū ē. q̄ m̄rimoniū p̄t trib⁹ modis p̄side-
rari. **U**no mō put̄ ē officiū nature. **A**lio mō put̄ ē remediū
carnalis p̄cupiscētie. **T**ercio mō put̄ est signū alicuius rei. s.
cōiunctionis ch̄risti z̄ ecclie. quā significat̄ p̄iunctio animoz̄
viri et vxoris. et coniunctionis nature humane et diuine in

Tractatus. j. prime partis

psonā filij dei. quā fecat coniunctio corporoz. **M**rimoniū pmo et
lido modis psideratū nō est sacm. put h loqmur de mrimo/
nij sacro **T**ercio mō psideratū ē mrimoniū sacm. et sic fuit in
stitutū a xpo qm̄ in vtero yginis voluit nrām naturā diuine na
ture vnire in vnitatē sui suppositi seu psonē. quā vnionē fecat
mrimoniuz. **S**icut em̄ in actu mrimonialī vir et vxoz s̄ duo
in carne vna. sic due nature. s. hūana et diuina s̄ in psona vna
vics in psona filij. **E**t istud sufficiat de institutōe sacramētoz

De efficacia et p̄tute sacramētoz in generali **Ca. ij.**

De efficacia et p̄tute sacramētoz sciendū ē q̄ p̄tus sacra
mētoz in generali. qz postea dices de p̄tute cuiuslibet in
spēali psitit in duobz. s. in auferēdo culpā et p̄ferēdo gratiam
Dñe em̄ sacramētū noue legis nisi sit ober. i. impedimētū ex
pte recipiētis auferit culpā si inuenit eā. et p̄fert vel auget grāz
Et p̄ hoc dicit sacramēta noue legis a sacramētis antiq̄ legis
qz sacramēta veteris legis sacramēto circūcisōis excepto q̄
tū erat ex pte opis opati nullā virtutē habebāt q̄tū ad ablu
tionē culpe et collatōem grē. s. totā p̄tutē et efficacīā habebāt
ex pte opis opantis. **S**acramēta at̄ noue legis nō solū hnt ef
ficaciā ex pte opis opati. imo etiā ex pte opis opantis **O**pus
operās vocat̄ deuotio suscipiētis sacramētū **O**pus opatum
vocat̄ opus exercitatū circa sacramēta. **S**ic opus opatū in
baptismo est asp̄sio vel imersio aq̄ et platio yboz **E**t qz sacra
mēta noue legis q̄tū ē ex pte opis opantis p̄ferūt grām et s̄
cā grē. p̄p̄ dēfinitōez sacri positā a mḡro sniaz. i. iij. li. di. i.
q̄ talē **S**acm̄ ē inuisibil' grē visibil' forma. vt eius similitudinē
gerat et cā existat **V**t autē sit grē cā sine qua nō aut propter
quā indigeret studio maioris psideratōis q̄ p̄tineat ad p̄ns
opusculū. et ideo relinquo **E**t est et alia virtus sacramētoz
noue legis. quia quedam eoz imp̄munt caracterē in suscipiē
tibus ea sicut baptismus. p̄firmatio. et ordo. **E**t est caracter
quedā potestas spēalis p̄ quā suscipiens sacramētū p̄t aliqd
facere vel recipere. quod nō poterat añ **S**icut baptizatus p̄t re
cipere alia sacramēta ecclie. quod non potest facere non bap
tizatus **E**t ordinatus potest exercere officiu' sui ordinis qd
nō p̄t facere nō ordinatus. **E**t confirmatus tenetur audacter

De sacramētis in generali

Sciteri fidē xpī tpe psecutōis fidei. ad qd nō tenet nō pfirmat
tus nisi forte in speciali inquireret de fide. **Alia aut sacramē**
ta scz eucharistia. extrema vinctio. z matrimonii nō impmūt
caracterē. z pnt multoties iterari. Sic homo pōt multoties
comunicare z multoties cōfiteri. z multoties inungi. z mor
tua vna vpoze cū alia p̄bere. Sed sacramēta q̄ impmūt cara
cterē nō possunt nec debēt iterari. Sic nullus debet bis bap
tizari vel pfirmari. v̄ eodē ordine ordinari. Et est rō. qz virtus
eorz sp̄ manet. s. caracter qui est indelibilis. Et istud sufficiat
de virtute z efficacia sacramentorum in generali.

De numero sacramentorum. Ca. iij.

Quantū aut ad numez sacramētoz sciēdū est qz septem
sūt sacra. s. bap̄tism⁹. pfirmatio. eucharistia. p̄nia. extre
ma vinctio. ordo. z matrimonii. **Distinctio z sufficiētia horū**
factoz dat a quibusdā doctorib⁹ talis. Sic est in vita corpora
lis sic suo modo d̄z esse in vita spūali. In vita aut corporali sic
videm⁹ qz pmo generat homo. scdo auget. tercio nutrit. q̄r
to venit ad tantā pfectōz h̄tus qz pōt sibi silez generare. z sic
genus hūanū multiplicat. Et qz sanitas hois pōt impediri p
infirmatē. iō homo indiget medicina duplici. vna p̄ infirmi
tatē. alia p̄ reliq̄s infirmitatis. Et sicut in vita corporali quū
q̄ sunt necessaria. s. generatio. augmētum. nutrimentū. mul
tiplicatio. z medicina. sic in vita spiritali qualis est vita fide
lium viuētū in fide z v̄itate ecclesie sunt quinqz necessaria
scz spūalis generatio q̄ fit in bap̄tismo p quā homo regenerat
ppo. Spūale augmētū qd fit in pfirmatiōe in q̄ gratia bap
tismal auget. Spūale nutrimentū qd dat in eucharistia que
est cib⁹ spūalis aie. Et quia fideles indigēt multiplicari sp̄i
maliter z cc̄paliter. q̄stū ad multiplicatōz spiritalē acci
p̄ sacramētū ordinis. per qd ministri ecclesie multiplicātur
Quātū ad multiplicatōz corporalem accipit sacramentum
matrimonii. qd ordinat ad multiplicatōz fidelū. Spūalis me
dicina est sacramētū penitētie cōtra spūales infirmitatem q̄
est peccatū. Contra reliquias peccatoz est extrema vinctio.
Et sic patet numerus z sufficiētia septem sacramētoz. Et
ista sufficiant de sacramētis in generali.

Tractatus. ij. prime partis

Tractatus secundus prime partis de baptismo. Et habet octo capitula.

Nunc dicendum est de sacramenti in speciali. Et primo de baptismo. Circa quod consideranda sunt octo: Primo quid est baptismus. Secundo de materia eiusdem. Tercio de forma. Quarto de ministro baptismi. Quinto de suscipiētib; baptismū. Sexto de ritu baptismi. Septimo de effectu baptismi. Octavo de annexis baptismi.

Quid est baptismus et unde dicatur. **Cap. i.**
Baptismus est ablutio corporis exterioris cum scriptura. i. taxata forma verborum sancta. ita tamen quod illa ablutio materia que fit exterioris in corpore est signum ablutiois spiritualis quam deus facit interioris in mente. Et dicitur baptismus a baptizo as. quod idem est quod abluo is. Unde baptismus grece idem est quod abluo latine.

De materia baptismi. **Cap. ii.**
Materia baptismi est aqua simplex elementaliter. Quod autem ista aqua sit propria materia baptismi tota ratio est ex institutione christi qui instituit baptismum fieri in aqua elementaliter. Sic enim instituit baptismum fieri in vino vel in aliquo alio liquore. vinum vel aliud aliud liquorem esse propriam materiam baptismi. Aliquam tamen congruenter assignat a doctoribus quare christus instituit baptismum magis fieri in aqua quam in aliquo alio liquore. Quare una est. quare scriptura maxime necessitatis dicitur habere materiam maxime congruenter. ne propter defectum materie aliquis impeditur a susceptione illius sacri. sed baptismus est scriptura maxime necessitatis. quare sine baptismo nullus potest saluari. ideo ne ullus possit se excusare a susceptione baptismi propter defectum materie vel caritativitatem eius baptismus dicitur habere materiam maxime congruenter. talis autem materia est aqua. que invenitur in quibuslibet terra et de facili potest haberi. Possit se aliquis excusare si materia baptismi esset vinum vel oleum vel lac vel alius liquor preciosior quam non inveniret in omni terra. nec possit ita quibuslibet de facili habere. Alia congruentia sive ratio quare aqua est propria materia baptismi assignat a doctoribus talis. quare proprietatem aqua maxime est conveniens baptismi. Est enim aqua mundificativa sordium. refrigerativa estivationum. pura. i. lucida oculi intuitum. Sicut baptismus

De baptismo

mundat sordes aie: iō vocat baptism⁹. qz baptism⁹ grece idē est qz lotio latine. **U**n baptizare idē est qz lauare. **B**aptism⁹ em̄ refrigerat estū carnal' & cupiscētie. illūinat oculos mēt̄s respectu diuine noticie. **A**rguūt ḡ doctores sic. **I**llud est ppa materia baptismi cui⁹ pprietas maxie puenit baptismo. sed aq̄ rē. ḡ aq̄ est ppa materia baptismi. **U**tz aut aq̄ sit bñdicta v' nō nihil facit ad baptismū. qz ita bñ pōt fieri baptism⁹ in aq̄ n̄ bñdicta sic in aq̄ bñdicta. **S**z aq̄ baptismal' in ecclia bñdicūt pp̄ solēnitatē & maiorē reuerētā ad baptismū. **E**t etiaz aq̄ sit calida v' frigida nihil ad baptismū. s; sp̄ vitādū est picu' in baptizādū. **S**z nūqd in aq̄ roseacea v' in aq̄ ardēte v' in alijs aquis distillat' possz fieri baptism⁹ si aq̄ elemental' inueniri nō possz. **D**icēdū est qz n̄. qz tales aq̄ n̄ sūt pprie aq̄ s; humores illoz corpum a q̄bz distillāt. **I**n lixiuio at si aq̄ n̄ possit inueniri possz fieri baptism⁹. cū lixiuū nihil aliud sit nisi aq̄ colata p cineres. **E**t pp̄ eandē rōez dicūt aliqui doctores qz in vrina pp̄ defectū aq̄ possz baptizari. qd̄ tñ nō credo eē verū. qz vrina nō est aq̄ s; humor resolut⁹ a cib' & mest'. **E**t idēz dico de salina. i. c. **N**ō vt apponeres. de bap. **S**z nonne in brodio carnū possz fieri baptism⁹ vbi aliq̄ alia aq̄ nō possz inueniri. **D**icēdū est. qz aut tāta resolutio carnū est facta i brodio illo qz definit ibi eē por spēs aq̄. & ē alia spēs de nouo generata. & tūc nō p̄t ibi fieri baptism⁹. aut nō est ibi tāta resolutio facta carnū. & tūc fieri p̄t. & in tali brodio baptizari. **Q**n̄ at tal' resolutio sit facta aut qñ nō. p̄t pp̄edi in spissitudine. **S**i aut sit tāta spissitudo illi⁹ brodiū q̄nta est in cutico v' aliq̄ntuluz minor nō credo qz possit in illo brodio baptizari. **S**i aut non sit spissitudo s; brodiū sit aliq̄ntulū pigue. credo qz tūc in illo brodio possz baptizari. **E**t idē dico de luto. s; si aq̄ exp̄mat ex illo luto. in illa aq̄ exp̄ssa p̄t fieri baptism⁹. **S**i nix etiā liq̄fiet in illa aq̄ liq̄facta a nixē possz baptizari. **S**olet at ab aliq̄bz tal' q̄stio fieri. si essz vn⁹ puer baptizād⁹ iuxta vnū puteū profundū. & ille qui deberet puerū baptizari nō haberet cū q̄ extraheret aquā de puteo. nec posset aliunde aquā habere & puer esset in piculo mortis. nūquit debet puerū proijcere ad puteū dicēdo. **B**aptizo te in noie patris & filij & sp̄s sc̄i. **D**icēn

Tracta. ii. prime partis.

dum est q̄ nō. q̄ s̄m qd̄ dicit br̄s paul⁹. Nō sūt faciēda mala vt eneniāt bona. **L**ḡ ex h̄ istud bonū eueniret q̄ aia ist⁹ pueri saluaret. n̄ ille q̄ p̄iceret istū puez faceret istd̄ malū q̄ peccaret mortalit̄ r̄ sic q̄tū in se ess̄ dānaret aiaz suā. r̄ q̄libet ex ordine caritat̄ tenet pl⁹ diligere aiaz suā q̄ aiaz cuiuscūq̄ alteri⁹. Et si dicat̄ q̄ talis posset oteri r̄ cōfiteri de isto peccato. r̄ sic nō dānaret aia sua. Dicendū q̄ istd̄ est fatuū dicere q̄ null⁹ cert⁹ est de vita sua. vñ iste nō est cert⁹ an statū post q̄ p̄iceret puez v̄ etiā i ip̄o actu p̄ictōis moriāf. **U**n h̄zē talē spem ē p̄p̄e tēptare deū. q̄ certū est q̄ talis si p̄iciat puerū peccat mortalit̄. icertū ē aut̄ si deus det sibi spaciū p̄fite di. Quare sciendū est s̄m consiliū br̄i Aug. dicēt̄. Tene certū r̄ dūmitte incertū. de. pe. di. vij. c. ij. vt habitū est loco suo.

De forma baptismi La. iii.

Quia forma baptismi sciendū est q̄ alia forma v̄tūf gre/ ci in baptizādo. r̄ alia forma v̄tūf latini. **N**az greci v̄tū tur tali forma. **B**aptizet seru⁹ xp̄i tal̄ in noie patris r̄ filij r̄ sp̄i r̄ iussci amē. **L**atini ā v̄tūf t̄i forma. **B**aptizo te in noie patris r̄ filij r̄ sp̄i r̄ iussci. amē. **E**t q̄uis ex v̄traq̄ forma sc̄q̄t̄ baptism⁹. nā greci ita bñ baptizati sūt sic latini. qd̄ patz. q̄ q̄nre deūt ad v̄nitatē fidei ecclie romane nō baptizant. tamē forma latinoz p̄ueniētior est q̄ grecoz. qd̄ patz quo ad nūc ex duobus. **P**rimo. q̄ illa forma baptismi p̄ueniētior est q̄ maḡ cōcordat cū p̄bis xp̄i instituent̄ baptismū. s̄ xp̄s institues baptismū dixit apl̄is vt recitat br̄s Mathe⁹ in euāgelio suo vl. ca. **T**e doce te oēs gētes baptizātes eos in noie patris r̄ filij r̄ sp̄i r̄ iussci. **E**t cū ist̄ p̄bis maḡ p̄cordat p̄bū istud baptizo. q̄ s̄ p̄bū baptizet. q̄ s̄ p̄bū baptizo est actiuū. r̄ istud p̄bū baptizet est passiuū. r̄ istud p̄ncipiū baptizātes descendit ab actiuo r̄ nō a passiuo. quare p̄ueniētior est forma latinoz q̄ dicit baptizo. q̄ forma grecoz que dicit baptizet. **S**ecūdo potest idē patere sic. **N**ulla forma est cōueniētior forma baptismi in qua r̄ p̄ qua maḡ exp̄munt̄ ea que sunt necessaria in baptismo. s̄ talis est forma latinoz p̄ p̄patōz ad formā grecoz. q̄ in baptismo est necessaria s̄t⁹ dei cōferent̄ efficacā baptismi. r̄ istud tāgūt i v̄traq̄ forma cū dicit̄ in noie patris r̄ filij et

De baptismo

spiritu sancti. Est etiā ibi necessaria persona suscipiens bap-
tismi: et ista exprimitur in forma grecorum. cū dicitur seruus dei talis. In
forma autē latinorum. exprimitur cū dicitur: Etia est ibi necessaria perso-
na ministri baptizantis. q̄ nō exprimitur ad mīn⁹ explicite in for-
ma grecorum. In forma autē latinorum exprimitur explicite cū dicitur. ba-
ptizo. quare puenientior est forma latinorum q̄ grecorum. Veri-
simile em̄ est q̄ forma qua vtit̄ romana ecclesia. q̄ disponēte
dño oim ecclesiarū caput est et magistra. extra de bap. et ei⁹ ef-
fec. c. maiores. sic puenientior q̄cūq; alia. Est ḡ debita forma
baptismi. Baptizo te in noie patris et filij et spūs sancti. Amē.
¶ Quid autē noiat persona baptizanda vlt̄ q̄ ponat̄ ibi ego et no-
mē dicēdo. Petre vel maria. ego baptizo te etc. nō sunt de eē-
forme. qm̄ sine ipsis posset fieri baptism⁹. tñ debēt poni i for-
ma p̄p̄t maiorē expressionē. nō em̄ est necessariū q̄ exp̄sse po-
nant̄. Ista autē forma pōt pferri in latino vel in quocūq; alio
idēomate. ¶ Utrū autē posset aliqd̄ immutari circa istam for-
mā. Sciēdū est q̄ ille qui immutaret aliqd̄ circa istā formam
aut intēdit mutare ritū ecclesie. et sic nō esset baptism⁹. aut in-
tēderet illud facere qd̄ facit ecclesia. s; ex ignorātia vlt̄ inaduertē-
tia aliquid circa istā formā mutaret. Et tūc circa hoc sciēdū ē
q̄ talis mutatio potest fieri quinq; modis. Uno mō totalit̄
mutādo p̄ba ipsius forme. et tūc nō sit baptism⁹ ex tali forma
sicut si diceret baptizo te in noie genitorū et geniti et pcedētis
ab utroq; Licet em̄ ex cōi vsu loquēdi genitorū scet patrē. et ge-
nitū scet filiū. et pcedēs ab utroq; significet spūs sanctū. Tñ
p̄belloquēdo in diuinis genitor et genitus et pcedēs exprēssi⁹
significāt act⁹ notionales q̄ ipsas psonas. in forma autē ba-
ptismi debet fieri mētio exprēssa de psonis. Alio modo pōt fi-
eri mutatio circa formā baptismi trāspōnēdo verba ip̄i⁹ for-
me sicut si diceret sic. Baptizo te ego in noie patris et filij et spi-
ritu sancti amē. vel quocūq; alio modo trāspōnēdo. Et tūc
manet idē sensus p̄boz ex tali mutatione nō impediret bap-
tismus. Alio modo potest fieri mutatio circa ip̄am formā ba-
ptismi addēdo aliquid ad ip̄am formā. Et tūc aut talis addi-
tio corrūpit sensū verboz forme. sicut mutabat formā arrius
dicēdo sic. Baptizo te in noie patris maioris. et filij minoris
b i

Tracta.ii. prime partis

et spiritus sancti. Talis additio corrumpit sensum verborum forme cum tollat equalitatem personarum. et sic non fit baptismus. Aut talis additio non corrumpit sensum verborum forme. immo non obstante tali additione adhuc manet idem sensus verborum. Et tunc si ille qui addit aliquid intendit mutare formam ecclesie nihil facit. cum non baptizet in fide ecclesie. Si autem non intendit mutare formam ecclesie sed ex quadam fatua devotione addat aliquid. ut sic baptizo te in nomine patris et filii. et spiritus sancti. amen. et beate virginis ut beata virgo adiunget te. vel aliquid aliud tale. talis additio non impedit baptismum. Alio modo potest mutari forma baptismi diminuendo de ea aliquid. Et tunc si diminuat dictio integra quecumque sit illa de omnibus istis. Baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. nihil facit. quia omnia ista verba sunt de esse forme. Si autem non diminuat dictio integra sed pars dictionis. tunc aut diminutio talis fit in principio dictionis. si cut de ista dictione patris vel quacumque alia subtrahat primam litteram vel sillabam. talis diminutio impedit baptismum cum tollat sensum verborum. Si autem talis diminutio fiat de fine dictionis. sicut de ista dictione patris remoueat s. vel aliquid aliud tale. talis diminutio non impedit baptismum cum maneat idem sensus verborum. sic narrat in decretis. de concordia. dist. iiii. c. Remouent. quod quidam sacerdos ignarus lingue latine baptizabat sub ista forma verborum. Baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. Et dicit papa in decreto illo quod vere baptizabat. Alio modo potest fieri mutatio circa formas baptismi interruptendo verba ipsius forme. et tunc si sit tanta interruptio quod ipsa impediatur intentio baptizantis. sicut si de mane diceret. Ego baptizo te. et postea iret ad expediendum negocia sua. et quando rediret diceret. in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. nihil faceret. Si autem non sit tanta interruptio quod impediatur intentio baptizantis. sicut si diceret. Baptizo te in nomine patris. et hoc dicto dicat assistantibus. tacete vel orate. vel aliquid tale. et postea perficeret. ex hoc non impediret baptismus.

V De ministro baptismi.
Capitulum. iiii.

De baptismo

Minister baptismi est duplex. Unus extra casum necessitatis. et iste est solus sacerdos: quia ad solum sacerdotem extra casum necessitatis pertinet baptizare. Cuius ratio assignatur a doctoribus talis. Ille est proprius et minister ordinarius sacramentorum qui habet potestatem super corpus christi verum. sed sacerdos solus est talis: ergo solus sacerdos est proprius et ordinarius minister sacramentorum. Quia autem ad illum pertinet ministratio seu dispensatio sacramentorum. qui habet potestatem super corpus christi verum: probatur sic. quia ad illum pertinet ordinatio corporis christi mystici quod est ecclesia. i. congregatio fidelium qui habet potestatem super corpus christi verum. sed dispensatio sacramentorum pertinet ad ordinationem corporis christi mystici. ergo dispensare sacramenta pertinet ad illum qui habet potestatem super corpus christi verum. sed talis est solus sacerdos quare ad solum sacerdotem pertinet dispensare et ministrare sacramenta. Alius est minister baptismi in casu necessitatis et iste potest esse tam vir quam mulier. tam fidelis quam infidelis. Hoc enim interest inter baptismum et alia sacramenta quod minister baptismi potest esse alius quam sacerdos. non autem minister aliorum sacramentorum. Et ratio istius est. quia baptismus est sacramentum maxime necessitatis. non autem alia sacramenta. quia sine baptismo nullus potest esse saluus. nulla enim sine baptismo salus est. Sine autem alijs sacramentis saluantur multi. Arguunt ergo doctores sic. Illud sacramentum quod est tamen necessitatis quod sine eius susceptione nullus saluari potest debet habere ministrum ita communem quod propter defectum ministri nullus ab ipsius susceptione excusetur. sed sacramentum baptismi est tamen necessitatis quod sine eius susceptione nullus saluari potest. dicente christo salvatore nostro. in Joh. ca. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest introire in regnum dei. Ideo sacramentum baptismi debet habere ministrum ita communem quod nemo propter defectum ministri excusetur a susceptione baptismi. Et idcirco in casu necessitatis tam vir quam mulier. tam fidelis quam infidelis. sic. iudeus. paganus. hereticus baptizare potest dummodo baptizet in aqua. et debite profertur per verba forme baptismi. et habeat intentionem faciendi illud quod facit

Tracta. ii. prime partis

ecclesia **L**icet infidelis nō crederet illud valere. ita tamen q̄
semper deferendum est ceteris paribus digniori. **U**nde in
fidelis in presentia fidelis non debet baptizare. mulier etiam
in presentia viri nō debet baptizare. nō p̄motus etiā ad sacros
ordines in presentia p̄moti. **L**aic⁹ etiā in p̄ntia clerici tonsura
nō debet baptizare. **E**t rō istoz est. q̄ ille qui baptizat in p̄
sona xpi baptizat. z repr̄sētat ei⁹ p̄sonā q̄ p̄fecti⁹ repr̄sētat
p̄ fidēlē q̄ p̄ infidelē. p̄ virū q̄ p̄ mulierē. p̄ p̄motū q̄ p̄ nō
p̄motū. z p̄ tonsuratū q̄ p̄ nō tonsuratū. **S**ciēdū ē tñ q̄ in il
lo q̄ baptizat requirit̄ int̄rio baptizadi. s. faciēdi illud qd̄ int̄
dit seu facit ecclesia aliter nō estz baptism⁹ q̄uis alia necessaria
ad baptismū sunt ibi. **N**ō aut̄ requirit̄ talis it̄rio q̄ baptizans
intendat baptismum valere baptizato ad vitam eternam. un
mo cum intentione contraria. s. cum intentione q̄ baptism⁹
nihil valet. **S**ufficit em̄ q̄ baptizans in tendit facere illud qd̄
facit ecclesia quodcumq̄ sit illud z valet baptismus. **E**t nun
quid si aliquis minus vel quicumq̄ alius ludendo aspergit
aquam super aliquos non baptizatos dicendo **B**aptizo vos
in nomine patris z filij z spiritus sancti amen. tales erunt bap
tizati. **D**icēdum ē q̄ talis aut̄ intendit baptizare intendendo
facere quod facit ecclesia. licet de hoc faciat trufas z derisōes
suas. **E**t tunc talis q̄uis graviter peccet faciendo irreveren
tiam sacramento. tñ vere confert baptismum. **S**i autem nō
intendat in mente sua facere quod facit ecclesia nihil facit.
Nunquid etiam in casu necessitatis aliquis potest baptizare
seipsum. **D**icendum est q̄ ille casus ponitur in quadam de
cretali incipiente **D**ebitum. extra de bap. z eius effec. vbi nar
ratur de quodam iudeo qui propter iudeoz metus non erat
ausus vocare aliquem fidelem. sed accipiens aquā dixit. **B**a
ptizo me in nomine patris z filij z spiritus sancti amen. **E**t ad
huius evidentiam notandum est q̄ triplex est baptismus. scz
fluminis. fluminis z sanguinis. **F**luminis scz qñ aliquis bap
tizatur in flumine siue in aqua. z iste est sacramentum ecclie
Et de isto loquimur hic. **E**t loquendo de tali baptismo nul
lus potest baptizare seipsum. **E**t ratio reddit̄ a papa in illa de
cretali quia baptismus est quedam generatio spiritualis **E**t

De baptismo

ideo sicut seipsum nullus potest generare corporaliter dicitur
te beato Aug. in libro de trinitate. Nullus gignit seipsum
corporaliter. ita nullus seipsum potest generare spiritualiter. bap-
tizando vicem seipsum. Et est alius baptisimus. scilicet. Ammininis qui
spiritualiter mundat et abluit alicuius inuisibiliter a pec-
cato. Et tali baptismo potest aliquis baptizare seipsum dispo-
nendo seipsum ad gratiam dei. et sic non baptizatus adultus ha-
bendo deuotionem ad baptismum et essendo in proposito quod
si haberet oportunitatem susciperet sacramentum baptismi: et
si moriatur in tali proposito saluatur. nec est hoc contra scripturas
quod est supra allegatum. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et
spiritu sancto non potest introire in regnum dei. quod intelligendum
est renatus ex aqua in paruulis in re. sed in adultis vel in re vel
in voto. Et licet iste non sit regeneratus ex aqua in re. est tamen
in voto. Et est alius baptismus. scilicet. baptismus sanguinis. scilicet. qui ali-
quis non baptizatus suscipit mortem pro fide christi. Et talis bap-
tismus proficit ad salutem dum tamen habeatur baptismus aquae
in voto. si ille qui sustinet mortem est adultus. Sicut habetur
in legenda beate katherine de illis rethoribus qui ad eius pro-
dicationem conuersi fuerunt. quos imperator fecit comburi.
Si autem non sit adultus non requiritur tale votum. sed sus-
cipit mors tolerata pro christo. sicut fuit de innocentibus. Et
tali baptismo nullus potest se baptizare. quia nulli licitum est
interficere seipsum pro quacunque causa. Nec est contra hoc de
Samsone et Rasia qui interfecerunt seipsum. Quia ut dicit be-
atus Hieronimus. Factum eorum non est trahendum ad con-
sequentiam. quod privilegia paucorum non faciunt legem communem.
Anquid etiam in ministro baptismi requiritur bonitas vite
scilicet quod sit sine peccato mortali. Dicendum quod ista questio intelli-
genda est de sacerdote. quod ut dictum est proprius minister bap-
tismi est. Ad huius solutionem sciendum est quod quantum ad effe-
ctum baptismi nihil facit bonitas vel malicia ministri. quod siue
sit bonus siue malus offert ut dictum est verus baptismus. Sed
quod ad ministerium utrum peccet vel non in baptizando. Di-
cendum est ergo quod aut sacerdos baptizat in casu necessitatis si-
ne solennitate. sicut faceret vna vetula. et tunc aliqua non peccat

Tracta. ii. prime partis

mortaliter si baptizat existens in peccato mortali. Aut baptizat extra casum necessitatis et cum solemnitate et tunc peccat mortaliter si baptizat existens in peccato mortali. quia facit irreverentiam sacramento. Verum est quod dominus Durandus quondam episcopus auiciensis. et postea episcopus Bodoensis in francia. et magister in theologia celeberrimus. et insuper ordinis predicatorum. qui fuit doctor sacri palatii dicit in quarto suo sacramentali. quod quomodo documque sacerdos existens in peccato mortali baptizat peccat mortaliter. utrum eius opinio sit vera nescio: tamen scio bene quod est dura. ¶ Scendum est quod minister baptismi debet esse vnus. Et ratio assignatur communiter a doctoribus. quia baptizans baptizat in persona christi qui est vna persona. Et idcirco persona baptizantis debet esse vna. unde plures non possunt baptizare vnum. Et si dicatur quod vnus possit baptizare plures dicendo. Ego baptizo vos in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. Ergo a simili plures possent baptizare vnum dicendo. Nos baptizamus te in nomine patris et filii et spiritus sancti. Dicendum quod non est simile. quia cum dicitur baptizo vos idem est ac si diceretur. baptizo te et te. quando autem dicimus. nos baptizamus te. idem est ac si diceretur. ego et tu baptizamus. quia differentia est inter nos et vos. quia nos idem est quod ego et tu. vos autem idem est quod te et te. Ideo dicendo vos nihil mutatur in forma sed dicendo nos mutatur aliquid in forma. ¶ Solet autem ab aliquibus ponit talis casus. ponatur quod hic sint duo. quorum vnus sit mutus et alius sit mancus. et sit tibi vnus puer baptizandus et mutus aspergat eum aqua et mancus proferat verba. queritur utrum talis puer sit baptizatus. Dicendum est quod aut isti baptizant in forma grecorum aut baptizant in forma latinorum. Si baptizant in forma grecorum: tunc dicunt aliqui doctores quod talis puer non est baptizatus: quia vsupra dictum est baptizans in quacumque forma baptizat baptizat in persona christi. ut dicit beatus Iohannes baptista dicens de christo. Qui me misit baptizare dixit mihi. super quem videris spiritum descendentem hic est qui baptizat. persona autem christi est vna. Unde Anathasius. Non duo tamen sed vnus

De baptismo

est christus. quare oportet q̄ ille qui baptizat sit vnus in qua
cunq; forma baptizet. Alij aut̄ doctores sicut **Joannes Sco**
tus 7 sui sequaces dicunt q̄ si baptizent in forma grecorū q̄
est vere baptizatus. quia vt dicunt. licet ille qui baptizat bap
tizet in persona christi cuius est vna persona. baptizat tamen
in nomine trinitatis in qua sunt persone plures. 7 sic non con
trariatur baptismo fm̄ formam grecorū si sunt plures bap
tizantes. **Que** istarū opinionū sit verior nescio. sed meo
iudicio papa est consulendus super hoc. ad quē maiores que
stiones potissime circa articulos fidei contingentes sunt re
ferende. extra de bap. 7 eius effect. ca. maiores. Si autem ba
tizent in forma latinorū dicunt communiter quasi omnes
doctores q̄ non baptizant propter rationem supra dictā de
differentia de nos 7 vos. que est ratio venerabilis doctoris
sancti **Thome** de aquino in vltima parte summe. Assignat̄
ratio talis a magistro **Herneo** britone. quia in sacramēto ma
xime veritatis nil debet esse falsitatis. sed baptismus est sacra
mentum maxime veritatis. ergo in baptismo nil debet esse
falsitatis. **Sed** si isti vterentur forma latinorū qua vtitur
Romana ecclesia 7 sibi adherentes. esset in tali baptismo fal
sitas. quia mancus dicendo. ego baptizo te. i. abluo te in
nomine patris 7c. ipse mentiretur. quia ipse non baptizat. i. nō
abluo. immo hoc facit mutus. quare manifestum est q̄ talis
baptismus est nullus. **Hanc** autem rationem conantur sol
uere aliqui doctores dicentes. q̄ si ille mancus non diceret
ego baptizo. sed diceret nos baptizamus te: 7 sic non diceret
falsum immo verum. quia ista oratio. nos baptizamus te ve
ra est per synodoche. **Sicut** si essent duo scriptores qui scrip
sissent vnum librum. ita q̄ vnus ipsorum scripsisset medietate
tem 7 alius aliam medietatem. vnus eorum posset vere dice
re nos scripsimus istum librum. **A** simili cum mutus in bap
tismo tali aspergat siue infundat aquam. 7 mancus proferat
verba. vterq; potest vere dicere. nos baptizamus te. **Hoc** au
tem nihil valet. quia ad hoc q̄ aliqua propositio verificetur
per synodochen. de duobus oportet. q̄ ambo fecerint ac
tum eiusdem rationis. quia si fecissent diuersarum rationum

Tracta. ii. prime partis

vna propositio non potest verificari de his. sicut si vnus rasisset pergamenum de quo scriptus est liber. et alius scripsisset librum. ista propositio. nos scripsimus librum istum. nullo modo potest verificari. Sic est de istis dicendo. Nos baptizamus te. quia infunderet aquam et proferre verba sunt actus diuersarum rationum. ideo nullo modo de eis potest dicta propositio verificari. Et hec sufficiant de ministro baptismi.

B Desuscipientibus baptismum. *Cap. v*
Baptismum debent suscipere tam viri quam mulieres. omnes. quia sine baptismum vel in re vel in voto ut dictus est supra nullus potest saluari. Sed aliter est de adultis et aliter de parvulis. quia in adulto qui recipit baptismum requiritur intentio propria suscipiendi illius quod conferat ecclesia quia nemo ex aqua et spiritu sancto renascitur. nisi volens saltem in adultis. et sue voluntatis arbitris. in ca. Omnis. de con. dist. iiii.
In parvulo sufficit fides et intentio eorum qui eum offerunt ad baptismum. Sed nunquid potest aliquis in ventre matris baptizari sicut sit vna mulier pregnans de vno puero. et parturiendo sit in periculo mortis. nunquid in ventre eius debet baptizari. Dicendum quod non. Cuius ratio assignatur a doctoribus talis. quia ille qui suscipit baptismum debet suscipi a manibus ministri ecclesie et spargi aqua vel immergi in aquam sed ista non possunt fieri circa existentem in utero matris. quare existens in utero matris non potest nec debet baptizari. vide supra. c. quoniam in maternis. in principio de con. dist. iiii. vbi dicitur quod ille qui secundum Adam adhuc natus non est secundum Christum regenerari non potest. Et in. c. si quicquid est in homine. Sed ponatur quod aliqua pars pueri appareat extra. nunquid talis puer si timeatur de periculo ita quod non possit expectari quod totaliter nascatur potest baptizari. Dicendum quod illa pars que apparet extra aut est caput aut alia pars corporis. si illa pars que apparuit sit caput. tunc caput debet aspergi aqua dicendo. Baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. et est vere baptizatus. et si nascatur postea non debet amplius baptizari. Et ratio est. quia caput est principalis pars corporis. et in eo viget omnesensus corporis. Si autem illa pars que apparet est alia pars quam caput. sicut manus vel pes

De baptismo.

tunc dicant aliqui doctores q̄ illa pars debet aspergi aqua & baptizari. & est vere baptizatus. nec si nascat̄ postea amplius debet baptizari. **E**t ratio est. q̄ baptismus fit p̄pter animam non p̄pter corpus. **A**nima aut̄ quantum ad essentia suam est tota in toto. & tota in qualibet pte corporis. & ideo quecūq; ps corporis baptizata fuerit tota est baptizata. **A**lij aut̄ dicunt q̄ talis ps debet aspergi aqua & baptizari. s; si puer nascatur postea debet baptizari sub ista forma. **S**i tu es baptizatus ego te nō baptizo. sed si tu non es baptizatus ego te baptizo in nomine patris & filij & spūs sancti. amen. **Q**uis istorum verius dicat nescio. sed tñ credo q̄ istud vltimum sit securus. ¶ **S**ed nunquid si aliquis sit sanctificatus in vtero matris debet baptizari. **D**icendū est q̄ sic. non quidem p̄pter culpam quā habet. sed vt ascriberetur in numero fidelium & in susceptione caracteris baptismalis. & vt impleretur p̄ceptū christi de susceptione baptismi. ¶ **S**ed nūquid filij iudeorum paruuli sunt baptizandi inuitis parentibus. **D**icendū q̄ aliqui doctores sic **J**ohannes **S**cotus & dominus **B**urandus episcopus auiciensis & sui sequaces dicunt q̄ sic. **D**icunt em̄ q̄ principes et domini terrarum in quibus habitāt iudei possunt eis auferre filios suos. & eis inuitis facere eos baptizari cuz iudei sint eorum serui. & s̄m leges filij seruorum sunt res dominorum quorum sunt serui. ita q̄ domini possunt eos vendere vel impignozare. **A**rguunt igitur sic. **M**aius est aliquem posse obligare vel addicare seruituti alicuius domini temporalis q̄ seruituti dei. cui omnis homo de iure naturali tenetur seruire. sed domini terrarum in quibus habitant iudei vendere possunt filios iudeorum & tradere eos alteri domino inuitis parentibus. ergo possunt eos parentibus inuitis tradere seruituti christi. quod fit p̄ susceptionem baptismi. **A**lij vero doctores sicut beatus **T**homas de aquino & sui sequaces. dicūt q̄ filij iudeorum paruuli non sunt inuitis parentibus baptizandi. & hoc p̄pter periculum q̄ possēt p̄tingere. q̄ qñ isti paruuli qui inuitis parentibus essent baptizati essent adulti cum p̄les naturaliter sequatur patrē. ipi forte abnegarēt baptismū & redirent ad iudaismum. verisimile em̄ est q̄ si iudeorum filij

Tracta. ii. prime partis

parvuli essent inuitis parentibus baptizandi. christiani sunt reges et imperatores qui precesserunt et fuerunt tanti zelatores fidei iudeorum filios fecissent baptizari. et etiam summi pontifices inducerent reges et principes in quorum terra habitant iudei ad hoc faciendum. **Q**uis istorum verius dicat lectoris iudicio relinquo. **S**ed nunquid furiosi et amentes debent baptizari. **D**icendum est quod isti furiosi aut fuerunt a natiuitate ita quod nunquam habuerunt usum rationis. aut habuerunt aliquotiens usum rationis. sed amiserunt propter aliquam causam. **S**i fuerunt furiosi a natiuitate non sunt baptizandi. quia ut dictum est in adulto qui debet baptizari requiritur fides et intentio suscipiendi illud quod confert ecclesia. sed tales non possunt habere fidem nec intentionem cum supponatur eos nunquam habuisse usum rationis. ergo tales non possunt suscipere baptismum. **S**i autem non fuerunt furiosi a natiuitate sed habuerunt aliquotiens usum rationis vel habent aliquotiens lucida intervalla. et tunc si in tempore quo habebant usum rationis. vel tempore quo habebant lucida intervalla habuerunt fidem et deuotionem ad baptismum. et petierunt ipsum debent baptizari si necessitas sit quamquam sint in furia. **S**i autem tempore quo habebant usum rationis. vel tempore quo habebant lucida intervalla non habebant fidem et deuotionem ad baptismum nec petebant ipsum non debent baptizari. **E**t idem dico de demoniacis. quia si antequam essent demoniaci habebant fidem et deuotionem ad baptismum et petebant ipsum debent baptizari. si autem non habebant non debent baptizari. **S**imile iudicium est de frenetico. **U**trum autem aliquis dormiens debet baptizari. **D**icendum est quod si possit excitari non debet baptizari in somno. sed si non possit excitari distinguendum est prout supra: quia aut tempore vigilie habuit deuotionem ad baptismum et petiit ipsum. et tunc debet baptizari. aut non habuit fidem et deuotionem ad baptismum et tunc non debet baptizari dormiens. **S**ed quid si sit vnum monstrum quod habeat duo corpora coniuncta debet ne baptizari ut vna persona vel ut due. **D**ico quod cum baptismus fiat propter animam et non propter corpus quantumcumque est.

De baptismo

sent duo corpora si solum esset vna anima debet baptizari vt vna persona. Sed si essent due anime debet baptizari vt due persone. Sed quomodo sciatur vtrum sit vna anima vl' due. Dico q' si sint duo corpora sunt due anime: sed si est vnus corpus est vna anima. Et ideo si sint duo pectora z duo capita supponendum est esse duas animas. Si autem esset vnum pectus z vnum caput quantumcunq; alia membra essent duplicata erit vna anima.

De ritu baptismi Caplm. vi.

Baptismus fit duobus modis. Uno modo immergendo in aquam. Alio modo aspergendo aquam. Quis autem sit melior modus. Dicendum q' si non timeatur de periculo vel propter debilitatem baptizantis vel pueri vel aliquid aliud. melius sit immergendo in aqua q' aspergendo. Cuius ratio assignatur. quia baptismus significat sepulturam christi. Unde dicit apostolus. Consepulti estis Christo per baptismum. sed melius figuratur sepultura quando fit immergendo q' quando fit aspergendo. ergo melius fit immergendo q' aspergendo. Sciendum est q' vnusquisq; debet seruare ritum ecclesie sue nec debet ipsum mutare. Vtrum autem requiratur trina immersio vel sufficiat vna. Dicendum q' sufficit vna. in. ca. propter de con. dist. iij. sed ceteris paribus melius fit per trinam in ca. post q' dist. iij. z glo. quia baptismus datur in nomine trinitatis. que trinitas melius representatur per trinam immersionem vel aspersionem q' per vnas ita tamen q' verba non finiantur ante q' omnes tres immersiones sunt complete. In hoc autem q' fiat vna vel trina qui libet debet seruare ritum ecclesie sue: vt dictum est supra de alio.

De effectu baptismi. Caplm. vii.

Effectus principalis baptismi est delere omnem culpam tam originalem q' actualem z conferre gratiaz z aperire ianuam regni celestis. in quo differt a circuncisione. quia licet ante passionem Christi circuncisio deleat culpam originalem z conferret gratiam. tamen ianuam regni celestis apere non poterat. Et ista est sententia Bede q' dicit in

Tract. ii. prime partis

omelia sua de circumcissione domin. i. Scire debz fraternitas vestra qd idem salutifere curationis remedium olim circumcissio in lege contra originale peccati vulnus agebat. quod nunc tpe reuelate gratie baptismus agere consuevit. excepto qd inuam regni dei celestis aperire non poterat. Sciendū autē qd baptismus aliter operatur in puulis & aliter in adultis. qz in puulis nihil requiritur a pte iporum. Sed in adultis requiritur a pte eorum qd non ponant obicem. i. qd non habeāt p̄trariam dispositionē. i. qd non accedāt fictē ad baptismū. s; accedant cū debita deuotiōe. Nō solū autē baptismus p̄fert gratiam. immo omnib; suscipientib; ipm̄ tam puulis q̄ adultis q̄ non ponunt obicē p̄fert omnes virtutes tam theologicas q̄ morales. Et si nō quantum ad vsum ad minus q̄tū ad habitum. Et ista est sententia p̄ciliū generalis: & habetur in p̄stitutionibus domini Clementis quinti. extra de sum. trini. & de fide catho. ca: fidei catholice. Est autē & alius effectus baptismi qz p̄ ipm̄ cōtrahitur cognatio sp̄ualis que impedit matrimonium p̄trahendū & dirimit iam contractū. de hoc tñ dicit in fra qm̄ dicit de matrimonio. Per baptismum imp̄m̄ etiā character vt dictum est supra. & iō baptismus non debet iterari. immo pena illius qui iteraret s̄m̄ leges est decapitatio. L. ne sanctū baptisma iteret. l. ij. Scdm̄ vero canones. est qd non possit pmoueri ad sacros ordines.

B De annexis baptismi. Caplin. viii.
Baptismū autē qm̄ sit cū debita solennitate p̄cedunt cathecismus & exorcismus. Et est cathecismus idē qd instructio. qz in cathecismo instruit̄ baptizandus de fide & merito fidei. Unde baptizando petit sacerdos. quid petis ab ecclesia. Et ipse si est adultus respondet fidem. Si autē sit paruulus alij respondent in persona eius. videlicet patrini. & tunc sacerdos querit. fides quid tibi prestabit. & ille respondet vitam eternam. Et tunc dicit sacerdos. Hec est vita eterna &c. Et in isto cathecismo facit tria sacerdos baptizando: Pr̄mo mittit digitos in aures ei⁹ & ponit de salina i ore ei⁹ & fecit qd baptizandus d; h̄e aures aptas ad audiendū v̄bz dei. & documēta fidei. Positio salinae in ore ei⁹ significat qd de

De baptismo

bet esse promptus ad respondendum et ad loquendum de fi-
de. quia locutio fit mediante salua. Secundo facit sibi cru-
cem in fronte et in pectore. et significat quod baptizandus debet
habere et recipere fidem Christi in corde. quod significat crux
facta in pectore: et in ore confiteri fidem christi. Nec debet erit
bescere fidem christi quod significat crux facta in fronte. quod in
fröte statim apparet verecündia. quod per quod dicit aplos Ro. x.
Corde creditur ad iusticiam. ore autem confessio fit ad salutem. Ter-
tio ponit ei sal in ore. quod significat sapientiam. iuxta doctrinam
apli ad Col. iij. His sermo eius debet esse sale sapie diuine
conditus. Exorcismus idem est quod adiuratio. quod adiurat demö
ut exeat de anima baptizadi. ut det locum spiritui sancto aduenie-
ti. Et facit tria sacerdos baptizando. quod primo facit ei crucem
in fronte cum pollice. et hoc masculo et femine dicendo. Christus
vinit. Christus regnat. etc. Et significat quod baptizandus designat ut
sit templum dei siue habitaculum spiritui sancti. Secundo facit ei cru-
cem de sputo ad aures et ad nares et ad os dicendo. Effeta
quod est aperire. et significat quod baptizandus debet habere au-
res cordis clausas ne audiat suggestiones diaboli. et debet
habere os clausum ne loquat mala verba. et debet sic viuere
ut sit secundum doctrinam apostoli bonus odor christi in vita sua. vel
istud significat quod talis debet emittere fenum deuote oratio-
nis per quam effugatur demon. Juxta verbum Raphaelis in Tho-
bia. iij. c. Fumus eius effugat omne genus demoniorum. Et
ista sunt cum sputo. id est virtute christi. que significat per sputum
secundum quod dicit glo. supra illo verbo Joh. ix. Lutum fecit ex sputo
et linit oculos meos. Nam sicut sputum emittit ab interio-
ribus cordis. ita filius dei gignitur ex substantia patris. Ter-
cio facit ei crucem de oleo exorcizato in spatulis et in pectore
et significat quod baptizandus debet esse fortis ad luctandum
contra diabolum. et ad portandum onera penitentie. et ista fiunt
mediante oleo diuine gratie. Post baptismum autem sacerdos
facit tria baptizato. Primo ungit eum crismate. et facit virtutes
gratie spiritui sancti quam sumpsit in baptismo. Secundo tra-
dit ei vestem albam: et significat innocentiam baptismalem.
Tercio tradit ei cereum incensum. et significat lumen fidei quod

Tract. iiii. prime partis

datur in baptismo. Sciendum autem q̄ ista non sunt de esse
tia baptismi. quia sine ipsis bene potest dari baptismus in
casu necessitatis. Sed in tali casu si baptizatus superuixerit
debet portari ad ecclesiam. ⁊ ibidem cathecizari ⁊ exorcizari
propter ritum ecclesie seruandum. Non autem debet bap-
tizari itez si sit certū q̄ sit recte baptizatus. si autē non sit certū
debet baptizari sub ista forma. Si tu es baptizatus ego non
te rebaptizo. sed si tu non es baptizatus ego te baptizo in no-
mine patris ⁊ filij ⁊ spiritus sancti. amen. Et hec sufficiat bre-
uiter de baptismo.

Tractatus tertius prime par- tis de confirmatione. Et habet septem capitula.

Quia spirituales genera-
tionem sequitur augmentum spirituale. iō post
q̄s de spiritali generatiōe (que fit in baptismo)
dictum est. restat dicere de spiritali augmento
quod fit in confirmatione. Circa quā cōsideranda sunt septē
p̄rio quid est confirmatio. Secūdo de materia confirmationis.
Tercio de eius forma. Quarto de eius ministro. Quinto de
susciptentibus confirmationem. Sexto de eius ritu. Septi-
mo de eius effectu.

Quid est Confirmatio. Caplin. i.

Confirmatio potest sic definiri. Confirmatio est con-
signatio facta cum crismate in fronte baptizati ab epi-
scopo. cum certa forma verborum ad audacter confi-
tendum nomen Christi.

De materia confirmationis. Cap. ii.

Materia sacramenti confirmationis vt potest patere
ex dicta definitione est crisma. in quo crismate sunt
duo. scz oleuz oliuaz ⁊ balsam⁹. Et rō quare ista duo
sunt materia huius sacramenti est institutio christi qui insti-
tuit ista duo esse materiā hui⁹ sacramēti. licz em̄ nō inueniat̄
in euangelijs q̄ christus istud sacramentū instituerit. tñ bea-
tus Petrus qui fuit vicarius christi ⁊ pastor ⁊ rector vniuers⁹

De confirmatione

salis ecclesie docuit promulgauit et predicauit christum in-
stiusse. Et licet ista promulgatio non inueniatur in canonicis. i. in
epistolis beati Petri. in dominus papa habet in decretis romane
ecclesie. et potest haberi ex obseruantia primeua totius ecclesie uni-
uersalis a tempore beati Petri apostoli usque nunc. que quidem ob-
seruantia preeminet auctoritati cuiuscumque cum uniuersalis
ecclesia regatur a spiritu sancto et errare non possit. Et si queratur
quare euangeliste in euangelis non posuerunt materias et for-
mas sacrorum. Ad hoc respondet beatus Dionysius in libro de cele-
sti hierarchia dicens. quod euangeliste uoluerunt hoc facere ne ma-
trix et forme sacramentorum uenirent in derisionem infidelium. quod
sicut quod dicit saluator. margarite non sunt ponende ante por-
cos. Secus autem est de baptismo. quia baptismus est sacramen-
tum maxime necessitatis. quia sine baptismo nemo potest sal-
uari. Idcirco oportuit quod forma eius esset omnibus communis
et manifesta. Idcirco euangeliste posuerunt eam expresse in euan-
gelis. Assignat autem a doctoribus talis ratio quare crisma est propria
materia huius sacramenti. quod in crismate dicitur sunt duo
scilicet oleum oliuaz et balsamus. et proprietates maxime istorum conueni-
unt huic sacramento. quod oleum oliuaz est nutrimentum splen-
doris. et ideo ponitur in lampade. ut lumen possit ibi durare.
Et idcirco oleum est signum maioris noticie luminis fidei
quam debet habere pre alijs confirmatus. quia ipse tenetur
se expresse obijcere persecutoribus fidei et confiteri fidem. etiam
absque hoc quod requiratur. Unde de confirmatione dicit in psalmo Inueni
dauid seruum meum. in baptismi susceptione. oleo sancto meo
unxi eum. in confirmatione. manus enim mea auxiliabitur ei
in fidei persecutione. Balsamus autem ratione sue fragrantie
significat odorem bone fame et opinionis que debet esse in con-
firmato. Unde in Ecclesiastico. xxviii. c. Sic cinamomum et bal-
samum aromatizans odorem dedit. Arguunt ergo doctores
sic. Illud est propria materia sacramenti cuius proprietates
maxime conueniunt effectui ipsius sacramenti. sed pro-
prietates olei et balsami maxime conueniunt effectui sacra-
menti confirmationis. Sciendum autem quod ista oportet
primo esse sanctificata seu benedicta ab episcopo antequam

Tract. iiii. prime partis

sunt propria materia huius sacramenti. Et ratio assignatur a venerabili doctore sancto Thoma de aquino in quarto suo. Quia in illis sacramentis que christus recepit in corpore suo non requiritur sanctificatio materie eorum. quia ipse tactu sui sanctissimi corporis sanctificauit ea. Et ideo quia christus fuit baptizatus non requiritur de necessitate sacramenti quod aqua prius benedicatur antequam sit materia baptismi. quod ut dicit Beda. christus sue mundissime carnis tactu vinum regeneratiua contulit aquis. Quia etiam christus suscepit sacramentum eucharistie in seipso. non requiritur quod prius panis et vinum benedicatur antequam sint materia sacramenti eucharistie. Sed in illis sacramentis que christus non suscepit in semetipso requiritur quod precedat materie sanctificatio. et ideo quia christus non suscepit sacramentum confirmationis in seipso. ideo in confirmatione requiritur materie sanctificatio. Et ideo dico de sacramento ordinis et sacro extreme vinctiois quod oportet quod precedat materie sanctificatio. Alia autem ratio assignatur ab eodem doctore in vltima parte summe. quia in illis scriptis in quibus requiritur minister specialiter consecratus. requiritur quod materia sacramenti conformiter se habeat ad ministrum sacramenti. sed in sacramento confirmationis requiritur minister specialiter consecratus scilicet episcopus quare in sacramento confirmationis requiritur materia specialiter consecrata. igitur in alia materia non potest fieri hoc sacramentum.

H De forma sacramenti confirmationis. Ca. iij.
Prima huius sacramenti sunt verba que episcopus dicit quando facit crucez in fronte confirmandi cum crismate. que verba sunt ista. Consigno te signo crucis et confirmo te crismate salutis. in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen. Et quod ista forma sit veniens forma huius sacramenti potest sic probari. Illa forma est veniens forma scripturae quam et in qua exprimiuntur verba ea que sunt necessaria ad sacramentum confirmationis. scilicet in ista forma exprimiuntur ea que sunt necessaria ad sacramentum confirmationis. quia in confirmatione est necessarius minister conferens sacramentum. Et iste exprimitur cum dicitur. Consigno et confirmo. Et etiam ibi necessaria persona suscipiens sacramentum. que exprimitur cum dicitur te. Et etiam ibi necessaria materia facti. que

De confirmatione

exprimit cū dicitur crismate. Est etiam ibi necessaria virtus dei
referens efficaciam sacramento. que exprimitur cū dicitur in nomine
patris etc. Effectus etiam sacramento exprimitur in ista forma. Iste
istud videbitur infra quando agitur de effectu huius sacramen-
ti. quare manifestum est quod ista forma conueniens est forma
huius sacramenti.

De ministro confirmationis Cap. iiii.

Minister huius sacramenti confirmatio est episcopus solus. Cuius ratio assignatur a doctoribus talis. sicut est in
policia corporali bene ordinata. ita suo modo debet
esse in policia spirituali. sed sic est in policia corporali bene or-
dinata quod promouere aliquem ad statum et gradum excellen-
tie super alios. sicut facere militem pertinet ad illum qui habet cu-
ram communitatis. scilicet ad principem. Quia ergo confirmatio
per sacramentum confirmationis ponit in statu excellentie super alios
quod confirmatio efficit miles christi. id est conferre sacramentum confirmationis per-
tinet ad solum episcopum qui habet curam totius civitatis in sua diocesi. Sed
tamen in casu necessitatis alii quam episcopus possit confirmare. Dicendum quod
in materia istius sacri sibi firmiter doctores ad inuicem. Dicunt ei
alii doctores quod papa potest committere cuiquam fidei viro quod mi-
nister sacramentum confirmationis. et assignat talem rationem. Ille qui te-
net locum christi in terris et habet plenitudinem potestatis in ecclesia dei potest
disponere in sacramentis omnibus que non fuerunt instituta a christo. sed non
legit in toto canone noui testamenti quod christus instituit sacramentum confir-
mationis dari a solis episcopis. ergo papa qui habet plenitudinem potestatis in ec-
clesia. et tenet locum christi in terris potest ordinare quod sacramentum confirma-
tionis ab alio quam ab episcopo conferat. Alii autem doctores dicunt prius.
dicunt enim quod papa non potest committere alicui nisi esset episcopus quod confer-
ret sacramentum confirmationis. Et assignat talem rationem. quod in illis que
sunt de necessitate sacri non potest aliquid per papam immutari. sed episcopus
est de necessitate sacramenti confirmationis et minister sacramenti
et id non potest per aliquem fieri puta quod alii quam episcopus conferat istud sacramentum.
Maior istius rationis procedit ab omnibus. minor est autem istius probatio sic.
quod sicut de necessitate sacramenti istius est quod materia eius sit san-
ctificata. nec aliquid possit istud mutare. ita de necessitate sacri
est quod eius minister sit sanctificatus. que sanctificatio fit in episcopali co-

Tracta. iiii. prime partis

secratione. quare solus episcopus de necessitate sacramenti est minister huius sacramenti. Alii autem doctores tenent viam mediam. et dicunt quod dominus papa non potest committere cuiuscumque fidei indifferenter quod offerat sacramentum confirmationis. sed omni sacerdoti potest committere. Et ratione primi dicti assignatur quod nulli potest committi quod habeat potestatem super corpus christi mysticum ad minus quam ad dispensationem sacramentorum nisi habeat potestatem super verum corpus christi. quod potestas super corpus christi mysticum descendit a potestate super corpus christi verum. sed solus sacerdos habet potestatem supra corpus christi verum. ideo soli sacerdoti potest committi quod habeat potestatem super corpus christi mysticum: et hoc in dispensando sacramenta. Sed ministrando sacramentum confirmationis habetur potestas super corpus christi mysticum quare soli sacerdoti potest committi quod sit minister sacramenti confirmationis. Ratione secundi dicti assignatur ex quodam decreto in quo legitur. quod Gregorius papa commisit quibusdam sacerdotibus anglie quod vingerent baptizatos in fronte cum crismate sed in tali unctione confertur sacramentum confirmationis. quare potest committi sacerdotibus a papa quod offerat huiusmodi sacramentum. Et istud ultimum reputo verius.

S De suscipientibus confirmationem. *Ca. v.*
Sacramentum confirmationis debent recipere omnes baptizati tam viri quam mulieres. quod autem secundum est de militia seculari et de militia spirituali. quod miliciam seculari non debent recipere mulieres sed soli viri. quod mulieres non sunt apte ad pugnandum corporaliter. Militiam autem spiritualem possunt recipere omnes indifferenter tam viri quam mulieres. quod tam viri quam mulieres sunt apti ad pugnandum spiritualiter contra persecutores fidei sed militia spiritualis datur in confirmatione. quare sacramentum istud potest recipere tam viri quam etiam mulieres. Et hoc est quod dicit apostolus In christo iesu neque masculus neque femina. vult dicere quod quo ad christum non est differentia inter masculum et feminam. Sed nunquid pueri sunt confirmandi. Dicendum quod sic cum incipiunt habere sum rationis. quod tunc sunt apti ad profitendum fidei christi. Et in sacramento isto datur spiritus sanctus ad robur. ut fides christi audacter recipiatur et confiteatur. Sed nunquid sine peccato potest aliquis omittere ne vnicuique recipiat istud sacramentum confirmatum

De confirmatione

tionis. Dicendum quod sine isto sacramento potest quis esse saluus quod multi non confirmati saluantur sed si occurrit oportunitas suscipiendi istud sacramentum quilibet debet ipsum suscipere. et si sine causa rationabili omitat ipsum suscipere peccat mortaliter nisi suscipiat ipsum. Et ratio huius potest esse ista. quod quilibet quantum est in se debet se disponere ad suscipiendum gratiam vel eius augmentum si sit capax eius per quod profertur gratia vel augetur. sed in sacro confirmationis si digne suscipiatur profertur gratia vel augetur. ergo quilibet habita oportunitate debet suscipere istud sacramentum. Et ideo sacerdotes habentes curas animarum debent instruere parochianos suos. ut quando episcopus fuerit presens in parochia sua suscipiant istud sacramentum.

De ritu confirmationis Cap. vi.

Ritus istius sacramenti confirmationis est quod aliquis confirmatus inungitur per modum crucis ab episcopo in fronte cum crismate sub forma verborum supraposita. Confirmatio sub forma est conueniens. Cuius ratio est. quod in ritu sacramenti debent signari virtus et effectus sacramenti. modo virtus et effectus istius sacramenti confirmationis est quod per ipsum datur spiritus sanctus ad audacter fidem christi confitendum. et quod per ipsum confirmatus efficiatur pugil christi. Et ista assignantur in ritu istius sacramenti. Nam per unctionem significatur quod confirmatus in confirmatione efficitur pugil christi. Nam antiquitus pugiles inungebantur. Per aliam autem signatur quod confirmatus debet audacter confiteri fidem christi. Nam confessio fidei christi posset aliquis impediri propter duos. scilicet propter verecundiam vel propter timorem. Contra primum fit confirmatio crucis cum crismate in fronte ut scilicet non erubescat confiteri fidem christi. quia in fronte primo apparere verecundiam. quod quando homo verecundatur frons incipit prius erubescere. ideo contra ruborem verecundie inungitur frons. Sed contra timorem fit etiam crucis in fronte. quia quando timet homo incipit frons et tota facies palefcere. ideo contra timorem munitur homo confirmatus signo crucis. Alapa autem que datur confirmato non est de necessitate sacramenti. sed propter memoriam datur. Locus autem unctionis

Tracta. iiii. prime partis

debet aliquo panno lineo mundo inuolui propter reuerenti-
am sacramenti.

E De effectu confirmationis Cap. vii.
Effectus huius sacramenti confirmationis est. qz vt
dictū est supra. in eo dat spū sanctus z robur ad au-
dacter pfitendum nomen z fidem christi. vñ nisi sit
obex. i. impedimentū ex parte suscipientis in isto sacramento
dat nona gratia vel antiqua auget. Est etiā alius effectus isti
us sacramenti. qz per ipsuz si bñ z digne suscipiat peccata ob-
lita mortalia z venialia dimittunt. Per istud etiā sacramen-
tū nō imprimis caracter vt dictū est supra. ideo istud sacramen-
tū nō potest nec debet bis suscipi. immo qui bis illud scienter
suscipet mereret fm leges decapitari vt dcm̄ est supra de bap-
tismo. Sciendū autē qz caracter confirmatiōis presupponit ca-
racterē bap-
tismi. qz nullus potest accipere istud sacramentū
nisi fuerit bap-
tismus. Per istud etiā sacramentū contrahit
cogaatio spiritalis sicut per bap-
tismum. que impedit ma-
trimonium contrahendum z dirimit iā contractuz. De hoc
cm̄ dicit infra quādo dicit de matrimonio. Et hec de sacra-
mento confirmationis dicta sufficiant.

Tractatus quartus prime par- tis de eucharistia. Et habet vndecim capitula.

D Ostū dictum est de ge-
neratione spiritali que fit i bap-
tismo: z augmē-
to spiritali qd fit in confirmatione. dicendū est
de spūali nutrimento qd datur in sacramento
eucharistie. Circa quod p̄sideranda sunt vndecim. Primo
quid est eucharistia. Secūdo de ministro eucharistie seu misse
quis z qualis debet esse. Tercio de materia sacramēti eucha-
ristie. Quarto de forma eucharistie. Quinto de loco vbi de-
bet missa celebrari. Sexto de tpe quo debet celebrari missa.
Septimo quotiens debet missa celebrari in die. Octauo de
vestibus quibus debet indui sacerdos in missa. Nono cui de-
bet dari sacramētū eucharistie. Decimo de ritu misse. An/

De eucharistia

Decimo de defectibus qui possunt occurrere in missa.

Quid est eucharistia et unde dicatur. Cap. i.
Eucharistia potest sic notificari. Eucharistia est sacramentū corpis et sanguinis christi contentū sub speciebus panis et vini virtute verborum a sacerdote prolatū. Et dicitur ab eo quod est bonum. et charis quod est gratia. quia in illa continentur ille qui est fons gratie. scilicet christus de cuius plenitudine accepimus gratiam pro gratia. ut dicitur Joh. ca. i.

De ministro eucharistie. Cap. ii.

Minister sacramenti eucharistie. id est minister qui potest et debet celebrare missam est sacerdos rite et legitime ordinatus. sine peccato mortali existens. et cui non est prohibitum celebrare missam. Dico qui potest et debet. quia multi possunt qui non debent celebrare. si scilicet sacerdotes heretici vel excommunicati. vel schismatici vel degradati. quia si celebrarent veraciter conficerent corpus christi. tamen peccant mortaliter in dicendo missam. Et non solum ipsi celebrantes. imo omnes qui audiunt missam eorum si sint notorie tales. Dico rite et legitime ordinatus quia nullus nisi sit rite et legitime ordinatus in sacerdotem potest missam celebrare. Intelligendum est tamen quod aliquis non rite et legitime ordinatus potest esse duobus modis. Unum quod in ordinatione sua obmittat aliquid quod sit de essentia ordinis. sic quod non ordinetur ab episcopo. vel quod quando ordinatur manus ei non inungantur. vel quod non tradatur sibi calix. vel quod ordinans non dicat verba debita et statuta. vel quod non habeat ordinandi intentionem. Et talis in nullo modo potest celebrare missam quia talis non est sacerdos. Alio modo quod in ordinatione sua servat omnibus que sunt de essentia ordinis siue ordinationis obmittat aliquid eorum que sunt de solennitate ordinis siue ordinationis. et talis potest bene celebrare. tamen credo quod non debet potissime si ex sua negligentia fuit aliquid tale obmissum. Quid autem sit de essentia ordinis vel ordinationis. et quid de solennitate non est patris speculationis. quia scire istud magis spectat ad episcopum quam ad simplicem sacerdotem. Dico etiam sine peccato mortali existens. quia nullus in peccato mortali existens debet celebrare missam. ¶ Nota dum tamen quod aliquem esse in peccato mortali potest esse duobus modis. Unum quod sit in peccato mortali notorio. Alio modo

Tracta .iiii. prime partis

q̄ sit in peccato mortali occulto. **P**rio modo si sit notori⁹ he-
reticus scismaticus vel excommunicatus. symoniac⁹ vl forni-
carus. nō solū ip̄e peccat in celebrando vt dictū est. imo oēs
qui audiunt eius missam. **E**t ratio est. qz ista quatuor crimina
maxime repugnant huic sacramento. **F**am in hoc sacra-
mento est secretū fidei. z iō repellunt heretici. **E**st vinculū chari-
tatis. iō repellunt scismatici z excommunicati. **E**st etiā vas gra-
tie. vñ vocat eucharistia. z iō repellunt symoniaci. qui gram-
emūt z vendūt. **E**st etiā eleuās hoīez ad statū spūales. z iō re-
pellunt notori⁹ fornicarij. qui oēs sunt carnales. **E**t dicunt no-
tori⁹ fornicarij n̄ p̄t̄ suspitōez vl alia signa pbabilia. s; q̄ sunt
fm iuris ordinem condemnati de tali crimine. vel sponte in
iudicio confessi. vel canonicē conuicti. vel p̄pter euidentiā fa-
cti. **E**t voco euidentiā facti q̄ factū est ita notoriū q̄ nō in-
diget testibus cum nulla possit tergiversatione celari. **S**i sit
in peccato mortali occulto tūc sciendum est q̄ aliquē esse in
peccato mortali occulto potest esse tribus modis. **Q**uo mo-
do qz iam p̄misit vl scit se cōmisisse tpe preterito aliq̄ pecca-
tū mortale de quo nō dolet neqz penitet neqz p̄terit. **E**t tal' sic
celebrās non solū peccat mortaliter. immo mortalissime. **E**t
de tali dicit ap̄ls q̄ qui manducat z bibit indigne. iudiciū. s.
mortis eterne sibi manducat z bibit. **A**lio modo quis p̄t̄ esse
in peccato mortali occulto. s. q̄ cōmisit aliquod peccatū mor-
tale qd̄ non fuit confessus. tñ non recolit de illo peccato. z tūc
talis aut diligenter examinauit conscientiam suam anteq̄ po-
neret se ad celebrandū. z nullo modo potuit recordari de isto
peccato. z est in p̄posito q̄ si recordaret confiteret illud pec-
catū. z faceret penitentiā de ipso. z in generali dolet de oibz
peccat' oblit'. z iste nō solū nō peccat in celebrādo imo p̄tute
sacramenti misse meret̄ veniā. z absoluit̄ a pctō tali. **E**t ita in-
telligit̄ istud verbū eximij doctoris **A**ugustini q̄ sacm̄ istd̄
v̄nificat mortuos. i. illos qui isto mō existētes in pctō mor-
tali celebrāt. **E**t si postea recordet̄ de tali peccato tenet̄ de il-
lo confiteri. **E**t ideo quilibet anteq̄ ponat se ad celebrandus
diligenter examinare debet cōscientiā suā si sit in pctō morta-
li vel ne. **E**t ita p̄cipit beat⁹ **P**aulus di. **P**robet. i. examine

De eucharistia

seipsum homo. et sic de pane illo edat et de calice bibat. Si autem
tem aliquis etiam in peccato mortali de quo non recordatur exponat
se ad celebrandum antequam examinauerit aliquo modo conscientiam suam
credo quod peccat: quod est transgressor precepti apostoli iam dicti. illius
scilicet precepti aut seipsum homo. Tercio potest esse aliquis in peccato mor-
tali. scilicet quod recordatur se determinate aliquod peccatum mortale commisisse
et tunc aut iste habet in presenti copiam confessoris aut non habet. si
habeat copiam confessoris. tenet antequam celebret confiteri. et nisi con-
fiteatur peccat mortaliter in celebrando. Nec sufficit sibi profes-
sio generalis que fit in principio missae. quod ista confessio exten-
dit se solum ad peccata venialia et non mortalia maxime ad illa
de quibus homo recordatur. Si autem talis non habeat copiam con-
fessoris. aut imminet ibi necessitas celebrandi aut non. puta quod
sit curatus. et est dies dominica vel alia dies solennis. et po-
pulus sibi commissus vult audire missam et esset scandalum in
populo nisi iste celebret. vel forte aliquis parochianus suus
est infirmus periculose et requirat istum quod det sibi corpus chris-
ti: et iste non habet hostiam consecratam quam det sibi. Et imminet
sibi aliqua alia necessitas legitima celebrandi. sicut si sunt nu-
merum vel aliquid aliud tale. in istis casibus et similibus ipse te-
netur conteri et penitere de peccato suo. et esse in proposito con-
fiteandi ipsum quam habebit oportunitatem. et dicat missam suam
in nomine domini. quod christus qui est summus sacerdos absoluit eum. et
postea confiteatur quam habebit copiam confessoris. Si autem iste
qui sic ut dictum est existit in peccato mortali. et nulla imminet
necessitas celebrandi. nullo modo se exponat ad celebrandum
quia absque dubio si celebraret mortalissime peccaret. Sed
pone quod aliquis sacerdos accipiat pecunias ab aliquo ut di-
cat missam de requiem vel aliquam aliam missam. nunquid
talis sacerdos habet necessitatem legitimam celebrandi ita
quod possit celebrare in peccato mortali existens absque eo quod con-
fiteatur quando non habet copiam confessoris. Dico salvo
meliori consilio vel iudicio quantum in ibi videtur quod nullus sa-
cerdos debet recipere pecuniam pro dicenda missa. ita quod in-
tentio sua sit quod missam equiparet precio pecunie. tamen quia
finitum quod dicit apostolus Si spiritualia vobis seminamus non est mi-

Tracta. iiii. prime partis

rum si temporalia vestra metamus. **N**on est prohibitum quin sacerdos pro sustentatione vite sue. non pro precio missae recipiat pecuniam ab eo pro quo dicit missam. et maxime quoniam sacerdos non habet redditus sufficientes pro sustentatione vite sue. **S**ed nunquid talis receptio pecunie est legitima necessitas celebrandi excusans ipsum quod existens in peccato mortali posset dicere missam absque peccato sine hoc quod confiteatur si non habeat copiam confessorum. **D**ico saluo meliori iudicio quod iste sacerdos aut est obligatus ratione sui beneficii sibi collati per superiorem vel per illum qui habet ius patronatus in illo beneficio ad dicendum quod libet die missam. sicut sunt illi qui habent perpetuas vicarias aut capellanias in aliqua ecclesia. **E**t de tali idem videtur mihi dicendum. sic dixi supra de curato cui imminet necessitas celebrandi. scilicet quod doleat seu pœreat et peniteat de peccato suo. et sit in proposito confitendi. et celebret in nomine domini. et confiteatur quoniam sibi occurrerit confessor. **A**ut iste sacerdos recipit pecuniam per dicendam aliquam aliam missam singularem. sic sunt multi qui recipiunt pecunias per missas rogatas. sic per unam missam vel pluribus de requie vel sancti spiritus vel de beata virgine vel de infirmis et sic de alijs. **E**t de isto dico quod iste nullo modo existens in peccato mortali antequam confiteatur debet exponere se ad celebrandum missam. quod peccaret mortaliter in dicendo missam. **N**ec existens in tali statu debet recipere pecuniam per dicendam missam statim. immo debet se excusare dicendo. **A**mice non sum. per nunc bene dispositus ad celebrandum missam. sed quoniam deus vult quod ero bene dispositus libenter faciam quod petis. ideo parcas mihi. **E**t si aliquis instanter requirat quod statim dicat missam si receperit pecuniam restituat statim eam sibi. et nullo modo se exponat ad celebrandum. **D**ixi etiam supra in descriptione missae quis et qualis debet esse minister missae cui non est prohibitum celebrare. quod dixi propter aliquos religiosos quibus secundum institutionem sue religionis inhibetur quod non celebrent quod diu sunt in aliquibus penitentibus per quibusdam peccatis preteritis. **S**ed nunquid angelus potest esse minister huius sacramenti. id est nunquid angelus potest consecrare. **D**icendum quod angelus neque bonus neque malus de sua natura potest celebrare siue consecrare quod

De eucharistia

non est susceptibilis characteris sacerdotalis. Cuius ratio est quia character sacerdotalis presupponit characterem baptismalem. Unde nullus potest ordinari in sacerdotem nisi sit baptizatus. Arguunt ergo doctores sic. Nullus potest suscipere characterem sacerdotalem nisi sit baptizatus. sed angelus non potest baptizari. quia ille qui baptizatur oportet quod aspergat aqua. sed angelus non potest aspergi aqua cum non sit res corporea. quare angelus non potest baptizari. et per consequens non potest in sacerdotem ordinari. Et si dicatur. licet angelus non sit res corporea. tamen potest assumere corpus. et sic in illo corpore baptizari. sicut anima rationalis non est corporea. et tamen baptizatur in corpore. Dicendum est quod non est simile. quod aliter unitur anima corpori. et aliter angelus. quia anima unitur corpori ut forma materie. angelus autem non unitur sic. solum ut motor mobili. et ideo anima baptizato corpore baptizatur. Non autem angelus. quia anima et corpus faciunt unum suppositum. non sic angelus cum corpore quod assumit. Et ideo cum sit in premissis in proemio metaphysice. Actiones sunt suppositorum. et ideo anima corpore baptizato baptizatur. non autem angelus. idcirco consecrare non potest. Sed quid si angelus presentaret unam hostiam. dicendo eam esse consecratam. nunquid illa hostia debet adorari. Dicendum quod si angelus malus representet eam non est adoranda. nisi constaret pro certo quod esset consecrata rite. sed si angelus bonus presentaret eam esset adoranda. Et ratio est. quia angelus malus teste salvatore mendax est et pater mendacium. qui semper nititur decipere homines quare nunquam debet sibi credi. Angelus autem bonus semper verax est et veritatis alumnus. et semper nititur ad saluationem hominis. et ideo debet sibi semper credi. Verum quia ut dicit apostolus quod angelus malus sepe transfiguratur se in angelum lucis. Ideo hostia presentata ab angelo semper est adoranda sub conditione. scilicet si est rite consecrata. nisi constaret pro certo quod esset angelus bonus.

De materia eucharistie.
Capitulum. iij.

Tracta. iiii. prime partis

Materia sacramenti missæ est duplex. videlicet panis et vinum. Et ratio est quare ista duo sunt materia huius sacramenti. quia istud sacramentum ordinatur ad spirituales nutritionem. Hunc autem sic nutritio corporalis consistit in cibo et potu corporalibus. et panis habet maxime rationem cibi. et vinum habet rationem potus. ita nutritio spiritualis consistit in cibo et potu spiritualibus. Et ideo in isto sacramento datur corpus christi sub specie panis in cibum. et sanguis christi sub specie vini in potum. et ita dicit ipsemet ipse Ioh. vi. ca. vbi dicit sic. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Sciendum autem quod panis qui est materia huius sacramenti est panis de tritico aqua elementaliter confectus. Dico panis. quod in pasta non possit confici corpus christi. Dico etiam de tritico. quod in alio panis sicut in pane de siligine vel de ordeo. vel de alio quocumque grano nisi de tritico non potest celebrari missa. Dico etiam de aqua elementaliter confectus. quod dato quod panis esset de tritico si esset confectus cum alia aqua vel cum alio liquore sicut cum vino vel cum lacte vel cum aqua roseacea. et sic de alijs. et vniuersaliter nisi esset confectus cum aqua simplici extra li pane non posset confici corpus christi. Sciendum est quod ex precepto et vsu romane ecclesie que disponente domino cum ecclesiarum caput est magister et magistra. de. fo. cõpe. ca. vi. et ideo omnes ecclesie ei tanquam matri et magistre debent in omnibus obedire. panis de quo conficitur corpus christi debet esse azimus non fermentatus. quod licet ex vi sacramenti in pane fermentato possit confici corpus christi. nihilominus qui in pane fermentato celebraret mortaliter peccaret et esset grauiter puniendus. Notandum etiam quod vinum quod est materia istius sacramenti debet esse vinum vite. quod in alio vino sicut in vino malorum granatorum vel mororum vel pomorum. vel in quocumque alio vino nisi in vino vite non potest celebrari. Notandum etiam quod in aceto vel in agresta non potest celebrari vel consecrari. et intelligo de aceto quod est omnino acutum. quod in vino aliquantulum aceto posset consecrari licet non deberet qui posset habere aliud vinum. Et est ratio. quod non sunt eiusdem speciei cum vino cum habeant contrarias virtutes.

De eucharistia

tes. In musto etiam licet possit consecrari. tñ credo q̄ meli⁹
est q̄ expectetur donec sit bene defecatum. i. clarificatum. cū
multum ratione luminositatis vix potest bene euelli quin de eo
aliquid remaneat in calice. Ratio quare ista duo. scz panis de
tritico et vinum de vite sunt magis materia huius sacramen-
ti q̄ alia duo est ista potiss̄ima. quia scz x̄ps instituit istud sa-
cramentum in ista materia celebrari. si em̄ in alia materia in-
stituisse. illa materia esset propria materia istius sacramenti.
Sed congruenter x̄ps in ista materia magis instituit illud sa-
cramentum celebrari q̄ in alia. qz effectus corporalis panis
et vini spiritualiter maxime conuenit huic sacramento. panis
em̄ habet naturaliter confortare. iuxta illud ps̄. Et panis cor-
poris confortat. Vinum autē habet letificare iuxta eundem. Vinū
letificat cor hominis. Et istud sacramentum digne sumptūz
sumentem spiritualiter confortat. ne in via huius mundi de-
ficiat ideo vocatur viaticum. i. viatores confortās et letificās
Et ideo vocatur eucharistia ab eu quod est bonum. et charis
quod est gratia. quasi bona gratia. que sumentē digne letifi-
cat. Sicut etiā panis ex multis granis conficitur. et vinum ex
multis racemis confluit. sic et in perceptione corporis et sang-
uinis x̄pi fideles adinuicem spiritualiter vniuntur. Et ideo vo-
catur communio a con quod est simul et vniō quasi simul vniō
Ipse etiam x̄ps comparauit se grano frumenti dicens Joh.
xij. Nisi granum frumenti cadens in terram etc. Compara-
uit se etiam viti dicens. Joh. xv. Ego sum vitis vera etc. Et
ideo congrue sacramentum corporis et sanguinis x̄pi in vino
de vite et in pane de tritico conficitur. ¶ Notandum etiam qz
licet aqua non sit de essentia materie huius sacramenti. debz
tamen misceri cum vino in calice. sed in modica quantitate.
quia aqua significat populum iuxta illud. Apoc. xvij. Aque
multe populi multi. Ideo mixtio aque cum vino in calice sig-
nificat spiritualem vniōnē x̄pi et fidelis ppli. que fit p̄tute isti-
us sacramenti. ¶ Sed nūquid sacerdos possit in quacūqz q̄n-
titate de ista materia p̄secrare. dicunt aliqui doctores qz non
sed solū q̄ntum sufficeret sibi et populo sibi commisso. Quo-
rum ratio est. qz cū istud sacramentū ordinet ad vsuz fideliz

Tracta. iiii. prime partis

sacerdos non potest consecrare plus nisi q̄ntum sufficit vsui
fidelium. Alij autem doctores dicunt q̄ non est determina/
ta quantitas vltra quam sacerdos non posset consecrare de
pane z vino. immo in quacunq; quantitate presentaretur sibi
panis z vinum in tanta etiã quantitate posset cōsecrare de pa
ne z vino. Cum em̄ in forma consecrationis ponatur istud p̄
nomen demonstratiuum hic vel hoc oportet q̄ materia cōse
cranda obijciatur oculis sacerdotis. Cū dicunt q̄ sacerdos
existens in altari non posset consecrare totum panē qui est in
platea vel totum vinum quod est in cellario. sed totum panē
z totum vinum quod sibi offertur in quacunq; quātitate esset
posset totum cōsecrare. Et ratio est. quia si prima opinio esset
vera. sequeretur q̄ sacerdos existens in deserto nō posset tot ho
stias consecrare quot posset existens in magna ciuitate. nec eti
am sacerdos simplex tot quot posset sacerdos curatus. q̄ oīa
sunt absq; ratione dicta. Et respondent ad rationē aliorū z di
cunt q̄ differentia est inter istud sacramentū z alia sacramē
ta. nam essentia aliorū sacramentorum consistit in dispensatio
ne z vsu materie. sicut essentia baptismi consistit in aspersione
aque z prolatione forme. z ita est de alijs sacramentis. s̄ essen
tia huius sacramenti. eucharistie consistit in consecratione
materie z non in vsu eius. q̄ posito q̄ hostia consecrata nūq̄
sumeret adhuc esset verum corpus. Et ideo licet sacerdos nō
debeat consecrare nisi tot hostias quot sibi z populo suo sunt
necessarie. tñ si consecraret mille milia omnes essent consecra
te. Solet autem ab aliquib; talis questio moueri circa istā
materiam. Si essent tredecim hostie p̄secrāde z sacerdos nō
crederet esse nisi duodecim. nunquid omnes tredecim essent
p̄secrate. Ad hoc respondet dominus Berengarius archie
piscopus cōpostellanus magister in theologia parisiensis in
quodam quodlibeto suo z dicit q̄ aut iste sacerdos intendit cō
secrare omnes hostias que sunt ante se quotquot sunt. tñ non
credit q̄ sint nisi duodecim. z tunc dicit q̄ omnes sunt p̄secra
te. Aut intendit precise consecrare duodecim z nō plures. z nō
determinat que sunt ille duodecim. z tūc dicit q̄ nulla est cō
secrata. quia cum quelibet sit consecrabilis. ita q̄ non magis

De eucharistia

una q̄ alia. ⁊ sacerdos non determinat se magis ad istam q̄ ad aliam. ⁊ ergo qua rōne tu dicis. ista nō est p̄secrata ita ego eadem rōne dico q̄ nec illa. ⁊ sic poterit de qualibz dici. quare neutra erit p̄secrata. **U**n̄ q̄n̄ sacerdos habet p̄secrare p̄les hostias. nō debet se determinate limitare ad certum numerum. sed debet habere intentionem q̄ p̄secret quicquid est ante se. **E**t ista sufficiant de materia eucharistie.

De forma consecrationis eucharistie ⁊ sanguinis Christi.

Capitulum quartum.

Om̄nium sacramentoz forme p̄sistunt in verbis certis ⁊ determinatis ⁊ ideo forma sacramēti eucharistie in aliquibus verbis limitat̄ p̄sistit. **A**d sciendū autē in quibz verbis p̄sistit forma istius sacramēti sciendū q̄ in missa sunt quedā verba que sunt de solennitate tm̄. ⁊ quedam que sunt de necessitate. **V**erba que sunt de solennitate sūt illa que solū faciunt ad ornatū ⁊ ad quandā decorē misse sic sunt pro se. ⁊ aliqui versus qui dicunt̄ infra gloria in excelsis deo ⁊ infra sc̄tus. ⁊ infra agnus dei. **E**t ista nihil faciūt ad essentiam misse. im̄mo credo q̄ q̄n̄ debet esse sermo debent dimitti totaliter melodie. vel ad minus abbreviari. quia plus proficit sermo q̄ talia carmina. cum ista mulceant aures corporis. ⁊ sermo medice languoribz anime. **V**erba que sunt de necessitate sunt illa qui directe sunt de officio misse. **S**ciendū q̄ duplex est necessitas. quedā est necessitas precepti ⁊ quedā est necessitas sacramēti. **I**n missa ergo quedā sunt v̄ba de necessitate precepti. ⁊ quedam de necessitate sacramēti. **D**e necessitate precepti sunt omnia illa verba que a beato Petro apostolo ⁊ ab alijs summis pontificibus successoribus suis fuerūt instituta dici in missa. **D**e necessitate vero sacramēti sunt illa verba que christus in cena protulit q̄n̄ sacramentum istud instituit. **E**t est differētia inter ista verba. q̄ si aliquis dimitteret ista verba que sunt tm̄ de necessitate precepti. ⁊ diceret illa que sunt de necessitate sacramēti ⁊ haberet intentionēz celebrandi p̄secraret vere tm̄ mortalissime peccaret. ⁊ ess̄ gravissime puniend⁹. si p̄o diceret oīa ista verba que sunt de necessitate precepti. ⁊ dimitteret illa que sunt de necessitate sacramēti

Tracta. iiii. prime partis

ti. q̄stuncunq; intenderet consecrare. nullo modo tamen cō-
secraret. Cum ergo s̄m p̄ h̄m forma sit que dat esse rei. & sine q̄
res esse non potest. manifestus est q̄ illa sola v̄ba que sunt de
necitate sacramenti sunt forma huius sacramenti. **I**sta aut̄ ver-
ba q̄stum ad formā consecrationis corporis sunt hec. **H**oc est
em̄ corpus meum. **S**ciendum aut̄ q̄ hec dictio em̄ nō est de
necitate sacramenti. q̄ posito q̄ aliquis sacerdos cū intenti-
one consecrandi proferat ista verba. hoc est corpus meū. & non
diceret em̄ vere consecraret. **U**trū aut̄ oporteat q̄ precedāt
aliqua alia v̄ba que sunt de integritate forme: **N**otādū est q̄
magister **J**ohes **S**cotus in. iij. suo dicit q̄ oīa ista v̄ba ab
illo qui pridie z̄c. inclusive vsq; ad illū locū. s̄i modo exclusi-
ue sunt necessaria ad formā consecrationis corporis christi. & ratio
sua est. q̄ sacerdos consecrans pfert verba consecrationis in p̄-
sona christi. oportet ergo q̄ aliqua verba precedāt v̄ba consecra-
tionis per que demōstret̄ q̄ sacerdos loquat̄ in p̄sona christi
ista aut̄ v̄ba sunt v̄ba illa qui pridie z̄c. de necessitate oportet
q̄ illa v̄ba precedāt. **E**t istud declarat ip̄e per tale exemplū
Si aliquis diceret. dico **J**esuz christū fuisse ministrū circū-
cisionis. dubiū esset vtrū illud verbū fuisset dictū a b̄tō pau-
lo. sed si ip̄e diceret **P**aulus dicit. dico **J**esuz christū z̄c. tūc
esset cunctis audientib; certū q̄ istud verbū esset dictū a be-
ato **P**aulo. **S**ilr̄ in proposito vt denotet̄ q̄ sacerdos dicit
ista verba. s. (hoc est em̄ corpus meū) in persona christi oportet
q̄ precedāt aliqua v̄ba p̄ que dat̄ intelligi q̄ christus dicit ista
v̄ba. hoc est em̄ corp⁹ meū. ista aut̄ v̄ba sunt illa qui pridie z̄c
Alij aut̄ doctores dicūt vt dictū est q̄ duplex est necessitas.
scz necitas p̄cepti & necessitas sacramenti. **D**icūt ergo q̄ de
necitate sacramenti sunt tm̄ ista quatuor verba. hoc est corp⁹
meū. q̄ cū ist̄ quatuor v̄bis fieret consecratio si sacerdos dice-
ret ea cū intentiōe consecrandi: **A**lia aut̄ sunt de necessitate p̄cep-
ti. **E**t si quis omitteret scienter aliqd̄ eoz. peccaret mortaliter
tm̄ nihilomin⁹ consecraret. **E**t respondēt ad rationē s̄is q̄n̄ dic̄
q̄ sacerdos consecrans loquit̄ in persona christi. & ideo oportet
q̄ dicat aliqua v̄ba per que denotet̄ q̄ loquat̄ in persona chri-
sti **D**ico q̄ istud de necessitate sacramenti nō requirit̄ sed suf

De eucharistia

ficit intentio sacerdotis intendentis loqui in persona christi
et propter ista verba. hoc est enim corpus meum. satis ostendit
quod sacerdos non in persona propria loquitur. quod nullus sacerdos
vult dicere quod sit corpus suum. proprium. sed loquitur in perso-
na christi cuius istud est corpus. dicendum ergo quod forma con-
secrationis corporis christi consistit precise in his verbis. hoc est
corpus meum. **De hoc autem quid demonstrat istud nomen demon-**
stratum hoc cum dicitur. hoc est corpus et est magna dubitatio Ad
hoc autem dixerunt aliqui doctores quod istud nomen hoc demon-
strat corpus christi. Alii dixerunt quod demonstrat substantiam
panis. Sed istud salua reuerentia dicentium non est verum. et arguo
sic contra eos secundum sententiam omnium doctorum et secundum veritatem.
verba sacramentalia efficiunt illud quod significant. sed ver-
ba predicta. scilicet hoc est corpus meum. non efficiunt quod corpus christi
sit corpus christi. quod antequam verba ista proferrentur iam corpus christi
erat corpus christi. nec etiam efficiunt quod panis sit corpus christi.
quod ista est falsa. substantia panis est corpus christi. ergo istud nomen
hoc non demonstrat corpus christi nec substantiam panis. **Et**
propter hoc dicitur alii quod istud nomen hoc nihil demonstrat. quod
ista verba dicuntur recitative a sacerdote. et ideo istud nomen
hoc non tenet demonstratiue sed materialiter tamen Sed istud nihil
est dictum. quod non tollit difficultatem. quod licet ista verba dicantur modo
recitative a sacerdote consecrare. tamen christus consecrans in die ce-
ne non dixit ista verba recitative. et ideo quando dixit ista verba istud
nomen hoc aliquid demonstrabit. et sic remanet eadem difficul-
tas que prius. Et ideo dicunt alii quod istud nomen hoc
nihil demonstrat determinatum. sed demonstrat aliquid
indeterminatum. unde quando dicitur. hoc est corpus me-
um in persona christi oportet quod precedant aliqua verba
per que deum intelligi quod christus dixit hec verba: hoc est
corpus meum. et est sensus. hoc quod continetur sub illis specie-
bus quicquid sit istud est corpus meum. Et si obijciatur quod illud
quod continetur sub istis speciebus pro toto tempore quo dicuntur verba
est panis. quod corpus christi non incipit ibi esse nisi post pronuntiationem
verbum syllabe. s. um. ergo quando dicitur sic: hoc est et est sensus quod
illud quod continetur sub istis speciebus sit corpus christi. erit sensus quod panis
d iij

Tracta. iiii. prime partis

est corpus quod est falsus. Dicendū q̄ ista propositio hoc est
zē. sic z̄ quelibz alia donec tota proferat nō est pfecta. nec per/
fectū sensus generat in animo auditoris. z̄ ideo nō est iudicādū
de e⁹ p̄tate quibz sit tota plata. Cōstat at̄ fm̄ fidē q̄ istd̄ qd̄
tinet sub istis speciebz post plationē vltimē syllabe est corp⁹
xpi. Et ideo vere dicit q̄ istud p̄nomē hoc demōstrat illud
qd̄ p̄tinet sub illis speciebz quodcūqz sit illud. Et ista suffici/
ant de forma consecrationis corporis Christi.

¶ De forma consecrationis sanguinis christi.

¶ Alia pars quarti capituli.

Quia forma p̄secrationis sanguinis xpi sciendū est
q̄ in quibz verbis p̄sistit forma p̄secratōis est duplex
opinio. Māscētis Thomas de aquino z̄ sui sequaces
dicūt q̄ forma p̄secratōis sanguinis p̄sistit in his v̄bis. Hic
est em̄ calix sanguinis mei noui z̄ eterni testamenti mysteri⁹
fidei qui p̄ vobis z̄ pro multis effundet̄ in remissionē peccato
rum. Ita q̄ omnia ista verba sunt de essentia forme. z̄ qui ali
quod istoz̄ verborum dimitteret nihil faceret. Et ratio sua
est ista: quia de essentia z̄ integritate alicuius propositionis
sunt non solum subiectum z̄ predicatum. sed etiā ea que sunt
determinatōnes subiecti z̄ predicati. sed ista verba noui z̄ eter
ni testamenti vsqz ad . peccatorum. sunt determinatōnes pre
dicati. s. calix sanguinis mei quare omnia sunt de essentia z̄ in
tegritate istius propositionis. Hic est calix zē. quare omnia
sunt de essentia forme. Magister autem Henricus de San
dauo z̄ sui sequaces dicunt q̄ in istis verbis tm̄. hic est calix
sanguinis mei. p̄sistit forma consecrationis sanguinis. z̄ tūc
istis verbis dictis statim est ibi sanguis xpi. Alia autēz ver
ba que sequūtur. s. eterni z̄ noui testamēti zē. nō sunt fm̄ istos
de essentia forme. nec de necessitate sacramenti. sed solum de
necessitate precepti. Unde qui dimitteret aliquod istoz̄ ver
borum noui z̄ eterni testamenti licet grauius peccaret tñ ve
re consecraret. Et ratio istorum est ista. quia per formas sacra
mentales non importatur de necessitate sacramenti nisi illud
quod efficiunt. sed essentia sanguinis xpi in isto sacramento
directe z̄ explicate signatur per ista verba. ergo precise consi

De eucharistia

stis forma consecrationis sanguinis in his verbis. Que ista /
rum opinionum sit verior fateor me nescire. Primum tamen
reputo securiorē. et ad eam confirmandā adducit frater Bern.
de ganacho quondam certicus claromontensis et baccalari⁹
in theologia parisius in correctorio suo contra magistrū Hen-
ricum talia duo signa. Primum est quod sacerdos in missa non
ostendit populo sanguinem christi ad adorandum quousque com-
pleverit omnia verba predicta. scilicet hic est calix etc. usque in remissi-
onem peccatorum. et statim his verbis dictis eleuat calicem
ostendens sanguinem christi populo ad adorandum in signum quod
tunc completa est consecratio sanguinis et ante non. Secun-
dum signum est quod beatus Ambrosius qui est vnus de qua-
tuor doctoribus principalibus ecclesie in missali suo scripsit
formas sacramentorum omnium litteris aureis. et in eodem
missali scripsit omnia verba predicta aureis litteris. ergo de
intentione beati Ambrosii fuit quod omnia verba predicta sunt
de forma consecrationis sanguinis christi. Iudicio etiam meo
paruo illud videtur esse de intentione illius decretalis. Luz
marthe. extra de cele. miss. Casus enim decretalis est iste. Qui
dam episcopus attendens et videns quod in nullo euangeliorū
inuenit quod aliquis euangelistarum posuerit ista verba. my-
sterium fidei. mirabatur quis fuerit tante audacie quod fuit au-
sus verbis sacramentalibus interponere ista verba. et super
hoc consulit dominum papam. Et constat quod intentio sua
erat quod istud esset de integritate forme. alias questio sua esset
nulla. quia eodem modo posset queri de quolibet verbo to-
tius canonis. Et papa non reprehendit eum de questione il-
la. immo commendat. Et ergo videtur quod omnia illa verba sunt
de integritate forme. Et qui quid sit de veritate istarū opi-
nionum nescio. Consulo tamen cuilibet celebranti quod omnia ver-
ba predicta dicat sub vnico contextu et cum actuali intentio-
ne quantum poterit consecrandi. Sciendum autem quod per ista ver-
ba istius forme tanguntur quatuor beneficia que recepimus a
passione christi. Cuius passionis istud sacramentum est reme-
moratiuum. iuxta verbum apostoli Pauli. i. ad Cor. xi. dicentis. Duo
tenescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis mor-

Tract. iiii. prime partis

tem domini annūciabitis zc. **¶** Primus effectus siue primū
beneficiū passionis christi est q̄ per ipsam sumus a potesta-
te demonis liberati. Et istud tangit in forma sacramenti cuius
dicitur. **Hic est calix sanguinis mei.** Sicut em̄ olim filij isra-
hel fuerunt de potestate z seruitute Pharaonis per sangui-
nem agni pascalis liberati. sic populus fidelis est a potestate
demonis liberatus per sanguinē christi. s̄m q̄ confitetur b̄tus
Johes in Apoc. ca. v. de christo. Redemisti nos deo in san-
guine tuo. **¶** Secundus effectus siue sc̄dm beneficiū qd̄ rece-
pimus a christi passione est q̄ p̄ ip̄as sumus celestis glorie he-
redes effecti. Et istud tangit in forma ista cū dicitur. noui z eterni
testamēti. Sicut em̄ pater cōdens testamētū filios heredes in-
stituit. sic christus nouū testamētū ordinans fideles institu-
it heredes glorie paradisi. Et istud testamētū fuit in sua passi-
one confirmatū. qz testamētū morte testatoris confirmat̄ ut dicit
ap̄ls ad **Heb. ix.** Et hoc est qd̄ dicit idē in eadē epla dicens de
christo. Noui testamēti mediator est ut morte intercedēte re-
promissionē accipiant qui vocati sunt eterne hereditatis.

¶ Sciendū autē q̄ lex euangelica dicit nouū z eternū testamen-
tū ad differentia legis Moysayce que fuit testamētū vetus
z transitoriū. Et dicit nouū. qz noua promittit. s̄. bona celestia
que nunq̄ legunt̄ p̄missa in veteri testamento. s̄. soluz bona
tpalia. z ideo qz bona tpalia transitoria sunt. ideo testamētū
vetus transitoriū fuit. s̄. qz bona celestia eterna sunt. ideo te-
stamētū nouū vocatur eternum. Dicit̄ etiam nouum. qz no-
uo modo fuit institutū. s̄. a sanguine christi. lex em̄ Moysayca
fuit instituta cū sanguine animalium. s̄m q̄ legit̄ z recitat apo-
stolus in epistola ad **Heb. ix. ca.** dicens. q̄ postq̄ Moyses
scripsit legem in libro z legerat eorā omni populo aspersit
brum z populum sanguine vitulorum z hircorum dicens. hic
est sanguis testamēti. Sed lex euangelica fuit instituta me-
diante sanguine christi. s̄m q̄ dicit ip̄emet christus. **Lu. xii.**
dicens. **Hic est calix noui testamēti in sanguine mea.** Et istā
rationem tangit apostolus **Heb. ix.** Non enim per sangui-
nem hircorum aut vitulorum. sed per propriū sanguinem
introuit̄ semel in sancta eterna redemptione inuenta. z ideo

De eucharistia

novi testamenti mediator est. **T**ercius effectus siue terci-
um beneficium quod per passionem christi recepimus est qd
per ipsam sumus de fide catholica informati. et istud tangitur
in forma istius sacramenti. cum dicitur. mysterium fidei. **S**i-
cut enim dicit **Ambro.** in lib. qui vocatur exameron: Sanguis
extractus de sub ala dextra columbe valet ad illuminandum
oculos corporales. ita sanguis christi qui exiit de latere eius
dextro pendens in cruce valet ad illuminandum oculos spi-
rituales anime ad credendum ea que sunt fidei. **E**t in huius si-
guram veluti templi quod occultabat ea que erant intra sancta-
sanctorum fuit in passione christi scissum. in signum quod ea que
erant occultata et velata sub ymbra legis et prophetarum fue-
runt manifestata et referata. **Q**uartus effectus siue quartum
beneficium quod per passionem christi recepimus est quod per ipsam
sumus a peccatis mundati. et hoc tangitur in forma ista cum dicitur.
in remissione peccatorum. **E**t de hoc loquitur beatus **Johes**
in **Apo.** i. dicens. Dilexit nos et lauit nos a peccatis nostris
in sanguine suo. **E**t his patet quod forma consecrationis corporis
christi consistit precise in his verbis. **Hoc est enim corpus meum.**
Matth. xxvi. **Mar.** xiiii. **Joh.** xix. **Luc.** xxii. et i. ad **Cor.** xi.
Forma autem consecrationis sanguinis consistit in his verbis. **Hic**
est calix sanguinis mei etc. usque ibi. in remissione peccatorum.
Universis omnino verba canonis debeant dici cum magna at-
tentione et deuotione et mentis recollectione. **I**sta tamen verba
specialiter cum summa deuotione et actuali intentione quantum possi-
bile est debent dici. **E**t si aliquis querat vel dubitet quare in
forma consecrationis sanguinis non dicitur. hic est sanguis
meus. sicut in consecratione corporis dicitur. hoc est corpus
meum. potest dici quod causa huius est ista. **Hoc enim sacramen-**
tum ordinatur ad usum fidelium. qui usus est spiritualis et sa-
cramentalis manducatio quantum ad corpus. et spiritualis et sa-
cramentalis potus quantum ad sanguinem. Et quod homines ma-
gis abhorrent bibere sanguinem quam comedere carnes. ideo ad
remouendum horrorem non dicitur in forma consecrationis
sanguinis. Hic est sanguis meus. sicut dicitur in forma consecra-
tionis corporis christi. hoc est corpus meum. sed dicitur. hic est calix sangui-

Tract. iiii. prime partis

nis mei. Et est ibi quedam figura quam grammatici vocant metonymiam. s. quando ponitur continens pro contento sicut quando dicitur. bibatis istud vas vini. quia non est sensus q homo bibat vas. sed q bibat vinum quod continet in vase. Similiter quando dicitur Hic est calix sanguinis mei non est sensus q virtute verborum sit ibi calix. qz antea erat ibi. sed q ibi sit sanguis christi. ¶ Si aliquis dubitaret quare in forma consecrationis corporis christi non dicitur. hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. sicut dicitur in forma consecrationis sanguinis. qui pro vobis effundetur. cum ita bene fuerit corpus pro vobis traditum sicut sanguis effusus. Ad hoc dicendum est q istud sacramentum est rememorationem passionis et mortis christi. Ita dicit apostolus Paulus. i. ad Cor. xi. Quotiescumq manducabitis panem hunc et calicem bibetis mortem domini annunciabitis donec veniat. dies. s. iudicij. Christus etiam instituens hoc sacramentum dixit Lu. xxij. Hoc facite quotiescumq sumitis in meam commemorationem. hoc est in memoriam mee passionis. Passio autem et mors christi melius representatur per effusionem sanguinis qz per traditionem sui corporis. ideo dicitur in forma consecrationis sanguinis qui pro vobis effundetur. et non dicitur in consecratione corporis quod pro vobis tradetur. ¶ Notandum etiam q lex virtute verborum forme consecrationis corporis sibi specie panis sit tantum corpus christi ex virtute forme verborum consecrationis sanguinis sibi specie vini sit tantum sanguis christi. tamen ex quadam naturali et communitaria sub utraque specie est totus christus verus deus verus homo. ita dicitur in prosa de corpore christi ubi dicitur. Caro cibi sanguis potus. manet christus tamen totus sub utraque specie.

¶ De loco in quo debet missa celebrari. **Cap. v.**

U Estatur omnium philosophorum sententia q mirabilis est influentia loci proprii. Et reuera est mirabilis instantum q rem mutat et alterat a sua natura. sicut narrat Aristoteles. in li. de plantis. de pomis perficis dicitur a psia ubi primitus inuenta fuerunt. Nam illa que nascuntur ibi prompta interficiunt. ea autem que nascuntur hic sunt ad comedendum suavia et iocunda. Ex quo patet manifeste quantum facit locus ad mutationem rerum

De eucharistia

Et propter hoc fuit preceptum filiis israel in li. Deutero. xij. ca. q. non offerrent sacrificium nisi in loco quem dominus elegerit. Si enim sacrificium israeliticum quod de carnibus hircorum vitulorum et agnorum fiebat offerri non debebat nisi in loco sancto et mundo. Quod magis sacrificium catholicum in quo christus verus deus et verus homo offert non debet offerri nisi in loco sancto et mundo. Unde locus in quo regulariter debet missa celebrari est ecclesia. Et ita dicit Augustinus. Extra ecclesiam non est locus veri sacrificij. Et dico regulariter. quia in aliquibus casibus potest missa celebrari extra ecclesiam. Notandum autem quod ecclesia quae nunc potest duobus modis considerari et accipi. Quia uno modo ecclesia idem est quod congregatio fidelium. qui congregantur fide et charitate. et ita accipit Augustinus. ecclesiam quam dicit quod extra ecclesiam. id est extra fidem ecclesie non est locus veri sacrificij. Alio modo ecclesia idem est quod ista domus materialis in qua dicitur hoc et misse. et extra ecclesiam sic dictam potest in aliquibus casibus missa celebrari. sicut in honesto exercitu. vel quando ad aliquam festivitatem vel ad devotionem alicuius sancti. vel obsequium alicuius defuncti vel ad aliquam missam novam. vel ad aliquod aliud tale convenit multitudo magna populi. et ecclesia est parva. ita quod non potest ibi recipi populus. potest in cimiterio vel in aliqua alia platea honesta et munda erigi altare et debet ita decenter aprari ne pulvis vel status venti vel aliquid aliud tale possit ibi aliquod offendiculum inferre. De licentia etiam dyocesanum potest propter aliquam necessitatem missa celebrari in domo alicuius in aliqua camera apta ad hoc ita tamen quod semper celebretur super altare portabile quod ponatur super aliquam tabulam lapideam alicui stipiti annexam benedictam ab episcopo. Et ista tabula debet esse integra. que si esset fracta non deberet ibi missa celebrari. nec etiam si esset a stipite amota. immo peccaret qui ibi celebraret. Ista etiam tabula debet esse lapidea et non de aliqua alia materia. Et huius ratio est una. quia christus qui ibi immolatur vocatur petra. Unde dicit apostolus. i. Cor. i. Petra autem erat christus. Alia causa est. quia sepulchrum christi quod representat altare fuit excisum de petra. ut dicitur in Marco. Et propter istam eandem rationem corporalia debent esse li-

Tract. iiii. prime partis

nea. et non de aliqua alia materia. quia xps in monumento fuit involutus in sudone munda. in lino candidissimo: Et corporalia significant illa lintheamina in quibus xps fuit mortuus involutus. Calix etiam non debet esse de vitro. quod de facili posset frangi nec de ligno. quia lignum est porosum. et in poris posset sanguis subintrare: Nec de calibe. nec de cupro nec auricalco. quia inducunt fastidium et nauseam. et esset periculum de vomitu. **N**on autem fieri de argento et auro vel stanno. **S**ciendum autem quod quando altare est totum benedictum non oportet quod sit ibi tabula alia. **N**otandum etiam quod altare siue sit in ecclesia siue extra ecclesiam semper debet erigi versus orientem. ita quod ille qui dicit missam habeat faciem ad orientem. **E**t ratio est una. quia xps vocatur oriens. **L**uce primo: **V**isitavit nos oriens ex alto. **E**t de xpo cantat ecclesia. **O**riens splendor lucis eterne. **A**lia causa est. quia sicut patet dicunt philosophi. pars orientalis est dextera pars celi: **S**ecundum autem quod dicitur per in **D**istinctio. xxv. ca. **S**tatuat bonos a dextris. **U**t ergo in iudicio mereamur poni a dextris debemus orare versus orientem. **E**t quia principalior omnium orationum est missa. ideo qui dicit missam debet habere faciem versus orientem. **N**on autem ecclesia in qua dicitur missa sit consecrata vel non nihil faciat ad missam. licet quantum ad sollemnitatem missae semper si possibile sit debeat dici in ecclesia consecrata. cum sit multum honorificum et utile ecclesiam esse consecratam. quia quando aliquis causa orationis intrat ecclesiam consecratam peccata venialia sibi remittuntur. **S**ciendum autem quod in navium quibus debet celebrari missa propter periculum effusionis sanguinis **I**n ecclesia etiam sanguinis vel seminis effusione polluta non debet missa celebrari. **E**t si aliquis ibi celebraret graviter peccaret. **N**on tamen ex hoc efficeret irregularis si fuerit declaratum per dominum **B**onifacium octavum. extra de sen. ex. ca. is. qui. li. vi. **S**i etiam ecclesia esset predicto modo polluta non posset in cimiterio sibi contiguo celebrari. quod quia ecclesia est polluta similiter cimiterium sibi contiguum pollutum reputatur. non tamen converso. id est si cimiterium sit pollutum quod ecclesia sibi contigua sit polluta. cum principale trahat annexum. et non annexum principale ut habet extra

De eucharistia

de con. ec. vel alta. si ecclesia. li. vi. Unde in cimiterio contiguo et annexo ecclesie pollute non debet aliquis celebrare nec etiam debet ibi aliquis sepeliri. Secus esset si cimiterium non esset contiguum ecclesie. quod posito quod ecclesia esset polluta cimiterium non contiguum ipsi ecclesie non esset pollutum. ut patet in ca. preallegato. Tempore etiam interdicti non debet dici alta voce nec ianuis apertis missa. nec etiam alie hore in ecclesia nisi quatuor festiuitatibus. scilicet in die natalis domini. in die resurrectionis domini. in die penthecostes. in die assumptionis beate Marie. Ne autem ecclesie defraudent officijs debitis. et ne diuinum officium negligatur. et ne fidelium deuotio minuatur. et ne infidelium in deuotio augeatur. tempore cuiuscumque interdicti ianuis clausis excommunicatis et interdictis expulsi. campanis etiam non pulsatis debet missa et totus reliquum officium diuinum tam diurnum quam nocturnum dici submissa voce in ecclesia. ita quod non possit audiri ab alijs qui sunt extra. Omnia ista habentur extra de sen. ex. et interdicti. in ca. alma mater. li. vi. Et qui contrarium fecerit est irregularis et ineligibilis. nec etiam ipse potest eligere. nec potest absolui nisi in articulo mortis tantum nisi per sedem apostolicam ut habetur de sen. ex. ca. is qui. li. vi. Aliquo etiam excommunicato presente nullus debet celebrare in ecclesia aut alibi. alioquin peccaret mortaliter. et ultra hoc esset suspensus ab ingressu ecclesie. nec posset absolui nisi ab illo qui tulit sententiam excommunicationis. ut habetur extra de priuilegiis. c. epoz. li. vi. Et istud non debet contemni. quod si suspensus celebraret esset irregularis. ut habetur expresse extra de sen. ex. si cui. li. vi.

U Duo tempore debet missa celebrari. Cap. vi.
Dicit Salomon. Omnia tempus habent. et hoc rationabiliter. res enim penes varietatem temporum maximam acquirunt immutationes. Quod euidentissime potest apparere in lactuca. que cum tempore sue iuuentutis frigida et humida sit nature feruorque sanguinis et colere extinctiua ex quo frondescat humorem in calidum et siccum et amarum quod obest colericis et supercalescatis. Et quando apparet quod res penes mutationem temporum mutantur et alterantur. Quod satis

Tract. iiii. prime partis

pulcre fuit figuratum **Exo. xvi. ca.** vbi legitur qd manna col-
lectum tempore debito erat habens omne delectamentum et
omnem saporem suauitatis. **Qu** autem colligebatur tpe non
debito. s. die sabbati pputrebat. et vermibus scatebat. **Et** istud
manna erat figura corporis christi. sicut dicitur in historia de
corpore christi. vbi dicitur. **H**uius sacramenti figura precessit
qm dominus pluit manna patribus in deserto. **S**i ergo illud
manna non debebat colligi nisi in tempore debito. ita istud sa-
cratissimum sacrificium non debet offerri nisi in tempore debi-
to et statuto. **S**ciendum ergo qd missa debet celebrari de die
et non de nocte nisi in festo natiuitatis domini. in qua missa ce-
lebratur in media nocte. qd illa hora fuit natus christus. de hoc
tamen magis dicitur infra. **A**ntiquitus etiam in vigilia resurrectionis
dicebatur missa de nocte. **U**n in oratione missae ad hoc dicitur
Deus qui hanc sacratissimam noctem re. **R**atio quare missa
celebratur de die et non de nocte una est. qd in missa rememoratur
passio christi que fuit facta de die et non de nocte. **A**lia ratio est
qd per noctem figuratur status peccati. per diem status gra-
tie vt dicitur glo. super istud verbum apoli ad **Ro. xiiij.** **A**biicia-
mus opera tenebrarum. i. peccata. et induamur arma lucis. i. vir-
tutes que sunt arma gratie. **A**d significandum ergo qd ille qui
dicit missam debet esse in statu gratie et sine peccato. ideo di-
citur missa de die et non de nocte. **Q**ua autem hora debet dici
missa notandum qd tres sunt hore principales quibus debet di-
ci missa. s. tertia. sexta. nona. **E**t magis in his tribus horis qm
in alijs debet dici missa. **R**atio est. qd vt emm frequenter dicitur
est missa dicitur in memoriam passionis christi. christus in istis
tribus horis fuit crucifixus et passus. hora tertia fuit crucifixus ling-
uis iudeorum et sententia **P**ylati. qd hora tertia clamabant iu-
dei. crucifige eum. et in illa hora **P**ylatus adiudicauit satisfie-
ri petitioni eorum. **H**ora sexta fuit eleuatus a cruce. **U**n dicitur **Ma-**
rci. xv. **E**rat autem hora quasi sexta et crucifixerunt eum. **H**ora autem
nona emisit spiritum. **U**n dicitur in **Matth. xxvij.** **E**t circa horam
nonam exclamauit voce magna. et sequitur. et emisit spiritum. **E**t istud
intelligo de missa que dicitur solemniter in ecclesia. qd missae pe-
culiaries possunt dici a puncto aurore vsq ad sextam. et in diebo

De eucharistia

ieiuniorum vsq; ad nonam. Post nonam autem non debz celebrari missa nisi forsan in diebus ieiuniorum z ratione ordinum. Incidentaliter aut norandū est q nō solū missa. verū etiam alie hore canonice dicunt in memoriā passionis christi. **D**aturine em̄ dicunt in memoriā q christus hora matutinali fuit captus z vinctus fuit duct⁹ ad Annam principē sacerdotū vbi fuit multipliciter delusus. Et debet dici matutine media nocte. iuxta verbū ps. cvij. **M**edia nocte surgebas ad p̄fitendū tibi. zc. **P**rima dicit in memoriā q christus illa hora in domo **C**ayphe ligatus ad columnā fuit durissime et grauissime flagellatus. ita q fm̄ qd̄ predixerat **I**saias p̄pha a planta pedis vsq; ad p̄ticē nō erat sanitas in eo. **T**ercia aut dicit in memoriā q illa hora christus fuit duct⁹ ad **P**ilatū. z crucifixus fuit linguis iudeoz clamantiū z dicentiū. **T**olle tolle crucifige eū. Et fuit illud impletū ps. xxi. **A**peruerūt super me os suū sicut leo rapiēs z rugiēs **S**exta dicit in memoriā q in illa hora christus expoliatus z illusus z a militib; fuit clauatus in cruce. z tūc fuit impletū illud ps. xxi. **F**oderūt manus meas z pedes meos. **N**ona dicit in memoriā q in illa hora christus felle z aceto potatus expirauit dicens. **P**ater in manus tuas p̄mendo spiritū meū. z fuit impletū illud ps. lxxvij. **D**ederūt in escā meā fel. z in siti mea potauerūt me aceto. **V**espere aut dicunt in memoriā q in illa hora christus fuit datus a **P**ilato nobili decurioni **J**oseph. z per eū fuit de cruce depositus. **C**ompletoriū dicit in memoriā q christus illa hora a matre sua tristissima z alijs sanctis mulieribus lamētatus z aromatib; p̄ditus fuit posit⁹ in sepulcro. Et sic bonū esset z congruū vt quelibet septē horaz diceret in hora determinata. **I**uxta illud ps. cxvij. **S**ep̄ies in die laudem dixi tibi. **V**ez qz p̄pter rei familiaris occupatiōez. vel p̄pter humanā fragilitatē nequit istud seruari. seruet tñ illud quod ordinatū est extra de cele. miss. ca. presbiter. vbi dicit sic **P**resbiter matutinali officio expleto. s. media nocte mane pensus sue seruitutis. vicz primā. terciā. sextā. nonā. vesp̄amq; p̄soluat. Ita tñ vt horis p̄petentib; iuxta possibilitatē aut a se aut a scolarijs publice p̄pleant. **D**einde pact⁹ horis vsitat⁹ insir

Questio
Quare matutine dicit

Tracta. iiii. prime partis

mis si voluerit exeat ad opus rurale ieiunus. **Et dicant omnes** iste hore per modum qui precipit extra co. ti. c. dolentes vbi precipit qd officiu diuinum tam diurnu qm nocturnu dicat studiose pariter z deuote. z qui scieter transgredit istu modu atqz mandatū sciat se mortaliter peccare vtpote qz est trasgressor precepti ecclesie. **Notandū aut q nullus** dicat missam quousqz dixerit matutinū. s; congruū esset z necariū qz p̄ia dicat ante missaz. **Alie etiā hore p̄ter vespas z pletoziū p̄it dicante missam.** **Notandū q sacerdos nō debz dicere seu facere officiu pro voluntate sua. sed de t̄pe vel de sc̄tis de quibus agit in illa terra.**

Quotiens debet in die missa celebrari. Ca. vii.
Ex quo dictū est q missa debet celebrari de die. restat dicere quotiens debet in die dici missa. Et est sciendū q sm qd dicit extra de cele. miss. ca. consuluisti: nullus debet dicere missaz nisi semel in die. Valde em̄ felix est qdigne celebrat vnā. Excipit dies natiuitatis domini qua die celebrant tres. ita q vnus sacerdos potest illa die celebrare tres missas. vt habet de con. di. i. ca. xvi. nocte sancta. Et rō quare dicunt illa die tres. **Una est p̄p̄t mysteriū. qm per istas tres representant tres status. s. an̄ legē. sub lege. z status gratie. Illa missa que cantat in media nocte representat statū qui fuit an̄ legē. qm totus mundus erat in tenebris. vñ in missa illa cantat illa prophetia. Isa. ix. Populus gentiū qui ambulabat in tenebris vidit lucē magnā. Secunda missa que cantat in auroza significat statū qui fuit sub lege. in quo statu inceperūt christū scire p̄p̄t dicta legis p̄phetaz. sed nō habebant perfectā noticiā de eo. Et ideo cantat in auroza. qm incipit apparere lux diei sed nō clare. vñ in illa missa cantat. Lux fulgebit. Tercia missa dicit in clara die. z significat statū gratie in quo sumus. Et dicit officiu. Puer natus est nobis. Alia cā est ad representandū tres natiuitates christi. Nam prima dicit ad representandū natiuitatē eternā qua nascit ex deo patre vñ dicit in introitu. Dñs dixit ad me filius meus es tu. Et dicit illa missa de nocte qm est tēpus obscurū ad designandum q illa natiuitas est nobis occulta. Secūda dicit ad represen**

De eucharistia

raindum natiuitatem spiritualem qua nascitur christus in a/
nimabus iustorum per gratiam. vñ cantat in illa missa. Lux
fulgebit super nos. lux fulget. s. gratia dei. Tercia represen/
tat natiuitatē temporale qua natus est ex **M**aria virgine pla/
lute nostra. vñ cantat. Puer natus est nobis. Veruntā si cō/
siderant euangelia que dicunt in missis istis. **P**rima missa rep/
sentat natiuitatē tpalem qua christus natus est fm carnez ex
Maria virgine. vñ illud euāgelij qđ legi in illa missa. s. Ex
ijt edictū zc. totū loquit de ista natiuitate vt patz intueti. **S**e/
cunda repñtat natiuitatē spirituale. tunc em legi illud euan/
gelij. **P**astores loquebant qđ totū potest intelligi de ista spi/
rituali natiuitate zc. Tercia repñtat natiuitatē eternā qua na/
scit ex patre. vñ tunc dicit illud euāgelij. **I**n principio erat
verbu. qđ totū loquitur de natiuitate filij dei. **N**otandum
etiā qđ in die parasceue nō debet dici missa. **E**t rō est. qđ istud
sacramentū est figura passionis christi. que tali die fuit facta
z veniente veritate. s. passione pro illa die debet cessare figu/
ra. **A**lij aut diebus non debet dicere sacerdos nisi vnā mis/
sam nisi in casu necessitatis in quo potest celebrare duas tm.
Ervnus casus est si aliquis morit z sacerdos celebravit missā
de die potest dicere pro defunctis. s. de requiem. dum mō ad/
huc sit ieiunus z non sit aliūs sacerdos qui celebret. **A**lius ca/
sus est. si sit aliquis in periculo mortis. z petat corpus christi
sibi dari. z sacerdos non habeat hostiaz consecratā potest ite/
rum celebrare. dum mō vt predicti sit ieiunus. z nō sit ali⁹ qui
sit etiam paratus celebrare. quod sp est intelligendū. **A**li⁹ ca/
sus est propter necessitatem nuptiarum. qñ. s. tempus nupti/
arum transit. **S**i dicta missa superueniant aliqui qui habeāt
contrabere potest iterum sacerdos celebrare dum modo sit si/
cut supra dixi. **A**lius casus est propter necessitatez peregrino/
rum. qñ. s. superueniunt peregrini dicta missa. **E**t istū casum
ponit **R**ay. in summa sua. **S**ed salua eius reuerentia istud vi/
detur expresse contra ea. **R**eferente: extra. de. cele. miss. **C**a/
sus em illius capituli est qđ archiepiscopus **S**epontinus in
die cene domini de antiqua consuetudine tenetur consecrare
cristina in ecclesia **S**epontina. z idem archiepiscopus eadem
e ij

Tracta. iiii. prime partis

die ascendit de mane de consuetudine ad gargamenam eccle-
siam vt recipiat ibi peregrinos illius loci. z ibi a clero z po-
pulo celebrare compellitur. **U**n̄ super hoc implorauit cōsili-
um pape. **E**t papa respondit q̄ in ecclesia sep̄orina in qua te-
net crisma p̄secrare t̄m̄modo debeat celebrare. **E**t quo mani-
feste apparet q̄ rōne peregrinoz nō debet p̄stitutio de vnica
missa in die celebranda trāsgredi. **U**n̄ saluo meliori iudicio
maḡ approbo istā p̄suetudinē que seruatur in aliquibz ecclesijs
gallicanis. q̄n̄. s. dicta missa veniūt aliqui peregrini ad aliquā
ecclesiaz si nō sit ibi aliquis sacerdos parat⁹ celebrare. sacer-
dos induit se sicut si debet dicere missas z dicit eis missas de
beata p̄gine **M**aria. vel de sp̄s̄ctō. vel de trinitate v̄l de il-
lo sc̄tō pro quo fit peregrinatio. nō t̄m̄ dicit canonē nec p̄secrat
sed oñdit eis reliquias aliquas loco elevationis corpis chri-
sti. **E**t ista missa vocat̄ missa sicca. **E**n̄ si alibi seruatur cōsuetu-
do alia iuxta opinionē **R**aymundi nō p̄demno eā. **A**lius ca-
sus est prop̄ necessitatē honestat⁹ v̄l vtilitat⁹. v̄l si dicta missa
superueniat aliqua p̄sona magna que velit audire missas p̄t-
sacerdos itez celebrare dūmodo sit vt supra dixi. **I**stū casum
ponit glo. sup̄ ca. p̄sulisti. in ti. de cele. miss. **D**e ista necitatē
nescio quid dicā. q̄ nō video tantā necitatē q̄ prop̄ hoc de-
beat trāsgredi manifestū mandatū de vnica missa celebra-
nda. p̄sertim cū magne persone nō multū tēporibz nostris ita
afficiant̄ ad missas. z illi qui afficiunt̄ ducunt̄ secuz sacerdo-
tes. **A**lius casus est prop̄ necitatē debiti. sicut q̄n̄ sunt due ec-
clesie annexę z quelibz est curata. i. habet curā animaz. z ha-
bent redditus ita tenues q̄ nō sufficerent duobus sacerdo-
tibz. sed vnus solus sacerdos habet curā vtriusq̄. **I**n isto ca-
su sacerdos potest in vna die in qualibet ecclesia celebrare in il-
lis diebz in quibz tenet̄ populo suo ad dicendū missas. vel ad
ministrandū sacramentū. vel officia alia que requirūt missas
Et iste casus in multis locis p̄tingit z seruatur in partibz tholo-
sanis. z etiā in certis partibz alamanie. **E**t credo q̄ in iure non
inuenit̄ preceptū expressum de vnica missa tantū celebranda
cū in omnibz capitulis in quibz fit mentio de ista materia po-
nat̄ istud verbū sufficit. qd̄ verbū nō importat v̄n̄ coactiuaz

De eucharistia

Consuetudo tamen ecclesie que preeminet cuiusque auctori-
tati habet et tenet hoc et ideo nullus debet facere contra eam
et si facit peccat et puniri debet. In quocumque autem casu qua-
do sacerdos plures celebrat missas in prima sumere non debet
nec vinum nec aquam post summptionem sanguinis. sed solum lauare
os et cauere sibi ne aliquid deglutiat. quia sacramenta a ieiuno
sunt recipienda. et in qualibet missa corpus et sanguinem christi
recipiat. Et in ultima missa post summptionem sanguinis chri-
sti recipiat ablutionem que communiter recipit et non in alijs. ut di-
xi. habent ista extra de cele. miss. ca. ex parte. et de con. di. v. ut
ieiuni. et vij. q. i. nihil.

De vestibus quibus sacerdos induit in missa. **Ca. viij.**

Omnino tempore vestimenta tua sint candida. verbum
est sapientis. Quantum faciat debitus usus vestimento-
rum ad debitam administrationem officij quod quisque exer-
cet satis ostendit experientia medicorum. **C**onpertum est enim colli-
rii quod est salubritatis dolorum oculorum mitigatum tritum ab apo-
thecario induto veste qua die precedente indutus triuerat vi-
ride eris immixtum oculis patientem cruciabat. Si ergo vestis
indebita nocet in perfectione colliri. quanto magis nocet in per-
fectione corporis christi. **U**n figuratiue fuit preceptum legislato-
ri Moysi in **Exo. xxxviij.** Facies vestes sanctas Aaron in qui-
bus sanctificatus ministrat tibi. **U**n sciendum quod omnes vestes
quas induit sacerdos in missa debent esse sanctificate et benedi-
cte ab episcopo. **N**otandum ergo quod illa vestis qua induit primo. scilicet il-
la camisia parua vel suppellicium non est de essentia missae in sim-
plici sacerdote. sed solum de bene esse. **E**t dico de simplici sacer-
dote propter episcopos et canonicos regulares et capellanos domini pape
quorum talis vestis est habitus honoris. **S**ciendum autem quod pro-
tata illa veste seu camisia de qua dictum est vel loco eius pro-
tata suppellicio septem sunt vestes quibus induit sacerdos in missa
scilicet illa camisia vel loco eius suppellicium. amictum. alba. cingulum
manipulus. stola. casula. **E**t iste septem vestes significant septem
dona spiritus sancti. quibus debet esse sacerdos profusus. **U**n **Lu. xxiij.**
Induamini virtute. scilicet spiritus sancti ex alto. **V**el significant quod debet
esse sacerdos contra septem peccata mortalia munitus et armatus. **U**n

Tract. iiii. prime partis

apostolus ad **Eph. vi.** **I**nduite vos armatura dei vt possit stare aduersus insidias dyaboli. **U**el significans septem virtutes. s. tres theologicales z quatuor cardinales quibus debet esse adornatus sacerdos. vñ apl's ad **Ro. xiiij.** **I**nduamur arma lucis. glo. arma virtutum. qz nō est licitū indutum sacco. i. peccato. aulā regis. i. christi (qui est rex regū) intrare. vt dicit in li. **Hester. iij.** **U**el significant qz sacerdos debet esse septem operibus misericordie deditus. vñ apostolus. **I**nduamini dominū nostrū iesum christū. cuius sapiētie nō est numerus. vt dicit in ps. **U**el significant qz septē petitiones orōnis dominice exaudiunt in missa. **I**n signū cuius legit in li. **Hester. q.** **H**ester induta vestibus regis fuit exaudita ab **A**ssuero rege. **U**el significant qz sacerdos digne cū istis septē vestibus celebrās habebit septē dotes in paradiso. quatuor. s. ex parte corpis. z tres ex pte anime. **I**n cuius signū legit in **Gen. xxvij. q.** **J**acob induit vestibū **E**sau valde bonis habuit benedictionē patris. **U**el significat qz p̄ iesus toto tpe quo mundus durabit. qd̄ tēpus septē dieb; voluit erit nobiscū p̄ns in isto sacramento vsq; ad cōsummatōez seclī. **E**t ista p̄misit ip̄e qui nō mentit̄ dicēs. **E**cce ego vobiscū sum vsq; ad cōsummatōez seclī. **E**t vt specialius de vnaqua; veste dicat **S**ciēdū qz illa camisia v̄l suppellicū significat qz sacerdos debet habere mundiciā vite. **E**t etiā illa camisia de lino albo z mūdo. z p̄ hoc dicit sacerdos. **L**auabo inter innocentes manū meas z circūdabo altare tuū dñe. **A**mictū qd̄ ponit super caput fecit eleuatiōez mentis ad deū quā sacerdos debet habere p̄re alijs. manū qñ dicit missas. vñ dicit ip̄e. **S**ursum corda. i. corda sint eleuata sursus ad deū. **A**lba que est lōga fit p̄seuerantiā in bono quā debet habere sacerdos. qz qui p̄seuerauerit vsq; in finē hic saluus erit. **L**ingulum. i. zona quod p̄hibet vestes ne fluant per terrā fit timorē qui p̄hibet ne aīe fluant per pctm̄. qz dicit sapiens. **Q**ui timēt dñm p̄perabunt corda sua z in spectu illius sc̄tificabūt aīas suas. **M**anipulus fit fructū bonoz opm̄ quē boni sacerdotes reportabunt in paradiso. vñ de eis dicit ps̄. **cxxv.** **V**enientes autē venient cū exultatione portantes manipulos suos. **S**cola fecit

De eucharistia

mortificationem carnis vnde ponitur ad modum crucis ad designandum q̄ sacerdos debet portare crucem penitentie i corde z i corpore suo. Et ita dicit ap̄ls. Mortificatōez ihu christi in corpore vestro circumferentes. Casula que cooperit omnes alias vestes z preeminet omnibz alijs sc̄ caritatem que preeminet omnibz virtutibz que operit multitudinem peccatorz. In caritate ergo radicati z fundati iuste viuam⁹. vt dicit apostolus. Multe alie adaptationes possent adduci. sed ille quo ad nunc sufficiant.

Quibus debet dari sacramentū eucharistie Cap. ix.
Quoniam non est bonum sumere panem filioz z mittere canibus ad manducandū. z margarite non sunt porcis dande. Cū in isto sacramento sacratissimo cōtinetur panis viuus qui de celo descendit. christus. sc̄. ver⁹ deus z verus homo. qui est nobilissima margarita. quam cū inuenerit homo abscondit z pre gaudio illius vadit z vendit vniuersa que habet z emit eam. Ideo istud sacramentum nō est dandum canibus vel porcis. i. peccatoribus crudelibus et immundis. Ad videndum ergo quibus debet dari istud sacramentum. videndū est primo de modo manducandi istud sacramentum. Sciendū ergo q̄ istud sacramentū potest sumi corporaliter tm̄. z spiritualiter tm̄. z sacramentaliter z corporaliter insimul. et corporaliter et sacramentaliter et spiritualiter insimul. Et sc̄m hoc istud sacramentū quatuor modis sumitur tm̄. Quidam em̄ sumunt istud sacramentum corporaliter tm̄. si cū aliquis infidelis qui non credit in isto sacramento esse veraciter corpus christi sumeret hostiā consecratam. sumeret hoc sacramentum corporaliter tm̄. q̄ constat q̄ non sumeret spiritualiter cū non reciperet fructum sacramenti. Nec etiā reciperet sacramentaliter. quia ille recipit sacramentaliter istud sacramentum qui credit veraciter in isto sacramento esse corpus christi. z iste vt dictū est nō credit. quare nō recipit istud sacramentū sacramentaliter s̄ solum corporaliter. Et idē dico de murex vel de cane vel de quacūqz alia bestia si pringat (q̄ absit) comedere hostiā consecratam. Quidam recipiunt istud sacramentum spiritualiter tantū. sicut fideles iusti z sancti cū

Tract. iiii. prime partis

deuotione audiētes missam. vel habentes deuotionez ad au-
diendam eam. qui non cōmunicent. sunt tñ participes fructū
istius sacramenti. Et sic intelligit̄ verbum Augustini dicētis
Crede et manducaſti. crede. s. fide formata. et māducaſti spūa-
liter. Quidā comedūt siue sumūt istud sacramētū sacra-
mentaliter et corpaliter simul. s. nō spūaliter. sicut falsi christiani q̄
sumūt istud sacramētū in pctō mortali. tales em̄ corpalit̄ su-
mūt. qz supponit̄ qz recipiūt species p̄secratas. et etiā sumunt
sacramentaliter. qz ex quo sunt christiani credūt sub illis spe-
cieb̄ corp̄ christi veraciter p̄tineri. et sic vtunt̄ sacramento vt
est sacramētū. s. nō recipiūt spūaliter. qz nō p̄cipiunt fructū
sacramenti. Quidā recipiūt istud sacramētū corpaliter sacra-
mentaliter et spūaliter simul. sicut illi qui cū deuotione et fide
existentes in caritate et gratia dei recipiūt istud sacramētū
qz ex perceptiōe eius multa bona recipiūt. in p̄nti. s. gratias. et
in futuro gloriā. ¶ **S**ecūdo videndū est que requirunt̄ ad de-
bitā sumptionē huius sacramenti. Et notandū est qz tria req̄-
runt̄. s. immunitas a peccato mortali. eleuatio mentis ad deū
et mundicia corpalis. De primo dictum est supra in primo ca-
et dicit̄ etiā aliquid in isto. De secūdo. s. de eleuatiōe mentis
ad deū dicit sacerdos an̄ inceptionē canonis: **S**ursus corda
quasi dicat qz volēs sumere istud sacramētū debet habere cor-
suū eleuatū ad deū. De tercio. s. de mundicia corpalis vide-
mus qz tractantes aliq̄ sacramētū manus suas lauāt. et ideo
cū in isto sacramento tractet̄ ille qui est sanctus et cōf̄ requirit̄
in sumente mundicia corporalis. ¶ **N**otandū tñ qz immuni-
tas a peccato mortali de necessitate requirit̄ ad sumptionē debi-
tam istius sacramenti. alia sūt duo requirunt̄ de magna p̄gru-
itate. et ideo cū aliqua immundicia corpalis habeat aliq̄ se-
cū annexā culpā mortālē et hebetudinē mentis. s. pollutio que
accidit in somnis. Videndū est de ista pollutioe quō impe-
dit sumptionē istius sacramenti. Sciendū est ergo qz pollu-
tio que accidit in somnis nō est pctm̄ de se. s. potest esse effe-
ctus pcti mortalis vel venialis vel nullius s̄m qz cā eius pōt
esse vel pctm̄ mortale vel veniale vel nullū. **S**up hoc ergo sp̄
recurrendū est ad cāz vñ prouenit̄ ista pollutio. **P**otest autēz

De eucharistia

ista pollutio provenire. vel ex cogitatione preterita. vel ex ebrietate. vel ex crapula. vel ex temptatione diabolica. vel ex infirmitate. vel ex alleviatione nature. **P**rimis duobus modis non potest esse sine peccato mortali vel veniali. quia si cogitatio deliberata et cum sensu precesserit. vel ebrietas vel crapula fuit deliberata et consuetudinaria peccatum est mortale. **E**t ideo talis pollutio impedit necessario sumptionem istius sacramenti. **S**i autem cogitatio non fuit cum sensu deliberato vel ebrietas non fuit deliberata vel consuetudinaria est peccatum veniale et ideo talis pollutio non impedit de necessitate sumptionem istius sacramenti. sed tamen de consuetudine impedit. et potissimum si fuerit in turpi ymaginatioe propter quam (ut communiter dicitur) deprimitur mens. **S**ed si sit aliquid quod preponderet sicut reverentia festivitatis. vel timeatur de scandalo non debet dimitti propter hoc preceptio corporis christi. **S**i autem proveniat ex illusione diabolica non credo quod debeat dimitti. maxime si eveniat tempore magne festivitatis vel generalis communionis. **S**i autem eveniat ex infirmitate nature vel alleviatione nature si dimittatur propter reverentiam laudabile est. nisi sit aliquid quod reformet peccatum. ut dictum est supra. **E**t illud decretum quod dicit quod homo pro tali pollutione debet abstinere. xxxij. horis intelligendum est cum distinctione supradicta. **U**iso ergo quod tot modis sumitur istud sacramentum. et que requiruntur ad debitam huius sacramenti sumptionem videndum est nunc qui debet sumere istud sacramentum. vnde sciendum quod istud sacramentum debet sumi a ieiunio. ut habetur viij. q. i. in libro de consuetudinibus. di. v. ut ieiunium. **N**otandum vero quod duplex est ieiunium. quoddam est ieiunium nature. quoddam est ieiunium ecclesie. **I**eiunium nature soluitur per sumptionem cuiuscumque cibi vel potus vel etiam medicine. **I**eiunium ecclesie soluitur per sumptionem cuiuscumque cibi sumpti in modum cibi vna sumptione excepta. **Q**ui ergo dicitur sacramentum eucharistie debet sumi a ieiunio intelligitur de ieiunio nature. quia prius debet intrare in os christiani ille sanctissimus cibo quod quicumque alius cibi. ita quod ille qui sumit istum cibum sacrosanctum nihil aliud sumserit illa die per modum cibi vel potus vel medicine. **T**eruntium quod necessitas non habet legem. et infirmis non est imponenda lex. ideo infirmi et illi qui sunt in necessitate positi et sumpti non sunt obligati ad hoc. immo in quocumque hora siue de die

Tracta. iiii. prime partis

sine de nocte. siue post prandium siue ante possunt qñ eis fuerit necesse istud sacramentū sumere. **S**ed quid si aliquis sacerdos vel alius qui debet cōicac relanet de mane sibi os. et forte trāsglutit aliquid de aqua. nūquid impedit a sumptōe istius sacramēti. **D**ico q̄ añ sumptōez istius sacramēti decēs est q̄ quilibz corporaliter et spūaliter mūdet se q̄stū potest. et iō lauare os añ sumptōez istius sacramēti laudo et approbo. ita tñ q̄ caueat ne aliqd̄ de aqua trāsglutiat sciens. **H**erūtñ si aliqd̄ trāsglutiat nō in magna et notabili q̄stitate cū salina et p̄ modū saline nō credo q̄ impediāt sumptōez istius sacramēti. **S**ed pono q̄ aliqs̄ de nocte p̄medat anisū vel feniculū vel aliqd̄ aliud sumpserit. et aliqd̄ de reliquijs remāserit inter dentes. et cū abluit os trāsglutit aliqd̄ de hoc qd̄ remāsit inter dentes. nūqd̄ impedit a sumptōe istius sacramēti. **D**ico q̄ nō ex q̄ sciens nō facit s̄z trāsglutit p̄ modū saline. **I**stud etiā sacramētū nō debz sumi nisi ab illo qui habz vsuz rōnis. vñ nō debz dari pueris añ q̄z pueniāt ad annos discretiōis. sic habet in ca. **D**is vtriusq̄ sexus. extra de pe. et re. q̄ añ istud tēpus nesciūt discernere inter cibū spūritualē et cibū corporalē. et sic nō adhiberēt debitā reuerentiā tanto sacramēto. **E**adē etiā ratione istud sacramētū nō est dandū amentibz siue furiosis. **D**istinguēdū est tñ de istis. q̄ aut tales fuerūt furiosi a natiuitate. ita q̄ nunq̄z habuerūt vsuz rōnis. et credo q̄ talibz istud sacramētū nō debz dari. q̄ istud sacramētū requirit act ualē deuotiōez in suscipiēte. et tales nō possunt habere eā. **A**ut tales aliquoties habuerūt vsuz rōnis s̄z amiserūt ip̄m prop̄ aliquā cāz. et habēt aliqua lucida interualla. tpe q̄ hñt talia lucida interualla si petāt cū deuotiōe istud sacramētū et velint recipe reuerent̄ d̄z eis dari. ita tñ q̄ tpe furie nullo mō det̄ eis pp̄ cāz iā dictā. **F**reneticis etiā nō d̄z dari istud sacramētū. max̄e si timeatur de irreuerētia ad sacramētū. sic de spūitōe vel aliquo alio tali. **L**oquor q̄q̄ de freneticis in quibz ligatus est omnino vsuz rōnis. **D**emōniac̄ aut si cū reuerētia et deuotiōe peterēt. credo q̄ deberz dari. dū tñ tales habeāt vsuz rōnis et actualē deuotiōem ad sacramētū. **E**t credo q̄ tātā deuotiōez possent habere ad sacramētū q̄ p̄tute sacramēti istius a demonio liberarent. **L**e

De eucharistia

prosis etiam non debet dari istud sacramentum. quod intelli-
go de leprosis sic infectis q̄ nō possent corpus dominicū re-
cipere et tractare in ore suo quin reijcerēt ip̄m. sic sunt multi d̄b̄
cecidērūt labia et dentes. et sunt toti corrosi vsq; ad guttur. **S**i
aut scribit̄ de quodā monacho asterceiē. in vita sc̄i Lodou-
ci quondā reḡ francie. cui q̄n ponebat sibi bolus in ore cade-
bat sibi ille bolus. Et tali sic leproso nō debz dan corpus chri-
sti. Alijs aut leprosis bñ potest dari. Sacerdos aut leproso
nō debz in p̄na ppli celebrare. s; si ad p̄tē in secreto vellet ce-
lebrare possz. Et ita intelligo illa capla extra de de. egroto. d̄
rectoribz et tua nos. Hugo etiā dicit q̄ sacerdos leprosus pos-
set celebrare et alijs leprosis p̄ntibz damnat̄ ad mortē pro crimi-
nibz suis. q̄b̄ nisi de gr̄a speciali n̄ dat̄ corp̄ christi. sic illis q̄
suspendunt̄ vel submergunt̄ vel p̄burunt̄ vel quolibz interfi-
ciūt. Illis aut̄ q̄ p̄ crimie heresis p̄burūt si cū deuotiōe hūili-
tate et reuerentia petāt debz dari corp̄ christi. sicut habet̄ ex-
tra de hereticis. c. sup eo. li. vi. **S**z nunq̄d existenti in pctō
mortalī dandū est corp̄ christi. Dicendū q̄ pctm̄ aut est no-
corū aut occultū. Si est notoriū. puta si est notoriū vsurariū
vel notoriū p̄cubinarū vel quolibz aliter notoriū spectōr̄ ni-
si desistat ac s̄m̄ statuta ecclie p̄digne peniteat. nō est danduz
sibi corpus christi q̄stuncūq; petat. immo est sibi dicendum
Amice nō est bonū sumere panē filioz et mittere canibz. Si
aut̄ est pctm̄ occultū. aut iste corpus christi tpe quo tenet̄ cōi-
care petit. p̄nto tpe generalis p̄munionis. vel qz est infirmus
et sic de alijs casibz in quibz tenet̄ quilibz p̄municare. aut petit
alio tpe. si petat alio tpe q̄stuncūq; petat in publico nō tenet̄
sacerdos ipsum dare sibi. sed dicere sibi. Amice nō est temp̄
modo p̄municandi. et iō nō debeo tibi dare corp̄ christi mō
sed expecta tempus statutū. Si aut̄ petat tpe quo tenet̄ p̄mu-
nicare tunc aut iste petit corpus christi in publico aut in secre-
to. si petat in secreto nō est sibi danduz. immo est monendus
ne petat in p̄nibulo. Sed si talis sit pertinax in malicia sua et
petat in publico sibi dari corpus christi sacerdos debz ipsuz
sibi dare. quia non debet eum prodere. nec aliquis debet p̄ua-
riūre suo quousq; sit declaratum ip̄m amisisse ius illud. Et
f ij

Tracta. iiii. prime partis

ideo cum quilibet parrochianus habeat ius petendi corpus christi a suo curato. & curatus sit obligatus ad dandum isto tē pore corpus christi parrochianis suis & nullus fidelis pueſt isto iure nisi per pctm mortale ꝓmissum publice. Et iō q̄stū cūq; sciat sacerdos subditū suū esse in pctō mortali nisi peccatū sit notoriū nō debz sibi denegari corpus christi. si tpe statuto & in publico petat ipm sibi dari. Et ita legit fecisse. b. Bern. qui cū quodā die ꝓmunicar; monachos suos qdā quē brūs Bern. sciebat esse in pctō mortali inter alios accessit ad eū. & brūs Bern. dedit sibi corpus christi dicēs submissa voce. in dicit dñs inter me & te quasi vellet dicere. dñs scit q; tu indigne accedis & nō possum tibi negare. & ideo ipē indicer inter me & te. & statim ille miser accepto corpe christi cecidit mortu⁹ in terrā: Et iō quilibz caueat sibi ne indigne accedat. nō em̄ noceret sacerdoti s; sibi ip̄i. Et sacerdotes bñ facerēt si istud exēplū & similia suis subditis frequenter nunciarēt. ¶ Sz̄ num; quid suspect⁹ in crimie debz dari istud sacramentū si requirāt. Dico q; triplex est suspitio. qz quedā est violēta. quedā pbabilis. quedā leuis. Suspitio violēta est ꝓtra quā nō admittit ꝓbatio sic̄ si aliquis inuenit cū aliqua muliere corrupta in lectō solus cū sola. nud⁹ cū nuda. loco & tpe ad hoc apt⁹. nec etate nec parentela. nec aliquo alio obstantib; ess; violēta suspitio vel ꝓsumptio q; cognouiss; eā. ita q; nō admitteret ꝓbatio in ꝓtrariū. Probabilis suspitio est illa que orit̄ ex aliquib; sig; nis & ꝓiectur; pbabilib;. Sic̄ si aliquis inueniret frequēt cū aliqua loquēs in loco suspecto. ess; pbabilis suspitio q; aliqd malū agerēt. Leuis suspitio est que orit̄ ex fatua & inordina; ta suspitione alicui⁹. Et ista dicit̄ leuis. i. fatua suspitio Si; cut si viderē aliquē bonū virū & aliquā bonā iuuentulā saluantes se vel sibi arridentes nō in loco nec tpe suspect⁹ fatuū ess; me ꝓsumere q; male agerēt. Et de tali dic̄ Salo. Qui cito credit leuis est corde. Dñ ergo querit̄ vtrū suspectis de aliquo crimine debeat corpus christi dari. Dico q; si de aliq; habeat̄ suspitio violēta de aliquo crimie notorio q; illi debz denegari corꝓ christi. ꝓbi grana. de aliquo habeat̄ suspitio violēta q; sit notorie hereticus vel vsurari⁹ vel ꝓcubinari⁹. &

De eucharistia

fic de alijs. **D**ico q̄ anteq̄ def̄ sibi corpus christi debz se purgare de buiusmodi crimine. extra de pur. ca. ij. **S**i aut̄ habeatur de eo solū suspitio probabilis nō debet sibi denegari corpus christi quousq̄ esset probatū p̄tra eū. licet notorie habeat talis suspitio p̄tra eū tñ essz monend⁹ q̄ purgaret se anq̄ accederet ad p̄municandū. z si p̄sentiret bñ faceret. **S**i aut̄ p̄seuerant̄ instaret z negaret crimē de quo probabiliter presumeret p̄tra eū: nō credo q̄ an̄ p̄bationē esset p̄uandus iure qd̄ habet in petendo z accipiendo corpus christi. p̄sertim cū res sua agat. z si indigne accipiat noceat ei z nō aliq̄. **T**ñ credo q̄ sacerdos ad terrorem potest sibi dicere z debz aliq̄ p̄ba cōminatoria dicendo. si digne accepis proficiat tibi ad salutes corporis z aie. si indigne iudicet dñs inter te z me. **S**i aut̄ p̄sumptio leuis habeat p̄tra aliquē de quocūq̄ crimine p̄p̄tales suspitioes cū s. t. leuis z fatua. in nullo debet agi p̄ eū in speciali. **I**n generali tñ essz bonū q̄ sacerdos diceret aliqua p̄ba cōminatoria on̄dendo q̄ nullus debz presumi esse malus nisi constet pro certo. in ca. de presump. qz mlti mltā loquūt. **E**t q̄ q̄libz debz se purgare quo ad deū z q̄ ad pplm̄ anq̄ accedat ad istud sacramētū. **S**z nūquid excoīcat⁹ debz dari istud sacramētū. **D**ico q̄ nō. q̄z du em̄ sunt excoīcati diuisi sunt a p̄ceptōe sacramētoꝝ z a cōione fidelū. **S**z qd̄ si aliq̄s excoīcat⁹ sit in piculo mort⁹ z petat sibi dari corpus christi. qd̄ debet fieri. **D**ico q̄ aut̄ iste sit excoīcat⁹ a canone siue a iure aut a iudice. **S**i est excoīcat⁹ a canone siue a iure sacerdos debz eū absoluerē si ip̄e petat humiliter absolutioē. qz in piculo mort⁹ simplex sacerdos potest eū absoluerē a quacūq̄ siua excoīcationis lata a canone. **E**t iā si absolutio essz sedi aplice seruata: vt habet̄ in ca. pastoralis. de offi. ordi. **T**ñ in quocūq̄ casu absoluat̄ debz absolui s̄b hac forma. q̄ si dñs sibi det z prester̄ vitā statim q̄ cito p̄erit vadat ad illū qui potest eū absoluerē mandatū illius super illis pro quibus excoīcatus fuerit humiliter suscepturus. **S**i nō facit statim relabit̄ in cādem excoīcationis sentētiā ip̄o iure. vt habet̄ extra de sen. ex. ca. eos qui. li. vi. **S**i aut̄ est excoīcatus a iudice. aut̄ est excoīcat⁹ pro p̄sumacia tñ. aut̄ pro aliquo delicto siue debito. aut

Tracta. iiii. prime partis

pro aliquo alio. tali casu et quomodo cunq; sit debet absolui si petat humiliter absolutionem. Ita tñ q; p̄mo det pignora v̄ cautionē ydoneam q; parebit. i. obediet mandatis ecclesie et satisfacciet passis iniuriam. Et si nequit dare pignora vel cautionē iuret q; satisfacciet q̄ cito poterit. **S**ed quid si aliquis existens in peccato mortali vel excoicatus existens in periculo mortis mittat pro sacerdote vt p̄fessionē eius audiat et eū absoluat. et det sibi corpus christi et añq; sacerdos accedat ad eū amittat loquelam. nunquid debz sibi dari corpus christi. **D**ico q; si intelligat aliquid monendū est. si nō potest loqui q; ostendat aliqua signa p̄tritionis. sic q; iunctas manus eleuet ad deū. et p̄cutiat pectus suū. et p̄ aliqua alia signa oñdat se petere absolutionē a pctis et sn̄a excoicationis. et parētes eius et amici debēt loco eius et vice p̄mittere et fideiubere v̄ pignora dare si possint q; si dñs p̄stet sibi vitā p̄ntabit se p̄spectu ei⁹ q; eū absolueret potest mandatū illius sup hoc humiliter recepturus. et sic debz eū absolueret et cōicere. **S**i autē nihil intelligat si p̄stet et p̄bari possit q; signa p̄tritionis et p̄nie p̄cesserint d̄ absolui et cōicari. recept⁹ tñ p̄ius cautionibz vel pignozibz iuramēta a parētibz et amic⁹ p̄ moduz qui dictus est supra.

Notandū autē q; sacerdos qñ cōicet pplin suū debz eū mone re de aliquibz. **P**̄mo q; nō accedat ad istud sacramentū eū cōsciētia alicuius pcti mortalis. **S**ecōdo q; omittat odiū et rancorē cuiusq;. **T**ercio q; nullus excoicatus accedat nec nisi ieiunus nisi in causa necessitat⁹. **Q**uarto q; añ cōionē et post abstineant se ab vxozibz suis ad min⁹ p̄ tres dies. de cō. di. ij. **D**is homo. xxij. q. iij. sciat⁹. **Q**uinto q; post sumptionē corporis christi nō spuatur in loco immūdo. vel in locū vbi possz spurū calcarī pedibz hoc añ p̄mestionē post receptionē corporis christi fiendam. **S**exto q; sibi q̄stū potuerint abstineant a vomitu et a nausea. **N**otandū etiā q; post sumptionē corporis christi d̄ sumi de vino aliq̄tulū ne aliquid de isto sacramento in ore remaneat et spuendo emutatur. **U**nde in aliquibus ecclesijs est laudabilis consuetudo q; in die pasce post p̄munionem sumitur de vino et pane.

Veritu quo debet dici missa.

Laplin. r.

De eucharistia

Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis. Verba sunt apostoli informantis et instruuntis nos quomodo ordinare et honeste omnia opera nostra maxime illa quae ad cultum dei pertinent faciamus. inter quae principaliter est missa. Si ergo in alijs nostris operibus honeste et ordinate debemus nos habere. multo magis in missa dicenda. Dicendum est ergo nunc de ritu missae. id est de modo quo debet dici missa. Sciendum est quod sacerdos armis spiritualibus armatur. id est sacris vestibus (de quibus supra dictum est) induitur debet accedere ad altare. Et quod dicit Salomon. Iustus in principio sermonis accusator et sui. prius sacerdos debet accusare seipsum in confessione. faciendo. scilicet confessionem generalem. que valde ad remissionem peccatorum venialium et etiam mortalium obliuiscitur. Sed de mortalibus de quibus recordari debet antequam induat se vel ipse accedat ad altare sacramentaliter profiteri. et facta confessione procedat ad missam. Nota dum autem quare istud sacramentum vocatur missa. secundum Augustinum. dicitur missa. quod dicitur istud sacramentum perficitur mittitur celestis missus. Et secundum quod exponit Innocentius. Iste celestis missus est magni principis angelus. et mittitur iste ad consecrandum. Unde iste sacerdos inuisibilis qui principaliter consecrat et perficit hoc sacramentum ubiqueque perficitur ipse est sacerdos et sacrificium. ut dicit idem Augustinus. Alia ratione assignat Hugo dicens. quod ipsa hostia potest vocari missa. quia transmissa est prius a patre ut esset nobiscum. postea a nobis patri ut pro nobis intercedat. Sciendum autem quod missa in tribus linguis celebratur. scilicet hebraica. greca. et latina. Nam Alleluia. Amen. Hosanna Sabaoth sumuntur de hebraica. kyrieleyson. Christe Ieson sumuntur de greca. Reliqua omnia sumuntur de latina. Dicitur autem missa in istis tribus linguis. quod titulus christi in cruce pendens scriptus fuit hebraice. grece. et latine. Diuiditur ergo missa in quatuor partes. scilicet in obsecrationes. orationes. postulationes. et gratiarum actiones. Prima pars pertinet ad populi instructiones. secunda ad materiam obsecrationem. tertia ad materiam obsecrationis assumptionem. quarta ad gratiarum actionem. Prima pars proceditur a principio usque ad offertorium. Secunda pars ab offertorio usque ad finem orationis dominice. id est usque ad finem de pater noster. Tercia pars usque ad communionem. Quarta pars procedit usque ad finem. Prima pars continet decem partes. Nam primo dicitur in

Tracta. iiii. prime partis

troitus. et dicitur introitus quia tunc sacerdos ministratur de
bis ad altare intrare. Et est sciendum quod antiquo loco introitus dice-
batur torus in psalmo. et cantabatur a clero: circa gradus altaris. et ideo
vocatur graduale. **S**ed beatus Hieronymus qui ex mandato domini. Dama-
si pape ecclesiasticum officium per maiorem partem instituit preter cantus
ordinavit diversos introitus secundum diversitatem dierum et festorum. et
de illo psalmo qui antiquo dicebatur et cantabatur loco introi-
tus. accipit unum versum. Et est sciendum quod in singulis simpli-
cibus diebus introitus bis cantatur. ad designandum quod in christo sunt
due nature. scilicet humana et divina. In solennibus dicitur ter ad de-
signandum tria tempora. scilicet tempus quod fuit ante legem. tempus sub lege. et
tempus gratie. **U**n de duobus primis vicibus dicitur submissa voce.
quia in primis duobus temporibus non aperte nec clare loquebatur ho-
mines de christo. tertia autem vice dicitur alte. quia in tercio tempore in
oem terram exiit sonus eorum. scilicet apostolorum et evangelistarum. Post in-
troitum sequitur kyrieleyson christeleyson. kyrieleyson id est quod
domine miserere. christeleyson pro id est quod christe miserere. Et
dicitur ter propter patrem et filium et spiritum sanctum. Et dicitur nonies propter
novos ordines angelorum quibus virtute misse associari petimus.
In diebus solennibus post kyrieleyson cantatur hymnus angeli-
cus. scilicet Gloria in excelsis deo. quem hymnum angeli in nativita-
te christi decantaverunt. usque ibi bone voluntatis. Reliqua om-
nia. scilicet laudamus te etc. beatus Hilarius episcopus pictaviensis appo-
suit. et ad missam cantari instituit. Et debet cantari iste hym-
nus in festis apostolorum. martirum et confessorum. in quorum honore
dedicata est ecclesia. Et in festivitatibus Marie. Sed quando in
diebus profestis cantatur missa de beata virgine Maria vel de
spiritu sancto. vel de quocumque alio sancto. non debet in ea hym-
nus angelicus vel symbolum decantari. licet in missa propria
decantetur prelatio. Et ratio est. ut dicitur extra de ecclesia. mis-
salem. ut inter commemorationem et solennitatem differentia osten-
dat. In sabbato autem quando cantatur de beata virgine Maria cre-
do quod debet dici gloria in excelsis deo. quia illa dies est specialiter
dedicata beate Marie virgini propter multa que non oportet
dicere. Dicto hymno angelico sacerdos conversus ad populum
salutat illum dicendo. dominus vobiscum. que salutatio fuit sum.

De eucharistia

pta de veteri testamento. s. de libro Ruth. qñ dicit Booz mel
foribus suis. dominus vobiscum. ¶ Sciendum aut q ep̄s
loco dominus vobiscū dicit. Pax vobis. Et ratio est: qz ep̄s
representat personā christi. qui qñ salutabat discipulos suos
dicebat. pax vobis. ¶ Et est sciendū q q̄uis in ecclesia non
sit nisi vnus. semper tñ debz dicere sacerdos. dñs vobiscū. qz
loquit toti ecclesie. Et ei respondet. z cū spiritu tuo. Quere /
sp̄sio fuit sumpta ab ap̄lo in eplā. ij. ad Thimo. iij. Post sa
lutationem z responsionem subiungit sacerdos Premus. lo
quens quasi syndicus in persona totius populi. Et dicto ore
mus dicit orationē. Et ista oratio dicit collecta. qz olim ep̄s
sue sacerdos omni pplō collecto dicebat eā sup pplm. Quia
vero temporibz nostris nos nō possumus ita pplm colligere
dicimus orationē que antiquo z generali vocabulo retēro vo
cat collecta. Et sciendum q iste orationes debent dici s̄ cer
to numero. ita q dicat vna vel tres vel quinqz vel septē. Quā
dicat vna fecit vnitatē essentie que in tribz psonis est. Quā di
cunt tres fecit trinitatē psonaz. Nam prima fecit psonā patris.
scda psonā filij. tertia fecit psonā sp̄scti. Vel dicunt tres. qz
christus in sua passione cuius istud sacramentū est memoria
leter legit orasse. Primo qñ orauit vt transiret ab eo hora sue
passionis. Secdo qñ dixit. Pater ignosce illis qz nesciūt quid
faciūt. Tercio qñ dixit. In manus tuas commendo sp̄m meum
Quā dicunt quinqz fecit memoriā quinqz vulnerū christi Quā
dicunt septē fecit q sacerdos si digne dicat missam exaudif
pro omnibz septē petitionibz que in oratione dominica p̄tinē
tur. Vel ad designandū q petit septē dona sp̄scti sibi z ali
is pro quibz dicit missam virtute misse infundi. Et vt dic ma
gister Iohes beletb nō debēt dici vltra septē. Et est sciendus
q qñ dicat missa pro viuīs nō debet dici aliqua collecta pro
defunctis. z etiā qñ dicat missa pro defunctis nō debet dici ora
tio pro viuīs. nisi illa cōis. Op̄s sempiternē deus. qui viuoz
z mortuoz zc. Si aut in missa pro viuīs aliquo casu dicat col
lecta pro mortuis nō debet vltima dici s̄ penultima. qz finis
debz r̄ndere principio. Et dicit collectis respōdet amē ad p̄fir
mationē. Collectis finis dicit eplā. z dicit ad populi informa

Tract. iiii. prime partis

tionem. Et dicitur epistola ab epy quod est supra. et stolon quod est missio. quasi supra missa. quia epistole fuerunt supra missa euangelio. Et nota quod nullus debet dicere eplaz nisi fuerit subdiaconus. **U**n melius est quod sacerdos dicat ea quam puer qui uiuat cum ad missam. Post eplaz dicitur rnsorium. quod sic nominatur. quia pro suo vel eple rindere debet. **U**ersus pro dicitur a vertendo. quia illi qui dicitur ipse debet se ptere ad orientem. Postea dicitur alla. cum pro suo. quod est canticum leticie. **U**n tpe ieiuniorum. quod est tempus luctus non debet dici alla. nec eadem ratione in missa pro mortuis. **I**n magnis solemnitatibus dicitur post **A**lla Sequentia. id est. prosa que etiam est canticum leticie. Et sic cantant ista duo leticiaz glorie paradisi. ad quam uirtute missa deuenire speramus. Post hoc immediate legitur euangelium et in principio ille qui legit illud salutat populum ut reddat eum attentum ad audiendum euangelium. **D**icitur autem euangelium ab eu quod est bonum. et angelus quod est nuntius quasi bonus nuntius. quia in euangelium onciatur Christus qui est magnus spiritus angelus. **U**el quia in eo nuntiantur omnia que pertinent ad salutem nostram. **E**t nota quod quoniam euangelium sumitur de principio debet dici initium sancti euangelii. sic in euangelio **M**ath. **L**iber generacionis. et in euangelio **L**uc. **F**uit in diebus Herodis regis. et in euangelio **J**oh. **I**n principio erat uerbum. **C**um autem euangelium non sumitur de principio debet dici sequentia sancti euangelii. et essentus. **P**roba sequentia sunt proba sancti euangelii. **N**otandum est quod dicto titulo euangelii debet runderi. gloria tibi domine. quia in euangelio agit de gloria dei et nostra qualiter. scilicet. christus uicit dyabolum et nos redemit. et uictor ad gloriam patris ascendit. **E**t ideo auditores euangelii letantes ad laudem sui saluatoris sue redemptoris exclamant dicentes. gloria tibi domine. quasi dicant. **O** domine gloria tua que in euangelio predicatur nobiscum sine fine permaneat et semper crescat. **N**otandum etiam quod quoniam legitur euangelium duo cerei debent accendi. in signum quod dominus misit discipulos suos binos et binos ante faciem suam predicare euangelium illud. **E**rgo notandum est quod quando inchoatur euangelium tam clericus quam populus. tam proferens quam audiens debent se munire signo crucis in fronte in ore et in pectore. **I**n fronte quia frons est locus uerecundie. **U**n homines inuerecundos effrontes. id est. sine fronte dicimus. **P**er hoc ergo quod frons signum

De eucharistia

crucis imponimus significamus q̄ non erubescamus crede
re in christū crucifixū. et cū vez. deū et hoīez p̄fiteri. In hoc autē
q̄ os et pectus signamus oīdimus nos audacter et simplr cō
fiteri ore. et fideliter et firmiter credere corde christū crucifixū
cuius liber legit deū et dñm n̄m esse. Sacerdos itaq; v̄l dy
aconus euāgelii lectur⁹ se signat in frōte in ore et in pectore q̄
si dicat nō erubescō euāgelii ip̄m ore predico et corde credo.
Librū etiā signat ac si dicat. hic est liber crucifixi. Dū autē euā
gelii legit cuncti deponūt velamina capitū. p̄pter duo. Pri
mo ad ostendendū q̄ euangelica doctrina oīa velamina legē
antique remouit. Secō ad ostendendū q̄ oēs quinq; sensus de
bent esse apti ad audiendū euāgelii. Et sciendū q̄ ille qui di
cit euāgelii debz habere faciē ad aquilonē. in signū q̄ in vir
tute scī euāgelij debemus nos munire p̄tra insidias diabo
li que veniūt ab aquilone. Et em̄ dicit Hieremias. Ab aq
lone pandet omne malū. In isto euāgelio quilibz debz se mu
nire crucis signaculo p̄tra diaboli ne rapiat euāgelii sive
sermonem euāgelij de ore seu de corde eius. Post euāgeli
um immediate sequit̄ symbolū. s. Credo in vnū deū q̄s non
debz dici nisi in dieb; solennib;. nō t̄m in oib;. s; solū in illis de
quib; mentio fit in symbolo. Vñ debz dici in oib; dieb; dñicis
et in festo sc̄te trinitatis. in natiuitate dñi. in circūsiōe dñi. in
epiphania. in festo pasce. in ascensione. in festo penth. in festo
omniū sc̄toꝝ. in transfiguratione dñi. in festis beate Marie
virginis. in festis omniū ap̄loꝝ et sancte crucis. In alijs autē
festiuitatib; nō debet dici. Dicto symbolo sequit̄ offertorius
quod dicit̄ ab offerendo. qz tūc offerimus ea que sunt neces
saria ad missā. s. panē vinū et aquā. et sacerdos offert ista duo
dicens. Suscipe sancta trinitas etc. Et facit signū crucis su
per panem et vinū ad hoc vt deus ea sanctificet. Et nota q̄ sa
cerdos benedicit aquam et nō vinū. quia aqua significat po
pulum qui indiget benedictione dei. vinum autē fr̄ christum
qui est sup̄ omnia benedictus. Et in hoc terminatur p̄ma ps
misse que est ad ppli instructōez et preparōez ad tantū sacramē
tū. Sequit̄ sc̄da ps que est de materia p̄secratis. Et ista hz
quorū pres. P̄ria ps d̄ secreta: sc̄da ps prefatio. tertia ps ca

Tract. iiii. prime partis

non. quarta dominica oratio. **R**ecepta oblatione sacerdos lauat sibi manus et rediens ad altare inclinat se profunde dicens. **I**n spiritu humilitatis. ad denotandum quod per mundiciam et innocentiam vite et humilitatem et contritionem cordis efficit quis dignus minister huius sacramenti et erigens se vertit ad populum dicens. **O**rate pro me fratres etc. **E**t ideo illi qui audiunt debent orare pro eo dicendo illum psalmum. **E**xaudi te dominus in die tribulationis etc. vel dicendo. **D**ominus sit in corde tuo et in ore tuo ut suscipiat sacrificium de ore tuo de manibus tuis pro tua et nostrorum omnium salute. **E**t laici se debent inclinare similiter et dicere illud quod sciunt. **T**unc sacerdos dicit sub silentio secretas. **E**t est sciendum quod totidem secreta et in eodem ordine de eisdem debent dici quot collecte precesserunt ante in exordio missae ante epistolam nec plures nec pauciores. **E**t dicitur secreta. quia secreta pronuntiantur cum tamen olim alta voce dicerentur unde ab omnibus laicis sciebatur. **S**ecundum autem quod narrat magister **J**ohannes beletus in summa sua protulit semel in quadam die quod quidam pastores super quendam lapidem ponerent panem et dicerent secreta et alia verba canentium super panem. qui ad verborum eorum prolationem in carnem perversus. in quibus divinitus facta fuit acerrima vindicta. **N**am omnes ictu fulminis mortui sunt. **E**t ideo statutum fuit. ut de cetero iste secreta sub silentio dicerentur. ita quod nesciantur a laicis. **S**ecunda ratio est ne vilescat sicut sacra scriptura obscure tradita est ne vilescat. **P**ostea sacerdos dicit alta voce. **P**er omnia secula seculorum. **E**t responso: amen sacerdos non vertens se ad populum salutatur ipsum dicendo. **D**ominus vobiscum. **D**e qua salutatione et eius responsione dictum est supra. **E**t quia in illo sacramento requiritur magna elevatio mentis ad deum. ideo dicit sacerdos. **S**ursum corda. quasi dicat. habete corda sursum elevata ad deum. iuxta verbum apostoli dicentis. **Q**ue sursum sunt querite. **E**t populus quasi obediens sive consentiens dicat. habemus ad dominum corda elevata. **E**t quia pro omnibus que deus nobis contulit gratias ei impedere debemus subiungit sacerdos. **G**razias agamus domino deo nostro. et populus respondet quasi consentiens. dignum est. **P**ostea sequitur prefatio **E**t dicitur prefatio quasi prelocutio. id est ad misterium preparatio

De eucharistia

ita q̄ in prefatione nominantur aliqui ordines angelorum. q̄
in missa angelos presentes esse credimus et assistere sacerdo-
ti. **D**icta prefatione subiungit cantus angelorum. s. Sanctus
sanctus sanctus dñs deus sabaoth. i. exercituum. etiā osanna. i. ob-
secro salua. **E**t dicitur ter sanctus ad denotandū trinitatē psonarū
q̄ dicitur primo sanctus pro psona patris. secundo pro psona filij. tercio
pro psona spūs sancti. **E**t dicitur dñs deus in singulari. ad oñden-
dum q̄ vna est essentia in tribus psonis. **E**t sumit istud de **I**sa-
ia. **I**sa. vi. **I**saias em̄ dicit se vidisse seraphim clamātia. **S**an-
ctus sanctus sanctus etc. **U**n̄ nos cantica angelorum decantamus. q̄
per hoc sacrificiū hoies assumi ad angelorum ordines nō dubi-
tamus. et iō cū eis in excelsis saluari clamamus. **E**t post hoc
dicit ali⁹ versus. s. **B**enedictus qui venit etc. qui versus sumit
ex euāgelio **M**at. xxi. et iō dū cantat debz fieri signū crucis. in
signū q̄ sumit de euāgelio qd̄ est liber crucifixi: et iō isto ver-
su p̄stetur christū venisse in mundū. et ab eo saluari rogam⁹
postea sequit canon et incipit ibi. **T**e igitur etc. et durat vsq̄
pax dñi. **E**t dicit canon qd̄ est nomē grecū. et vult dicere in
latino regula. **E**t ideo dicit canon. i. regula. q̄ per huiusmo-
di verba fit regulariter huius sacramenti p̄secratio. vel q̄ ce-
lebrās regulariter debz in omnibus se habere. **E**t totū quicqd̄
p̄tinet in isto canone excepto **P**ater noster dicitur sub silentio.
Et huius causa triplex est: **P**rima q̄ de⁹ nō attēdit clamores
oris s̄ cordis. **U**n̄ dicit **B**ern. **N**ō vox s̄ votum. nō cordula
musica vocum. **N**ō clamor s̄ amor sonat in ore dei. **S**ecūda
causa est ne minister qui cū summa reuerētia ac deuotione ac
mentis recollectiōe debz habere et proferre oīa p̄ba canōis lō-
go clamore fatigatus impediāt vel deficiāt a sua deuotione.
Tercia causa est ne p̄ quotidianū et frequētes vsū p̄ba vile
scant. et in locis nō p̄petentibus dicant. et sicut in ruinā vt supra
de pastoribus dixi. **I**n quodā em̄ decreto prohibet sub anathēa
te vt nullus nisi sacris vestibus induat. et in librorum sup̄ altare cō-
secratū p̄ferat p̄ba canonis. **E**t iō q̄ vir pollutus labijs ego
sum. et ista sacratissima verba sunt ita archana q̄ nō licet ea ho-
mini peccatori loqui. iō de ip̄is taceo. **H**oc autē dico q̄ nulli
propria autoritate nisi dño pape licet aliquid de eis subtrahere

Tract. iiii. prime partis

re vel addere. **N**otandū vero q̄ canon signanter incipit p̄ istā l̄raz. **E**que antiquit̄ fiebat per modū crucis; qm̄ sacrificiū qd̄ sit p̄tute istoz verboz est memoratm̄ dominice passionis. **U**n̄ christus qui instituit hoc sacramētū dixit. hoc facite in meā m̄memoratōes. **L**u. xxij. **E**t qm̄ ista p̄ba efficacit̄ h̄nt a passiōe christi. **U**n̄ p̄ hoc imago crucifixi d̄z ibi depigi. **I**n istis etiā sacratissimis verbis sit oꝛō generalis pro ecclia catholica. et pro papa qui est caput ecclie. et pro ep̄o. **E**t credo q̄ d̄z intelligi p̄ ep̄o in cui⁹ diocesi d̄z missa. et pro ep̄o etiā q̄ ordiauit celebrantē. **D**rat̄ et̄s pro rege q̄ est dñs t̄p̄alis. **D**rat̄ etiā p̄ oibz orthodoxis. i. christianis catholice et aplice fidei cultori b̄. q̄ p̄ba exponēt in tertia pte hui⁹ op̄is. qm̄ ageť de credo in deū. **U**n̄ p̄ ista p̄ba excludunt̄ scismatici. heretici. iudei. sarraceni. pagani et excoīcati. **E**t sic nota hic nō ozari p̄ excoīcat̄. **P**ost hoc fit oꝛō sp̄ealis pro illis siue alijs q̄bz obligat̄ sacerdos. **E**t credo q̄ sic est eis obligat⁹ ex ordine caritat̄. ita tenet̄ ordinare eos in missa. ita q̄ p̄mo ponat illū cui p̄mo est obligat⁹. et sic de alijs. **I**ta tñ q̄ si sp̄ealit̄ dicit missas pro aliq̄ q̄ virtutē sacrificij referat ad ip̄m. et pro p̄ hoc nō excluditur quin possit et debeat ozare pro alijs. **E**t tñ circa istā oꝛōez aduertendū est q̄ d̄z esse m̄talis et nō vocalis. **E**t rō pōt assignari quo ad nūc duplex. **P**riā vt sacerdos sit maḡs recollect⁹ et attent⁹. qz sermo aliq̄n̄ies impedit attentōez. **S**ec̄do ad oñden dū q̄ de⁹ nō attēdit ad clamorē oꝛ̄s s̄z cordis. vt supra. **N**otandū etiā q̄ null⁹ fidelis cui⁹ occurrat memoria debz excludi ab oꝛōne ista. immo quilibz cuius occurrat memoria ē deo specialit̄ m̄mendand⁹ alias sacerdos peccaret. **N**otandū etiā q̄ sacerdos añq̄s dicit missam potest facere istā oꝛōez dicendo mentaliter. **D**ñe deus meus ego in missa intēdo tibi recomendare istū et istū. postea sufficit q̄ dicat m̄talter in missa. **M**emēto dñe istoz q̄s tibi añ recomēdaui. **P**ostea noīantur mlti sc̄ti et sc̄tē q̄ oēs pro christo se sacrificauerunt exponēdo se mori. **E**t ista pro nūc sufficiāt q̄ ad p̄ba canonis. **S**ed dicendū est aliq̄d de signis que fiūt in canone. **U**n̄ sciendum q̄ fm̄ qd̄ dicit **I**nno. in li. de missa. cruc̄ signatōes que fiunt in missa sunt in numero. xxv. et fiunt in. viij. vicibz que signifi-

De eucharistia

cant expresse passionem christi. Prima vice fiunt tres dicen-
do illa verba. **D**ec dona: hec munera. et fecant trinam traditio-
nem christi. **N**am primo fuit traditio a deo patre. qui cum in mun-
dum misit. **S**ecundo a iuda traditore. qui eum vendidit. **T**ercio a
iudeis. qui eum pilato ad crucifigendum tradiderunt. **I**n secunda
vice fiunt quinque dicendo illa verba. **B**enedicta ascripta etc. et fecant
quinque personas que fuerunt in passione christi. scilicet personam christi ve-
diti. personam iude vendenti. et personas euentium. que fuerunt tres.
scilicet pontifices. pharisei et scribe. **I**n tertia vice fiunt due dice-
do illud verbum benedixit. quod verbum dicitur primo super panem. secun-
do super vinum. et fiunt iste due cruces propter conversionem duplicem
materie. scilicet panis et vini. **I**n quarta vice fiunt quinque dicendo illa
verba. hostiam puram etc. et fecant quinque vulnera que christus pro-
tulit in cruce. **I**n quinta vice fiunt due. una super corpus alia super
sanguinem. dicendo illa verba. sacrosantum filii tui corpus etc.
et fecant vincula quibus ligatus fuit christus et flagella. quibus
fuit flagellatus. **I**n sexta vice fiunt tres dicendo illa verba. scilicet
cas vivificas etc. et significant tres crucifixiones christi. **N**am
primo fuit crucifixus linguis iudeorum. secundo sententia pilati.
tercio manibus militum. **I**n septima vice fiunt quinque dicendo
illa verba. per ipsum et in ipso etc. tres cum corpore super calices et due
alias super altare a latere. et fecant tres cruciatus. scilicet passionis
pro passionis et compassionis. et aquam et sanguinem que fluxerunt
de latere christi. et sic fiunt in universo. xxxv. qui est numerus
cubicus ad designandum quantumcumque multipliciter sacrificium est
semper unum. **E**t istud sufficiat designis canonis et per omnes de
secunda parte missae. que est ad materie sacramenti consecrationem. exce-
pto quod quando dicitur pax domini fiunt tres cruces. **S**equitur tertia pars que
est ad materie sacramenti sumptionem. **E**t in ista parte primo sacer-
dos frangit hostiam in tres partes. quarum prima fecit corpus chri-
sti mysticum. id est fideles qui peregrinant in mundo. secunda illos que
sunt in purgatorio. tertia illos qui sunt in paradiso. **E**t dicto
per omnia secula seculorum. et responso. amen. dicit sacerdos Pax domini
sit super vobiscum. faciendo tres cruces cum una parte hostie super calicem
et fecit quod per mortem christi fuit pax inter deum et hominem re-
formata. **E**t dicitur ter agnus dei. **A**gnus dicitur ab agno quod est

Tract. iiii. prime partis

piam. quia **C**hristus **J**esus sua pietate nos redemit. **U**el dicitur agnus ab agnoscendo. qz solo balatu agnus matrem suam agnoscit. sic christus in passione sua matrem suam agnouit. et ideo dicitur ter agnus dei. qz christus in cruce pendens tria cognouit: scilicet patrem suum ei obediendo. et matrem suam virginem virginum commendando. et genus humanum ipsum redimendo. **E**t dicitur bis miserere. et ultimo dicitur. dona nobis pacem. ad ostendendum quod in mundo isto et in purgatorio indigemus misericordia dei. et in paradiso habebimus pacem et requiem opulentam. **I**n missa pro defunctis dicitur. dona eis requiem. quia missa pro eis dicitur ut veniant ad requiem paradisi. **P**ostea ponit unam partem hostie in calicem. et fecit illos qui sunt in paradiso. qui sunt inebriati gloria paradisi. secundum illud psalmi xxxv. **I**nebriabuntur ab ubertate domus tue. **P**ostea accepto pacis osculo secundum quosdam ab eucharistia. secundum alios a calice. secundum alios ab altari dat pacem diacono. et ille subdiacono. et sic per istos descendit ad alios. ad designandum quod pax dei que eripat omnem sensum per christum descendit ad prelatos. et de prelatibus ad subditos. **E**t fecit etiam quod omnes qui volunt esse participes fructus istius sacramenti debent esse in vinculo pacis et caritatis astricti. **P**ostea dicta quadam oratione sacerdos recipit sacramentum sub utraque specie. **L**aici autem non dant sub specie vini propter periculum effusionis. **P**ost sumptionem sacramenti sumat vinum et abluat os nisi esset illa die aliam missam celebraturus. et tamen de tertia parte. **Q**uarta pars missae que pertinet ad gratiarum actionem pro communi communionem. et dicitur commio a con quod est simul et unio. ad denotandum quod illius sacramenti virtute sumus per charitatem uniti deo et proximo. **P**ost communionem dicitur post communionem quedam oratio que sic nominatur quia dicitur post communionem. **E**t debet dici iste orationes eodem numero et eodem ordine quibus fuerunt dicte collectae ante epistolam. et eodem modo terminari. **P**ostea salutato populo et rursus. et cum spiritu tuo. dicit sacerdos. **I**te missa est. et est sensus. ite post me ad christum et sequimini eum. quia hostia est missa pro vobis ad dominum patrem placandum vel ite ad propria. quia missa est completa. **E**t nota quod ite missa est. non debet dici nisi dicatur gloria in excelsis. sed debet dici. benedicam domino. et in missa pro mortuis. requiescant in pace. **S**i queratur quare non in fine cuiuslibet missae dicitur ite missa est. **R**espondeo quod corpus

De eucharistia

Christi mysticus quod est ecclesia est triplex. scilicet istud quod est in celo glorificatum. i. sancti qui sunt in paradiso. Aliud quod est adhuc in terris. i. fideles qui sunt in hoc mundo. Aliud quod iam recessit de hoc mundo non tamen adhuc est in paradiso. i. fideles qui sunt in purgatorio. Licet ergo quolibet missa totum corpus christi mysticum respiciat: sic patet per triplicem hostie portioem. tamen secundum istam triplicem differentiam potest missa ter appropriari. **Q**uedam enim celebrant ad honorem sanctorum. qui quia sunt coram deo. ideo in illis missis licentiam populus et dicitur iter missa est. quasi dicat. te festinate ingredi in illam requiem. **Q**uedam specialiter celebrant ad salutem viuorum. et quia non sumus certi de salute nostra. ideo debemus esse solliciti ne per negligentiam nostram in nobis missa efficaciam euanescat. ideo dicitur in istis missis in fine benedicam domino secundum illud psalmi xxxiiij. **B**enedicam dominum in omni tempore. **Q**uedam dicunt specialiter ad requiem defunctorum. et in illis dicitur. requiescat in pace. **E**t nota quod sacerdos quinque se vertit ad populum. et cum hoc septies salutem ipsum. **E**x autem quinque partit se ad populum fecit quod quinque christus apparuit in die resurrectionis sue. **M**ario marie magdala. in orto. secundo mulieribus euntibus redeuntibus de monumento tercio beato petro. et ideo quoniam se vertit tercio sacerdos non loquitur aliter. quarto apparuit discipulis quoniam intrauit ad eos ianuis clausis. et **T**homas non erat cum eis. quinto apparuit duobus discipulis euntibus in emaus. **Q**uoniam salutem septies populum fecit quod virtute missae salutem consequamur eternam. in qua habemus septem vires. quatuor ex parte corporis. et tres ex parte anime. **N**otandum etiam quod istud quod sacerdos incipit missam a dextera parte altaris. et postea vadit ad sinistram. et iterum redit ad dexteram fecit quod christus de dextera patris venit in sinistram mundi. et iterum rediit in die ascensionis ad dexteram patris iuxta illud **I**ohannis. **E**xiui a patre et ueni in mundum. iterum relinquo mundum et vado ad patrem. **S**i autem queratur utrum canonicum debeat dici tarde aut cito. id est an debeat sacerdos multum morari in canone aut non. **D**icendum est quod sacerdos debet cum bona maturitate et cum magna attentione dicere omnia verba canonis. non tamen debet ibi morari multum ne misce venientes perdat suauitatem unguenti. id est ne diabolice temptationes sibi perdiscent suauitatem unguenti. id est potentiam huius sacramenti seu sacrificij. quia vo

Tracta. iiii. prime partis

luntas hominis labilis est et mutabilis. et nunquam in eodem statu permanet. Ideo sub figura huius dictum fuit filius Israel quod comederent agnum pascalem festinanter. **H**orandum etiam quod nunquam missa debet dici sine lumine. Et ista de ritibus missae sufficienter.

De defectibus occurrentibus in missa. **C**aplin. xi.
Si maius periculum intendit ibi plenius est consulendum. et quod in celebratione missae nisi debito modo fiat imminet maximum periculum. id est de defectibus qui in celebratione possent contingere debet summo precautione. **S**unt ergo esse defectus in missa ante consecrationem vel post vel in ipsa consecratione. **A**nte consecrationem potest esse defectus si non ministrer debita materia. puto si loco vini ministrer aqua. **U**n timeretur quod sacerdos vel minister eius qui servit sibi in missa ponat in calice aquam quam credes esse vinum album quod debet fieri. **D**icendum quod sacerdos aut percipit istum errorem ante consecrationem vel post. **S**i ante consecrationem debet aquam eijcere et ministrare vinum cum aqua. et sic procedere. **S**i autem advertat post consecrationem aut advertit ante sumptionem corporis aut postea. **S**i ante administrare debet vinum cum aqua in calice et reincipere ibi. **S**imili modo postquam cenatum est etc. **S**i autem advertat post sumptionem corporis debet administrare unam hostiam non consecratam. et ponere vinum cum aqua in calice. et reincipere a principio canonis secundum quosdam. **T**unc credo quod sufficeret reincipere ab illo loco. cōicantes. et perficere mysterium suum. **E**t si dicas quod forte iste non percipit istum errorem quousque sumpsit aquam que loco vini fuit potata in calice. et sic non esset ieiunus. **E**t sic ut videtur non debet iterum consecrare. **I**n isto casu sic dicto quod istud est tenendum pro regula generali. quod quicumque circa unam materiam sunt duo precepta fortius magis obligat. modo circa celebrationem missae sunt duo precepta. **U**num preceptum est quod missa dicatur a ieiuno. **A**liud est quod sacramentum integrum perficiatur. id est quod celebrans semper consecret sub utraque specie. scilicet panis et vini. **C**onstat autem quod preceptum de integritate sacramenti fortius est quam preceptum quod sumatur a ieiuno. cum illud respiciat essentiam sacramenti. et istud eius usum. quare quicumque iste sumpsit aquam et non sit ieiunus. nihilominus tamen debet facere sicut dictum est supra. scilicet quod habeat hostias.

De eucharistia

non consecratam et vinum et aquam administret. et reincipiat a principio canonis. vel ab illo loco. cōicantes etc. et sic totus proficiat vsq; ad finē. **S**ed quid si ille qui administravit vinum in calice non apposuit ibi aquam quid faciendum est. **I**n hoc casu dico quod si sacerdos aduertat istud ante consecrationem sanguinis debet ponere aquam in calice. et sic consecrare. **S**i autem percipit post consecrationem sanguinis debet conteri de negligentia et procedat in missa. quia vinum est propria materia huius sacramenti et non aqua. ut dictum est supra. debet tamen admisceri ex quadam congruitate. **S**ed quid si sacerdos aduertat venenum immixtum esse in calice vel araneam vel muscam ibi cecidisse. nunquid debet sumere. **C**erte contra ad venenum vel araneam dico quod non. ne calix vite fiat sibi calix mortis. sed sanguis iste debet poni in aliquo vase mūdo et apto. et debet poni inter reliquias cum aliqua scriptura notificante ibi esse sanguinem christi et quod non sumatur ab aliquo. quia spiritibus istis admixtum est venenum. **E**t nisi sacerdos sumpserit corpus christi debet ponere aliud vinum in calice cum aqua et reincipere ab illo loco. **S**imili modo etc. **S**i autem sumpserit corpus debet habere aliam hostiam non consecratam. ut dictum est supra. **Q**uam tamen ad muscam dico quod propter muscam non debet dimittere. qui sumat non tamen credo quod debeat transglutire muscam ut quidam dicunt. sed sufficit quod lauet et lotio sumatur. et si timeat de vomitu comedat aliquid prohibens vomitum et musca proburatur et cinis in sacrario preseruetur. **S**ed pono quod quando sacerdos eleuat hostiam apparet ibi species pueri vel carnis quid faciet. **D**ico quod aut istud apparet oibus aut sacerdoti tantum. aut populo tantum. **S**i apparet ita omnibus in isto casu debent fundi orationes ad deum ut reuerentur ad speciem panis. et si fiat debet sumi. si autem debet haberi alia materia. scilicet hostia et consecrari. **S**i autem non appareat sacerdoti sed populo tantum debet sumi a sacerdote. **S**ed potest contingere quod calix cadat et sanguis effundatur. quid ergo faciendum est tunc. **D**ico quod quid agendum sit in isto casu edocemur ex quodam decreto. **I**n pape. in quo decreto dicit sic. **S**i per negligentiam aliquid de sanguine stillauerit in terra lingua lambatur et terra radatur. **S**i pro fuerit tabula ut non pulcherrime locus radatur et in igne

Tracta. iiii. prime partis

consumatur. et cinis intra altare condatur. et sacerdos. xl. diebus peniteat. **S**i super altare distillauerit calix sorbeat minister stillam et tribus diebus peniteat. **S**i super lintheum altaris et ad aliud stilla peruenit quatuor diebus peniteat. **S**i usque ad tertium lintheum stilla peruenit. peniteat nouem diebus. **S**i usque ad quartum lintheum peniteat. xl. diebus. et lintheamina que stilla tetigerit tribus vicibus abluat minister calice supposito. et aqua ablutionis sumat et in aliquo vase iuxta altare recondat. **S**i quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam euomerit si laicus fuerit. xl. diebus peniteat. clericus vel monachus: lxx. diebus peniteat. episcopus. xc. **S**i vero infirmitatis causa euomerit. vij. diebus peniteat. **I**sta habent de cō. di. ij. ca. **S**i per negligentiam et ca. **S**i quis per ebrietatem. **E**t materia illius vomitus debet accipi et obiri. et cineres iuxta altare recodi. **Q**ue penitentia debet esse ista. **D**icunt aliqui quod omnibus diebus illius penitentia debet ieiunare in pane et aqua et cessare a cōione. **A**lij dicunt quod sufficit quod faciat aliquam abstinentiam vel dicat aliquas orationes. **S**ed pono quod aliquis sacerdos induat se ad missam et postquam iam processerit ad missam recolit se aliquod peccatum mortale commisisse de quo non fuit confessus. vel recolit se excommunicatum. quid faciet iste sacerdos. **S**i procedat videtur peccare mortaliter. quod iudicium sibi manducat et bibit. si autem ex toto dimittat magnus scandalum populo generat. **D**icunt quidam quod talis sacerdos non debet dicere verba consecrationis sed simpliciter hostiam debet sumere. **E**t istud non est verum. immo erroneum. quod faciēdo sic videtur grauiter peccare. quod talis videtur deum illudere faciēdo irreuerentiam sacramentum et populum decipet. quod faceret eum idolatrare. et ita se ei astringit ita habet de cele. mis. c. de hoie. **E**t ideo dico quod si iste sacerdos non potest dimittere missam absque scandalo quod doleat et peniteat et propter de peccato suo. doleat etiam quod ita tarde peniteat et proponat profiteri quam cito poterit habere oportunitatem. et consecret in nomine domini. quod in isto casu summus sacerdos. scilicet deus absoluit eum. **E**t licet quidam dicant sile esse in sententia excommunicationis tamen credo quod in isto casu si sacerdos non processerit ad consecrationem debet dimittere fingendo se infirmum. vel habere aliquam necessitatem legitimam. vel non possit dimittere doleat et peniteat. et p[ro]p[ter]

De eucharistia

ponat se facere absolui. Et credo q̄ q̄stum ad illud peccatum
absolutus est a summo sacerdote. s. a deo et hoc quo ad culpā
An aut sit absolutus quo ad penas irregularitatis nō de
termino hic. **S**z pono q̄ sacerdos habeat p̄scientiā eo q̄
obmisit aliquid de verbis canonis nūquid debz ea repetere. **H**
eo q̄ aut habeat p̄scientiā probabile et quasi certā aut habz cō
scientiā leuē et scrupulosam. **S**i habz p̄scientiā certā v̄l mltuz
probabile q̄ dimisit aliquid de verbis canonis. debz ea repe
tere. potissime si habet talē p̄scientiā de verbis p̄secratiōis. q̄
nō intelligit iteratū qd̄ dubitat probabiliter vel nescit esse fa
ctū: vt dicit de cō. dist. iij. si nulla. extra de pres. nō bap. c. ye
mens. **D**ebet tñ vt credo sacerdos habere istā intentiōez: **S**i
dicit ista verba nō intēdo ea repetere cū intētiōe p̄secrandi. s̄
si nō dicit dico ea. **A**rgu. extra de bap. et eius effec. ca. ij. vbi di
citur. **S**i tu es baptizatus nō te baptizo. s̄ si nō es baptizat⁹
te baptizo in noie pa. et c. **P**ropter aut leuē et scrupulosam con
scientiā nō debet iterari huiusmodi p̄ba. **E**t iō sacerdos mul
tū debz esse attentus et recollectus qñ dicit hec verba. **S**ed
pono q̄ sacerdos qñ dicit missam faciēdo signa cū hostia for
te prope frigus vel p̄p̄t inaduertentiā vel aliquid aliud hostia
cadi in sanguinē quid debz fieri. **D**ico q̄ debz eā ibi dimitte
re nec extrahat eā inde. s̄ sumat eā cū sanguine. q̄ signa et fra
ctiōes que fiūt cū hostia magis fiūt in significatiōez. q̄ sunt de
essentia misse. **P**ono etiā q̄ p̄p̄t frigus sanguis p̄gelet in ca
lice. **D**ico q̄ tñ sacerdos debz tñ exalare. i. anhelare in cali
ce q̄ liquefiat. **C**redo tñ q̄ tutius est q̄ calix inuolueret pan
nis calidis. et si nō p̄ficeret q̄ poneret in aqua feruenti cauē
do tñ ne aqua intraret. **S**z pono q̄ qñ sacerdos dicit missam
morit aut pcutit aliqua infirmitate. ita q̄ nō potest finire mis
sam quid faciendū est in isto casu. **D**ico q̄ circa istā materiā
est vna regula generalis q̄ semp ille qui dicit missam debz su
mere et p̄ficere istud sacramentū si possit si nō potest alius de
bet sumere et p̄ficere loco eius. **I**n casu ergo proposito dico q̄
aut sacerdos morit aut impedit aliqua infirmitate ante ince
ptiōez canonis aut post. si ante nō curandū est. **S**i post aut
ante p̄secratiōez v̄l post. **S**i ante alius sacerdos debz se indu

Tract. iiii. prime partis

ere et recipere ubi dimisit. Si vero moriatur vel impediatur post consecrationem, alius sacerdos debet supplere quod remanet supplendum et recipere sacramentum. Sed ponatur quod moritur vel impeditur postquam sumpsit corpus et antequam sumat sanguinem et implere officium. Sed pono quod mus vel alia bestia sumat species consecratas. Dico quod si possent extrahi ille species ab illo animali debet illud animal aperiri et species ille reuerenter reponi in sacrario, et animal comburi et cineres intra altare recondi. Sed pono quod aliquis sacerdos tanto tempore referuauit illas species quod iam sunt putrefacte vel corrupte quid debet fieri de istis speciebus. Dico quod istud in materia ista habendum est pro regula generali, quod tam diu manet sub istis speciebus corpus et sanguis christi quam diu sub istis manet substantia panis et vini. Et tunc cito sub istis speciebus definit esse corpus christi et sanguis quam cito definit ibi esse species panis et vini. Et ideo si ille species veniunt ad tantam corruptionem quod non plus apparent esse species panis et vini, iam non est ibi corpus nec sanguis christi, et ideo non debent sumi sicut consecrate. Sed sacerdos postquam sumpsit in missa corpus christi sumat eas reuerenter sed non ut consecratas. Si autem non veniunt ad tantam corruptionem quin appareant esse species panis et vini debent sumi ut consecrate. Sed quid si ex illis speciebus corruptis sint generati vermes, quid debet fieri de illis vermibus. Dico quod debet comburi et cineres intra altare recondi, et sacerdos ex cuius negligentia accidit ista debet grauiter puniri et ideo sacerdos debet cauere ne nimis longo tempore referuet eucharistiam, vel quod non seruet eam in loco nimis humido, ita quod ille species possent de facili corrumpi. Hec circa eucharistie sacramentum et eius ministrum ac ornamenta perstringi breuiter, ut simplices sacerdotes in talibus certitudine inuenirent et in alijs que longum tractatum erigunt daretur eis occasio cogitandi dubitandi et interrogandi.

Continuatio et ordo sacramentorum dicendorum.

De ordine

Ordinem in huius libelli principio positum. psequendo dicto de sacramentis que pducunt et promouent ac psumunt hoies in esse spūali que sunt baptismus. pfirmatio et eucharistie sacramentū. dicendū est de sacramentis per que si ceciderit homo faciūt vt resurget. Et ista sunt penitentia que saluat hominē a pctō. et sacramentū extreme vncionis que sanat reliquias peccator. **U**lex qz in scda particula huius libelli agit de pfectionū audientia et penitētiarū impositione. ideo tractatus de sacramento penitentie vsqz huc differatur ne oporteat sepe iterare eadē. qz etiā dignius debet pcedere minus dignū. sacramentū aut ordinis maius est et dignius sacramento extreme vncionis. ideo prius dicendū est de sacramento ordinis qz de sacramento extreme vncionis.

Tractatus quintus pte partis de sacramento ordinis. Et habet quinqz capitula.

Quia conferre sacramentum ordinis de iure et regulariter ad solos episcopos pertinet. qz vncionē sacramenti qz eos teste beato Iohanne de oibz edocet recipiūt. **I**dcirco circa materiam sacramenti ordinis pauca dicam. **L**uz sanctos et venerabiles episcopos sicut habeo in patres et dños habere desiderem in magistros. verum qz sacerdotibz omnibz tora eoz potestas in collatione ordinū tribuit. iō aliqua de sacramento ordinis expedit eos scire que sub breui ppendio cōprehendam. **E**t hoc quo ad nūc ad quinqz possunt reduci de quibus p ordinē est agendū. **P**rio quid est ordo. scdo qz sunt ordines. tercio si in quolibz ordie imprimit character. quarto in quo actu imprimit character cuiuslibz ordinis. quinto que requirunt in suscipiente ordines. et hec sufficient.

Quid est ordo. **L**aplin. i.
Ordo ab Hugone de scō victore describit sic. **O**rdo est signaculū qddā qz p qd spūalis ptas seu officii tribuit ordinato. **E**t ponit ibi ptas qz ad ordines ppe dictos. sed officii ibi ponit quo ad ordines cōiter dictos.

Tract. v. prime partis

Quor sunt ordines. *Laplin. ij.*

In numero ordinum diuersificant doctores canonice et theologi. Doctores enim canonice dicunt quod sunt novem. scilicet psalmistatus. ostiariatus. lectoratus. exorcistatus. acolythatus. subdiaconatus. diaconatus. presbiteratus. episcopatus. Et ratio forte quod mouet doctores canonice est. quoniam cum in quolibet ordine tribuat specialis potestas vel officium. scilicet ubi est specialis potestas vel speciale officium ibi est specialis ordo. scilicet in episcopatu tribuitur specialis potestas. et in psalmistato speciale officium. ideo episcopatus est specialis ordo et etiam psalmistatus. Et ergo militaris ecclesia correspondet triumphanti. sicut in triumphanti sunt noui ordines angelorum. ita in militanti sunt .ix. ordines ministrorum. Et est factus apta congruentia. Doctores vero theologi multi et quod plures ex eis tenent quod non sunt nisi septem. quod ponunt quod psalmistatus non est ordo nec etiam episcopatus. ut sic septiformis gratie spiritus sancti correspondet septem ordinibus. Quicquid sit de isto factus puto quod psalmistatus non est ordo. sicut nec priuilegium tonsura de qua magis videtur. cum psalmistatus referatur a simplici sacerdote. priuilegium tonsura ordinarie ab episcopo referatur. Unde ut dicunt doctores priuilegium tonsura non est ordo sed est dispositio ad ordines. Dispositio inquam non necessitat scilicet congruentie. De episcopatu autem utrum sit specialis ordo dubito. et ideo istud dimitto determinationi maiorum. Thomas autem in quarto suo dicit quod ordo tripliciter dicitur. Uno modo ut est nomen officii. et sic psalmistatus est ordo. Secundo modo ut est nomen dignitatis et sic episcopatus est ordo. Alio modo ut est nomen cuiusdam specialis potestatis. et sic non sunt nisi. vii. ordines tantum. Et isto modo possunt concordari iura et opiniones doctorum. Numerus autem et sufficiencia istorum septem ordinum contra dicitur sic potest haberi. Dis ordo ideo dicitur ordo quod ordinatur ad corpus christi. prout in sacramento eucharistie continetur. et secundum quod dicit beatus Augustinus. secundum quod magis de propinquo accedit ad hoc sacramentum eucharistie secundum hoc dicitur maior vel dignior ordo. Potest ergo aliquid ordo ordinari in sacramento eucharistie. et hoc vel ad corpus christi consecrandum. et sic est presbiteratus. cuius est corpus christi consecrare vel ad ipsum consecratum populo dispensandum. et sic est diaconatus. cuius antiquitus erat sanguinem christi. populo dispensandum.

De ordine

fare. **Uñ dicit b. Laurentius beato Sixto.** Nunquid dege-
nerare me probasti cui commisisti dominici sanguinis dispensa-
tionem. **Uel** ordinat ad materiã de qua cõficif presbitero p-
sentandã vel prepadã. et sic est subdyaconatus. cuius est ho-
stia et calice cū vino et aqua ad altare ppare. vel ordinat ad hu-
iusmodi materiã ad altare apportandã. et sic est acolitatus. cu-
ius est pixide cū hostia et viceolos cū vino et aq ad altare por-
tare. **Uel** ordinat ad diabolũ effugandũ ne hoies a sumptio-
ne huius sacrameti impediãt. et sic est exorcista. cuius est de-
ne huius adiurare. vel ordinat ad dignos admittenduz et indi-
gnos excludendũ. et sic est ostiari⁹. cui⁹ est ostiũ ecclie custo-
dire ne indigni intrẽt. vel ordinant ad ea q de christo in isto
sacrameto p̄tento in veteri testamento dicta erãt pponenduz
et sic est lector. cui⁹ est pphetias veteris testameti in missa lege-
re. **Et** sic habet numer⁹ et sufficientia septẽ ordinũ cõiter di-
ctor. **Hor** ordinũ quidã vocant minores et nõ sacri. s. lecto-
rari⁹. ostiariatus. exorcistatus. acolitatus. **Alij** aut tres. s. sub-
dyaconari⁹. dyaconari⁹. et psbiterari⁹ vocãt maiores et sacri.

Uñ in quolibet ordine imprinat character. **Ca. iij.**

Quoniam fin qd dicitur fuit supra. cū ageret de sacramentis
in generali character sit quedã spealis ptas p quã reci-
piens sacramentũ inpmes characterẽ potest facere vel
recipere aliqd qd nõ potest ille qui nõ recipit hmoi sacramentuz
vt recipies quẽlibz ordine possit facere aliquid speale qd non
potest facere ille qui caret ordine illo. sic psbiter p̄t psecrare.
qd nõ p̄t facere ille qui nõ est psbiter. et sic de alijs. et in qlibet
ordine inpmis character. **Et** si dicas q nõ ordinatus p̄t face-
re ea que sunt ordinis. sicut nõ acolitus p̄t portare hostias et
viceolos ad altare. ergo nõ oportz q in quolibz ordine impri-
nat character. **Nõ** valz. qz fin qd dicit cõiter: **Illud** possum⁹
qd de iure possumus. **Nullus** aut p̄t facere de iure ea que sunt
ordinis nisi sit ordinatus. **¶** **Notandũ** etiã q characteres om-
niũ ordinũ psupponũt characterẽ baptisimi. cū baptisim⁹ sit ia-
nua et fundamentũ oim sacramentoz. **Et** fin aplm vbi fũda-
mentũ nõ est supedificari nõ p̄t. **Et** nõ nullus nisi sit baptizã-
tus potest esse capax alicuius sacrameti. extra de ps. nõ bap. c.

Tracta. v. prime partis

ueniens. Sed nunquid caracter vnus ordinis presupponit
caracterem alterius ordinis. i. vtrum ille qui nō est subdya-
conus potest ordinari in dyaconū. vel nō dyaconus in presbi-
terū. Dico q̄ de necessitate caracter vnus ordinis nō presuppo-
nit caracterē alterius ordinis. Quā nō subdyacon⁹ potest or-
dinari in dyaconū. v̄l nō dyaconus in presbiterū. l̄ nō debeat.
immo de rigore iur̄s debz deponi si ex malicia. vel ignorātia
aliquē ordinē p̄termiserit. s̄z ex licētia ep̄i imposita ei p̄nia p̄
eo q̄ negligenter vel ignoranter mediū ordinē p̄termisit.
ad ordinē p̄termisum poterit promoueri. interim a superioris
ordinis executōe suspēsus. q̄ fm̄ Bre. ordinate ad ordines ascē-
dendū est. Nā casū appetit qui ad summi loci fastigia postpo-
sitis gradibz p̄ abrupta querit ascēsum. xl. viij. di. sicut olim. ex-
tra de cle. p̄mo. p̄ sal. c. vnico. ¶ Sed nunquid caracter ordi-
nis p̄supponit primā tonsurā v̄l caracterē p̄firmatōis. l̄z Du-
go dicat q̄ nullus nisi habeat p̄mā tonsurā p̄t ordinari in sa-
cerdotē. ar. di. xl. Sicut t̄m̄ doctores theologi tenēt cōiter q̄
caracter ordinis nō presupponit de necessitate p̄mā tonsurā. nec
etiā p̄firmatōez. immo nō p̄firmat⁹ potest ordinari. l̄z nō de-
beat fieri. Dictū est em̄ supra q̄ tonsura est dispositio ad ordi-
nes p̄gruentie t̄m̄. nō aut̄ necessitat̄. Notanduz aut̄ q̄ fm̄ il-
los qui ponunt q̄ ep̄atus est ordo q̄ caracter ordinis ep̄alis
p̄supponit caracterē sacerdotalē q̄ nō sacerdos nullo mō po-
test esse ep̄s Et istud videt̄ sentire illud ca. extra de excef. pla.
ex lris. Ordo em̄ sacerdotalis est quasi substantiale fundamē-
tum ordinis episcopalis. Et hec sufficiant.

In quo actu imp̄mit̄ caracter in quolibet ordine. Ca. iij.
¶ Ifo q̄ in quolibet ordine imp̄mitur caracter vidē-
dum est in quo actu imp̄mit̄ caracter in quolibz ordi-
ne Et est sciendū q̄ eū in sacramēto ordinis caracter
fit res ⁊ sacramētū. oportz q̄ ad imp̄sionē caracteris p̄cur-
rāt duo. que requirunt̄ in omni sacramēto. s. aliquod cerimo-
niale signū. qd̄ est materia sacramēti. ⁊ aliqua verba determi-
nata que sunt forma sacramēti. In actu ergo in quo imp̄mit̄
caracter in sacramēto ordinis oportz q̄ sint ista duo. s. traditō
alic⁹ instrumēti deputati ad executōez illius ordinis: ⁊ plano

De ordine

aliquorum verborum. In ordine ergo sacerdotij imprimuntur
caracter fm Tho. in traditōe calicis cū pane z vino et prola
tione verborū q̄ tūc dicit eps. s. accipe ptatē p̄secrādi. zc. Alij dī
cūt q̄ in vinctōe manūū sibi ip̄mūt caract. Primū tñ reputo
q̄ In dyacono ip̄mūt caract i traditōe libri euangeliorum
cū verbis ad hec deputatis. Subdyacono ip̄mūt caract in
traditione calicis. tñ sine pane z vino. p̄ q̄s differt a sacerdote
cū tra dīt cū pane et vino. Acolito ip̄mūt caract vt dicit q̄
dā i traditōe cādēlabri Tho. dicit traditōe vrceoli. Et istō
reputo verū. q̄ vrceol⁹ direct⁹ respicit eucharistiā q̄s can
delabruz. Exorciste ip̄mūt caract in traditōe libri exorcismo
rū. Lectōri i traditōe libri lectōis prophetiarū. Ostiario in
traditōe clauis eccle. Ita tñ q̄ i quilibet ordine dicāt sīl cum
traditōe instrū p̄ba ad hoc d̄putata. q̄ sine verbis nihil fie
ret. Credo etiā q̄ non sufficit q̄ eps porrigat huiusmodi instrū
imo oportet q̄ ordinādus corporaliter tangat ea. cū istō vide
antur sonare verba forme que profert eps dum porrigūt hu
iusmodi instrūmēta vnde dicit. Accipe. Et ideo aduertat cir
ca hec diligenter quilibet ordinādus

¶ Que requirunt in suscipiente ordines. La. v.

Quonia fm p̄hm. Act⁹ actiuoz s̄t i patēte p̄disposito
Ideo vt ordines digne recipiatur sciendū ē ad h̄ q̄ or
dines rite z legitē z digne recipiant i generali quat
tuor requirunt. Primus ē sexus d̄bitus. s. q̄ sit mascul⁹. Vnde
mlr non posset ordinari nec posset recipere caracterez alic⁹ ordi
nis clericalis. vt dicit. Amb. super epistolam ad Thīm. z ha
bet. xxij. d. mlr z. xxij. q. v. mulier ē z extra. d. sen. ex. d. mōiali
bo. Rō autēz quare non potest mlr recipere caracterem alic⁹ or
dinis est. quia x̄ps qui fuit institutor sacramenti ordinis non
promouit aliquam mulierem ad aliquem sacrum ordinem. Li
cet enim beatissima virgo Maria dignior et excellentior fu
erit oib⁹ apostolis. non tñ illi sed istis dñs clauēs regni celoz
pmiserat extra d. pe. z re. noua. Et si forte in aliq̄ caplo inueni
at mlr vocari dyaconissa vl̄ p̄sbitera intelligēdū est q̄ illa vo
cat dyaconissa sup̄ quā fundabat aliq̄ b̄ndictio. rōe cui⁹ p̄seq̄
bat aliq̄ officij sp̄uale. forte legēdo omelias in matutinis vt
b ij

Tract. v. prime partis

aliquod aliud. quod non licebat alijs monialibus. **P**resbyter
ra aut appellabat. qz fm morem pmitiue ecclesie erat vxor p
sbiteri. vel forte aliqua vidua de rebz ecclie cura bñs ad instar
matris familias vocat psbitera: z ita exponeda sūt oia capitla
que loquūt de ista materia. **S**cđm qđ requirit est etas legi
tima. **C**irca qđ sciendū est qz licz doctores canonū faciāt ml
tas erengas circa istā materiā. tñ videm⁹ oculata fide nostrs
tpibz pmoueri pueros z inabiles seu imberbes in presbiteros
z ad alios sacros ordines. immo videm⁹ aliquos ad dignita
tes z psonatos z etiā ad epātū z cardinalatū infra tps a iure
taratū ad subdyaconat⁹ sumptioez pmos. **Q**đ qz sit ex dis
pensatione sedis apostolice que spūscō dirigit nō debz ab a
liquo reprobari. iō p nūc supsedeo. **I**stud tñ regulariter tenē
dū est qz nisi in fauorē religiōis fiat null⁹ debz pmoueri ad
subdiaconat⁹ ordinē nisi attigerit. xvij. annū iā inceptū. **P**ec
ad ordinē dyaconat⁹ nisi sit in. xx. anno iā inceptū. **P**ec ad or
dinē sacerdotij nisi attigerit. xxv. annū iā inceptū. vt habet de
eta. z q̄li. oz. p̄fi. in. c. **G**eneralē. in **C**lemē. **C**redo aut qz dñi
epi si necesse fuerit possunt in his dispensare z dispensant q̄ti
die put exigit ncēitas que nō habz legē extra d̄ re. iur. qđ nō
est licitū qz in oibz istis debz attēdi. **T**erciū qđ requirit est mo
rū honestas. **C**ū em̄ porte dignitatū vel ordinū infamibz z su
spectz patere nō debeāt. vt. lxxxi. di. dictuz. extra. de iureiur:
Relatū. **S**up oia req̄rit in promouēdo ad ordines seu ad ec
clesiasticas dignitates qz sit bone fame z honest⁹ in moribz
in vita. **C**ui⁹ p̄ditōis sit. z q̄s mores debeat ordinand⁹ z pro
mouend⁹ ad sacros ordines h̄re oñdit apls in epla. i. ad **T**hi
mo. iij. z ad **T**iti. i. ita dicēs. **P**oportem̄ irrephensibilē z sine
crimie esse vnus vxor⁹ viz sobriū. ornatū. prudentē. pudicū
hospitalē. doctozē. nō vinolentū. nō pcussorē s̄z modestū. nō li
tigiousum. nō cupidū. s̄z domui sue bñ p̄positū. nō neophituz
Et lz ista autoritas videat̄ itelligi de epo. tñ fm **Aug.** z **Am**
bro. extendenda est ad alios ordinādos supra dist. lxxxi. apo
stolos. z di. xxxij. cognoscam⁹. **N**otandū etiā qz de singulis
p̄ditionibz posit⁹ in autoritate p̄dicta mlta essent dicēda. tñ qz
req̄rerēt magnū tractatū q̄si sup̄ficialiter p̄transcundo pauca

De ordine

Dicam. Dicit ergo primo sine crimine. quod non est intelligendum de omni crimine cum nemo sine crimine uiuat. Et ut dicit Hiero. Res pene contra naturam est ut aliquis sine peccato sit. Ideo intelligendum est de peccato enormi siue vulgato et notorio. Et nota quod episcopi in peccato mortali quicumque siue occulto siue manifesto peccat mortaliter recipiendo sacros ordines. sicut recipiendo alia sacramenta. xl. di. mlti. xcy. di. illud. xl. di. an. Et ideo debet quilibet confiteri antequam recipiat sacros ordines. Secundo dicit unius uxoris uiz. et istud est intelligendum negative id est non plurius. lxxij. di. pposuisti. quod si intelligeret affirmative sequeret quod uirgines et qui nullam habuissent uxorem non possent promoueri quod est absurdum. Et loquitur apostolus secundum morem primitiue ecclesie. in qua licitum erat ordinatos habere unam uxorem dum non habuissent ipsam uirginem. modo autem non est licitum. cum uotum castitatis sacris ordinibus sit annexum. De bigamis autem quare non promouentur. et quid est bigamia. et quot modis contrahitur quo ad nunc tractabo. quod excedere metas huius tractatus. Alie autem conditiones scilicet sobrius prudente et cetera satis sunt note et ideo de eis nihil dicam. **T**ertio notandum autem quod diuersis capitulis de corpore decretorum et decretalium colliguntur alie conditiones que non debent esse in ordinando. uiz. quod non sit sollemniter penitens. non curialis non seruus non ad rationem obligatus. non corpe uiciatus. non de presbitero uel alias illegitime natus. non adulter. non egritudine baptizatus non peregrinus. non ignotus. non minoris etatis. De quibus istorum prosequi exigeret maiorem tractatum quam presens opusculum exposulat. Quartum quod requiritur est peritia litterarum. Unum promouendum et ordinandum ad regimen animarum debet habere noticiam et peritiam sacre scripture ad animas informandas. Et propter hoc statutum est in ecclesijs metropolitanis ut teneantur doctores theologie. et quod clerici exeuntes provinciam ad audiendum theologia precipiant integre stipendia sua. et si non sufficiant eis ecclesia debet eis ministrare necessaria. extra de magi. quod nonnulli. Debent etiam habere peritiam in secularium scientiarum. et hoc ad eruditionem. ut possint discernere uerum a falso et per se habere aditum ad theologia. Et ideo statutum est ut teneantur magistri artium liberalium in singulis ecclesijs cathedralibus et in alijs quibus possunt sufficere facultates. qui

Tracta .vi. prime partis

harum ecclesiarum clericos et alios scolares pauperes gratis instruunt. propter quod aliquod competens beneficiū magistro in ecclesia assignet extra. c. preal. Et intelligo de scientiis trivialis sive sermotionalibus. scilicet grammatica. logica. rhetorica. Et maxime de grammatica. quia quadriviales scientie. scilicet arithmetica. geometria. musica. astronomia parū aut nihil faciunt ad scientias pietatis. ut ait Hiero. xxxvii. di. si quis grammaticam. De hoc. scilicet quā scientiā debent sacerdotes habere require supra in proemio huius libelli. Et licet multa alia circa materiam sacri ordinis possent dici. ista tamen sufficiunt estimare ad hoc quod presens libellus expostulat.

Tractatus sextus prime partis de extrema unctione. Et habet septem capitula.

Nunc de sacramento extreme unctionis dicendum est. Circa quod consideranda sunt septem. Primo que est eius materia. Secundo que est eius forma. Tertio quis est eius minister. Quarto quis est eius effectus. Quinto quibus debet dari. Sexto in quibus partibus corporis debet fieri. Septimo utrum debeat iterari.

De materia huius sacramenti Lapl. i.
Materia sacramenti extreme unctionis est oleū oliuarū ab epō benedictū. Et ratio quare oleū oliuarū est materia huius sacramenti est institutio christi qui instituit istud fieri in oleo quā misit apostolos oleo ungeri infirmos et sanare eos. Et huic concordat promulgatio. b. Jaco. qui dicit Infirmitas quis ex vobis inducat presbiteros ecclesie et orietur super eum ungentes eum oleo sancto. Et est sciendum quod quā in scripturis inuenitur simpliciter oleū intelligitur de oleo oliuarū. quia illud est simplex oleū. alia autem non. sed fuerunt inuenta propter defectū illius olei. sicut oleū nucū. oleū lini et silia. vel propter aliquā medicinā. sicut oleū amigdaloz vel latrinū et silia. Ratio autem congruētie quare tale oleū est materia huius sacramenti est. quia proprietas istius olei maxime convenit effectui huius sacramenti. Est enim oleū mitigatiū do-

De extrema unctione

lorum. ideo ponit in vulneribus. **U**n ille samaritanus infudit oleum in vulneribus sauciati ut dicit **Lu.** **E**ffectus istius sacramenti est mitigare dolorem spirituale et corporale. ut dicitur infra quoniam agitur de effectibus istius sacramenti. quare oleum oliuaz est materia propria istius sacramenti. **N**otandum autem quod ad hoc quod oleum sit propria materia et ueniens istius sacramenti oportet quod sit prius ab episcopo benedictum. **E**t istud innuit. **b. Iaco.** quoniam dixit ungetes eum oleo sancto. id est. sanctificato. **R**atio autem quare oportet quod sit sanctificatum posita est supra in tractatu de confirmatione. c. ij. vide eam ibi.

Que sit forma extreme unctionis. **Ca. ij.**

Prima istius sacramenti sunt verba que dicit sacerdos quoniam ungit infirmum. scilicet. **Per istam sanctam unctionem et suam purissimam misericordiam indulgeat tibi deus quicquid deliquisti per visum et auditum etc.** Ita quod in ista forma tangitur spiritus istius sacramenti. de qua dicitur infra quoniam agitur de eius effectu. **E**t sciendum quod diuina est inter formas aliorum sacramentorum et istius. quod forme aliorum sacramentorum sunt indicatiue. ut patet intuitu discurrendo per singulas formas. scilicet forma istius sacramenti est operatiua. ut patet inspicienti. **N**otandum autem quod in missali **Ambrosiano** inuenitur ista forma. **Unge oculos tuos vel aures tuas etc.** **E**t per istam sanctam unctionem tuam etc. **D**e hoc autem non est curandum. scilicet forma qua vult romana ecclesia est seruanda. **S**i autem aliquis querat quare in forma istius sacramenti magis vult romana ecclesia operatiua verbo quam in alijs formis. **D**icendum est quod ideo quod ut videtur infra istud sacramentum non debet dari nisi propinquis morti qui sit iam in recessu. id est sicut mors est quod illis qui sunt in recessu operatur salus ita forma ista ecclesia operatur salutem recedentibus ex hac vita.

Quis sit minister extreme unctionis. **Ca. iij.**

Minister huius sacramenti est presbiter et non alius. vnde nullus nisi sit presbiter potest ministrare illud sacramentum. **I**tem patet ex predicta autoritate beati **Iaco.** **I**nfirmus quis etc. **R**atio autem quare solus presbiter est minister huius sacramenti est. quod ille qui habet dispensare sacramentum corporis christi mysticum oportet quod habeat partem super corpus christi verum. scilicet iste est solus presbiter qui est solus presbiter ministrare sacra. **N**ec est ista ratio de baptismo. quod baptisimus est sacramentum marie necessitas. id est oportet quod habeat minister marie coeque
b iij

Trac. vi. prime partis

vide hoc supra de baptismo. c. tercio **U**trum aut oporteat quod sint plures presbiteri vel sufficit vnus videt ex autoritate allegata quod debeant esse plures quod dicit presbiteros in plurali **L**bo. in. iij. suo videt dicere quod si non possint haberi plures sufficiat vnus cum ministris. ita tamen quod semper presbiter debet inungere et dicere verba. et si aliquis profecerit moriat vel aliter impediatur alius debet proficere illud quod remanet proficiendum scilicet residuum sacramenti huius extreme unctionis. que sufficiant pro presbitero

Quis sit effectus huius sacramenti **Ca. iij.**
Effectus huius sacramenti est iste **S**ic enim est in infirmitate corporali ita suo modo debet esse et est in infirmitate spirituali **I**n infirmitate aut corporali sic est quod posito quod aliquis sit curatus ab infirmitate adhuc remanet in eo aliqua debilitas corporalis proueniens ex pristina infirmitate. et ideo indiget duplici medicina **U**na que sit egritudinis sanatiua vel expulsiua. et alia que sit debilitatis que remanet repatiua **S**ic est spiritualiter. spiritualis infirmitas est peccatum **U**nus presbiter in persona peccatorum **D**iferere mei domine quoniam infirmus sum sana me etc. **M**edicina sanatiua illius infirmitatis est penitentia. scilicet postquam homo sanatus est ab ista infirmitate adhuc remanet in eo quedam debilitas spiritualis. et contra istam debilitatem ordinatur istud sacramentum **U**nus effectus istius sacramenti est sanatio istius debilitatis spiritualis **E**t etiam alius effectus quod per ipsum peccata venialia et etiam mortalia oblita remittuntur et gratia habita augetur et noua profertur. et istud intellige si digne suscipiatur. **E**st etiam alius effectus. quod si sit expeditus aie suscipiens sanitas corporalis sibi restituit potentiam sacramenti istius **P**robantur omnia ista per autoritatem inductam **J**aco. v. **I**nfirmatus quis ex vo. indu. presb. ec. et oriet super eum unguentum. eum oleo sancto: et allenia. eum dominus. a languis. et si in peccatis sit dimittentur ei etc.

Quibus debet dari istud sacramentum **Ca. v.**
Et predicta autoritate colligitur quod istud sacramentum non debet dari nisi infirmis. quod dicit **J**aco. v. **I**nfirmatus quis ex vobis. **N**on autem debet dari quibuscunque infirmis sed solum illis qui sunt in periculo et sunt propinque morti. quod cum deuotione ante petierunt istud sacramentum. posito etiam quod sint frenetici **C**um enim istud sacramentum sit sacramentum executiuum non debet dari nisi

De extrema unctione

extremis. vel illis qui iam sunt parati ad exitū ab hac vita.

In quibus partibus corporis fieri debet istud sacramentū Ca. vi

Quia purgata materia medicina debet applicari partibus alicuius patienti. id est materia peccati purgata per penitentiam istud sacramentū quod est medicina (ut dictum est) debet debilitate derelicta debet applicari membris quae sunt organa sensuum. per quos morbo peccati intrat in animam. unde de sacramento isto dicit in iungi oculi aures. os. nares. pedes. et renes. Ita quod ad oculos dicat. per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi deus quicquid peccasti per visum. Ad aures. per auditum. Ad os. per gustum. Ad nares. per odoratum. Ad pedes per gressum. Ad renes. per ardorem libidinis. permittendo in singulis. per istam sanctam unctionem. Siquid fiet de ceco a natiuitate qui non peccauit per visum. vel etiam de surdo a natiuitate qui non peccauit per auditum. vel de claudico qui non peccauit per gressum. nunquid debet inungi in illis membris. Dico quod sic. quod licet cecus non peccauit videndo. tamen peccauit forte inordinate visum appetendo. Et idem dico de surdo et claudico. Estimo etiam quod quicumque aliquis non haberet oculos vel alia membra in quibus fit unctio debet tamen inungi in locis circumuicinis propter rationem iam dictam.

Utrum debeat sacramentū istud iterari Cap. vii.

Quia in isto sacramento non imprimatur character manifestus est quod illud sacramentum iterari potest. Cum homo possit ad mortem multoties infirmari. utrum autem in eadem infirmitate possit aliquis multoties inungi. Dico quod infirmitatum quaedam sunt breuis terminatio sicut sinochia vel sinochus vel caisson et sic de alijs. in istis infirmitatibus non debet istud sacramentum iterari. Tamen si recidiuaret aliquis cum recidiuum sit alia infirmitas a prima. in reciduo possit iterato inungi. Aliae sunt infirmitates diuturnae sicut febris. tussis. ethica et siles que durat per annum vel plures sic cum in talibus infirmitatibus homo possit multoties venire ad periculum mortis in talibus potest istud sacramentum iterari. Ita est sententia Thome in. iij. suo. Dicit tamen quod si inueniat sententia alicuius doctoris in scripturis quod non condemnetur ea. Istud autem quod dicunt quodammodo quod ille qui fuit inunctus si curet non debet postea balneare est quodammodo fatuitas: quod sequitur quod episcopus cuius caput fuit inunctum crismate non debet lauare

Tract. vii. prime partis

caput. cum eius unctio dignior sit ista. Tamen quoniam aliquis in firmus inungitur debet ibi esse aliquis minister qui cum stupa abstergat locum unctionis. et postea illa stupa debet puri.

Tractatus septimus prime partis de matrimonio. Et habet duas partes sub se.

Appedito cum dei adiutorio tractatu de sacramentis. que generant. vegetant. nutriunt. promouent et repant homines in vita spirituali. Restat tractandum de sacramento quod hominem producit et generat in esse et vita corporali. scilicet de sacramento matrimonii. Quia vero libellus iste compositus est propter simplices qui non sunt multum perfecti in iure canonico et civili allegationibus multorum iurium tam de iure canonico quam civili que in ista materia plus quam in alijs precedentibus adducunt simplicibus et minus perfectis confusionem inducat. Ideo ab hominum allegationibus quantum potero abstinere. cum simplices hominum allegationes neque legere neque intelligere scirent. Quoniam autem secundum philosophos sic dispositio precedit formam. sic sponsalia precedunt matrimonium. ideo primo de sponsalibus est agendum.

Prima pars septimi tractatus prime partis principalis de sponsalibus. Et habet quinque capitula.

Quia ergo sponsalia consideranda sunt quinque. Primo quid sint sponsalia et unde dicantur. Secundo qualiter contrahantur. Tercio in qua etate possunt contrahi sponsalia. Quarto quis sit effectus sponsalium. quinto in quibus casibus dissoluantur.

Quid sint sponsalia et unde dicantur. **Ca. i.** Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio. Et quia de finitione que communis est canonistis et legistis patet quod sponsalia debent precedere matrimonium sicut presens precedit futurum. Dicunt autem sponsalia a spondeo des quod idem est quod promittis.

De matrimonio

Qualiter contrahantur sponsalia. **Ca. ii.**
Contrahuntur sponsalia quatuor modis. Uno modo nuda promissione. qm dicitur accipiam te in uxorem & accipiam te in virum. Alio modo datis arris sponsalium. s. pecunia vel aliquibus alijs rebus. Alio modo anuli subarratione. Et illud vocat vulgariter desponsatio. sed proprie subarratio nuncupatur. Alio modo interveniente iuramento ita tamen qd semper sint verba de futuro vt dictum est qd si essent verba de presenti ia non essent sponsalia s; matrimonium

In qua etate possunt contrahi sponsalia. **Ca. iii.**

Quoniam post septennium. i. post etate. vij. annorum tam pueri q; puellae incipiunt habere discretionem qd requirit in sponsalibus contrahendis id post septennium possunt contrahi sponsalia. Si vero ante septennium ipsi vel parentes iporum vice & nomine eorum sponsalia contrahant nil agunt nisi cum veniunt ad septennium incipiant eis placere. qd ex tunc valet ita qd si sponsus non cognoscat eam carnaliter. sanguineam tamen eius non poterit habere in uxorem nec e contra. Et nota qd etas contrahendi matrimonium apta est in puella. xij. annorum. in puero. xiiij. & si ante contrahant non est matrimonium. s; sponsalia tamen nisi fuerint etati nubili ita propinqui qd possint carnaliter misceri. cum etate videat tunc malicia suppluisse.

Quis sit effectus sponsalium. **Cap. iiij.**

Sponsalia contrahuntur duobus modis. qd quicquid contrahuntur sub conditione apposita. quicquid pure. Si contrahantur sub conditione apposita hoc potest esse multis modis. quoniam autem conditio apposita est possibilis aut impossibilis aut necessaria. Si sit impossibilis puta qd dicit contraham tecum si tetigero digito celum. Aut si necessaria: puta qd dicit contraham tecum si sol oriatur cras. vel aliud simile. Iste conditiones duntaxat habent per non adiectas. i. per non appositas. Si autem conditio sit possibilis aut est honesta aut inhonesta. si sit honesta. puta qd dicit contraham tecum si pater meus voluerit. vel si dederis mihi centum marcas. Si conditio non adimpleatur non tenet matrimonium consummare donec conditio fuerit adimpleta etiam si contrahendo sponsalia fuerit appositum iuramentum. Sed debet intelligi semper nisi carnalis copula

Tracta. vii. prime partis

fuerit subsecuta inter eos. qz tunc dicitur verum matrimoniu inter eos. qz tunc videt p dicio apposita recessisse. Si vero condicio inhonesta sit z sit ptra naturā z substātiā z bona matrimonij. puta qz dicit p hā tecū si pcures tibi venena sterilitatis v l pro pecunia adulterandā te tradas. v l donec inueniā aliaz pulcriore. Ista p dicio viciat p c tū. ita qz nec sunt spōsalia nec matrimoniu. Si pō p dicio sit inhonesta s3 nō sit p naturaz z substātiā z bona matrimonij. puta qz dicit p hā tecū si boiez interfecerz v l si furtū fecerz. v l silia. pro nō adiecta debz haberi z est abijciēda. z tenet spōsalia. **¶** Notādū tñ qz h dicitū sit qz spōsalia pnt pbi sub p dicio e pmissa pecunie. nō tñ pōt pmitti pecunia in modū pene z si pmissa fuerit nō tenet pene pmissio. nec pōt peti. vt si dicat sic. nisi p xero tecū tibi dabo centū marcas. nō em valz p dicio pene cū libera debēt esse iugia. ff. de ver. ob. l. tua. de spō. c. velut. extra. eo. c. requisitū z. c. gēma.

L. de spō. l. arras z. l. mulier. Si aut p trahant spōsalia pure. i. sine p dicio. z sunt ambo apti ad matrimoniu p trahēdū si in spōsaliō p hēdis interuenerit iuramētū p pellēdi sunt p pccōi cationē psummare matrimoniu. nisi forte timeat de vxoricio vel de aliq alio piculo. Et si alter ipoz p xerit cū alia p pba de pnti inuigat ei pnia de piurio z fide mēta z absoluat ab pccōi municatōe. si aut nō interuenerit iuramētūz monēdi sunt matrimoniu psummare nō cogendi qz inuite nuptie solēt malos prouētus habere. xxxi. q. ij. c. i. z. ij.

Si aut neuter est in etate nubili tenent expectare donec veniāt ad annos etatz legitime ad matrimoniu p trahēdū. Et idē dico si vnus est in etate legitima. ali9 nō. qz ille q est in etate legitima tenet aliū expectare. v l si se mutuo absoluūt poterūt iudicio ecclie separi.

¶ In quibus casibus spōsalia dissoluunt. **Ca. v.**

¶ A quo spōsalia sunt semel ptracta semel ligāt. ita qz si p trahāt postmodū spōsalia cū alia. z nō est processum ad carnalē copulā cum illa secunda p pellendus est redire ad primā. Si vero cognouit secundā carnaliter cū iam matrimoniu dicatur debz remanere cū secūda z nō redire ad primā. Soluūt aut i octo casib9. Prius est si alē ipoz vult trāsire ad religionē. quod facere potest altero iuito. etiā si fuit

De matrimonio

matrimonium per verba de presenti contractum. dummodo non fuerit per carnalem copulam consummatum et ille qui remanet in seculo remanet absolutus a vinculo sponsalium. et si quoniam alter fuerit professus in religione illa. habet ille casus extra. de puer. c. iiii. c. ex publico. extra de spō. duo. propter solitum. Secundus casus est quoniam sponsus non inuenitur. quia transfert se ad aliam regionem. recepta tamen prius potestate de puirio vel de fide mentita: si super eum steterit quod minus matrimonium fuerit consummatum. habet iste casus extra de spō. c. illis. aut. Tertius casus est si alter ipso post contracta sponsalia incurrit lepram vel paralysim. aut oculos. pedes. manus. vel nasum amisit. vel aliquid turpi sibi euenierit. ponitur iste casus extra de puir. lepro. c. lras. de iureiur. ca. quemadmodum. Quartus casus si superuenierit affinitas putata quia sponsus sanguineam sponse cognouit. vel e converso. Et ad hoc probandum sufficit sola fama. habet iste casus: vij. q. ij. quidam de spō. sauit. extra de sang. et aff. sup. eo. Quintus casus si mutuo se absoluerint. habet iste casus extra de spō. c. proterea. quidam tamen non recipiunt istum casum. unde dicunt quod illa decretalis allegata non est decretalis vel loquitur de promissione copatiua. Sextus casus est si alter eorum fuerit fornicatus. habet iste casus extra de iureiur. c. quemadmodum. Septimus casus est quoniam sponsus de factum alia. vel sponsa cum alio contrahit per verba de presenti vel per verba de futuro. et sequitur carnalis copula. tunc solvuntur sponsalia propter manens vinculum superueniens. sed debent agere potestatem de puirio vel de fide seu promissione merita. ponitur iste casus extra de spō. c. consuevit. extra de spō. duoz. c. tua nos. Octavus casus est quoniam minor venit ad etatem legitimam et perfectam: et petit absolui a vinculo sponsalium et dari sibi licentiam nubendi alij. habet iste casus extra de despo. c. in p. de illis. et c. a nobis. Et nota quod omnes isti casus propter primum. scilicet quando vult transire ad religionem intelligendi sunt de sponsalibus de futuro que vere et proprie dicuntur sponsalia. Et nota etiam quod in duobus casibus predictis ipso iure solvuntur sponsalia. scilicet quod intrat religionem. et quando contrahit matrimonium cum alio vel cum altera. In ceteris vero casibus soluenda sunt per iudicem ecclesie.

Tract. vii. prime partis

Secunda pars septimi tractatus
de preceptis principalis de matrimonio. Et h3 octo capla.

Doltra tractatū est de sponsalibus dicendū est de matrimonio Circa quod consideranda sunt octo. Prio quid est matrimonium et vñ dicat Secdo qualiter contrahatur matrimonium. Tercio qñ et vbi et quibus p̄bis fuit institutū matrimonium. Quarto q̄ fuit causa institutōis matrimonij. Quinto q̄ p̄nt contrahere matrimonium. Sexto q̄t mōs d̄r m̄rimonij. Septimo q̄t sunt bona m̄rionij. Octavo q̄ impediūt m̄rionij.

Quid est matrimonium et vnde dicitur. Cap. i.

Matrimonium autē a doctoribus sic definit. Matrimonium est viri et mulieris legitima coniunctio indiuiduam vite consuetudinem retinens. Nō dicitur viri et mulieris vel viro et mulieris. q̄ nec vnus vir plures mulieres. nec vna plures viros habere potest. Dicit etiam indiuiduam vite et hoc ē q̄ neuter eorum absq̄ consensu alterius potest continentiam profiteri vel orationi vacare. Et inter eos dum viuunt permanet vinculum coniugale. Aliiter definit sic. Matrimonium est viri et mulieris coniunctio consortij vite cōis. diuini et humani iuris cōicatio. Dicit autē matrimonium a mater tr̄s. et munio nis. vñ matrimonium est quasi matris munus. i. officium. q̄ dat mulieribus esse matres. vñ iō magis denominat a matre q̄ a patre. q̄ eius officium magis apparē in matrimonio q̄ officium viri.

Qualiter contrahatur matrimonium. Ca. ij.
Solo autē consensu contrahitur matrimonium. qui si solus desit cetera etiam ipso coitu nō obstante celebrata frustrat. Ex quo enim per verba de presenti vir consensit maritali affectu in mulierem et mulier in virum siue verbis consuecit. vt si vir dicat. accipio te in meam. et ipsa respondeat accipio te in meum vel si vir dicat. volo te de cetero habere in uxorem. et ipsa respondeat volo te de cetero habere in virum. vel quibuscūq̄ alijs p̄bis vel signis exprimat consensum statim est matrimonium. Et dico signis q̄ surdus et mutus p̄nt contrahere matrimonium. verū si lo-

De matrimonio

qui possunt contrahentes matrimonium verba sunt necessaria
ad ecclias consensus mutuus continentia vel exprimentia.

¶ Quando. ubi et quibus personis fuit institutum matrimonium.

Capitulum. iij.

In paradiso terrestri fuit institutum matrimonium et ante peccatum. Quibus autem personis fuit institutum dicitur aliqui quod illis personis Gen. ij. c. Crescite et multiplicamini et replete terram. Sed istud non credo verum. fuerunt enim illa verba post peccatum dicitur nubentium. Unde dico quod personis. Ade ore prophetico prolis fuit institutum quoniam Adam dixit. Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea. Quapropter relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. et erunt duo in carne una. Vide hoc scriptura de sacramentis in generali. c. i.

Que fuit causa institutionis matrimonii. ¶ Capitulum. iij.

Desunt cause principales institutionis matrimonii. Quae sunt multe secundarie. Prima causa principalis est susceptio prolis. Et propter hanc instituit deus matrimonium in paradiso ante peccatum inter primos parentes quibus dixit Gen. ij. Crescite et multiplicamini. Secunda causa est vitio fornicationis. et ista causa habet locum post peccatum. Et de ista dicit apostolus. i. ad Cor. vij. ca. Propter fornicationem supple vitanda unusquisque uxorem suam habeat. et unaqueque suum virum. Cause secundarie sunt multe. scilicet pacis reformatio. pulchritudo uxoris. diuitie et similia. Ita tamen quod principaliter intentio eorum qui contrahunt non feratur ad ista sed ad duo prima et principalia.

Qui possunt contrahere matrimonium. ¶ Capitulum. v.

Omnis homo qui consentire potest in conjugalem affectum. et carnalem copulam exercere nisi expresse prohibeat potest contrahere matrimonium. Dico qui consentire potest. quod si puer infra etatem legitimam constitutus. hoc est infra. xiiij. annu. et puella infra. xij. dicat personam ad matrimonium contrahendum apta. tamen quia consentire non possunt nullus est matrimonium. de spon. ca. tue fraternitati. Similiter ille qui insanus est vel furiosus. licet dicat illa verba non contrahit quia consentire non potest. xxx. questione. ij. nec furiosus.

Tracta. vii. prime partis

Et hoc est verum quod diu est in furia constitutus. quoniam si aliquando habeat lucida intervalla et aliquando redit ad sanam mentem nubere potest et testari. et omnia alia que alij potest. vt. **L. de codicil. l. nec codicillos. vij. q. i.** quous sit triste. **Dico** etiam quod carnaliter copulatio potest exercere. **Et** io qui caret huiusmodi virili vel utroque testiculo. vel est naturaliter frigidus contrahere non potest. extra de frigi. et male. c. q. si. **Dico** etiam nisi expresse prohibeat. quod editio de matrimonio contrahendo est prohibitorum. **Io** ois qui non prohibet admittit et contrahere potest. extra de sp. cu. apud sed. **Prohibent** enim aliquid propter votum et propter ordinem. et ita de alijs impedimentis de quibus dicitur infra. **Et** nota quod matrimonium contrahi potest inter absentes et per procuratorem. sicut factum fuit inter dominum regem Aragonie et dominam reginam qui nunc sunt. extra de procu. c. finali. li. vi.

Quot modis dicitur matrimonium Ca. vi.

Matrimonium dicitur multis modis. Nam matrimonium aliud legitimum aliud clandestinum. **Matrimonium** legitimum est quoniam ab his qui super feminam habent potestatem uxorem petuntur a parentibus. sponsam et legibus dotata. et a sacerdotibus (vt moyses est) benedicitur. et a paranympis custoditur et solemniter accipitur. **Non** tamen intelligas quin sine solemnitatibus istis possit esse verum matrimonium. **Sed** sic est in alijs sacramentis quod quedam sunt de necessitate sacramenti: quedam sunt de solemnitate tamen. **Ita** in matrimonio quedam sunt pertinentia ad substantiam matrimonij. sic consensus per verba de presenti expressus. et iste solus facit matrimonium. **Quedam** sunt ibi ad solemnitatem et decorum. sic sunt solemnitates predictae. sine quibus est verum et legitimum matrimonium quantum ad virtutem: sed non quantum ad honestatem. **Clandestinum** matrimonium est quoniam fit sine solemnitatibus premissis. **Et** qui sic contrahunt exponunt se magno periculo. possent enim alter alterum dimittere quoniam vellet. et de facto cum alio vel alia contrahere. et sic in adulterio manerent. **Unde** talibus consulendum est in foro penite. vt de nouo in facie ecclesie contrahant. **Item** matrimonium aliud iniunctum. aliud perfectum sine consummatum. **Iniunctum** per verba de presenti. **Perfectum** sine consummatum per carnalem copulam. **Notandum** tamen quod matrimonium potest esse perfectum duobus modis: **Uno** modo de sanctitate. **Alio** modo de significatoe. **Matrimonium** ergo potest esse

De matrimonio

perfectum sanctitate ante carnalem copulam **Uñ Aug.** scribens ad quandā que simul cū viro suo votum castitatis emiserat. sic dicit inter cetera. **Nō** qz pariter tpabats a iunctione carnali. iō maritus tuus esse desiderat imo tāto sancti⁹ iuges manebats q̄to sanctioza p̄corditer placita seruabats. **Sz** matrimoniu nō est p̄fectū f̄catōne añ carnalē copulā. **Cōiunctio** em̄ corpoz viri z vxoz f̄t iunctōez nature diuine z humane. in p̄sona filij dei. vide de hoc supra de sacramentis in generali ca. i. **Et** sic soluit ista questio vtz inter bt̄ssimā p̄ginē **Mariam** z **Joseph** fuerit p̄fectū matrimoniu. qz fuit p̄fectū sc̄titate s̄ nō f̄catōe. **Quidā** dicūt matrimoniu initiatū p̄ sponsalia d̄ futuro. ratū p̄ cōsensuz de p̄nti. p̄summatū p̄ carnalē copulā. **Itē** matrimoniu aliud legitimū z nō ratū. aliud ratū z nō legitimū. aliud ratū z legitimū. **Matrimoniu** legitimū z nō ratū est inter fideles. z dicit legitimū qz legali institutōe z p̄uincie moribz nō p̄tra iussione d̄ni cōtrahit. s̄ nō est ratum matrimoniu. qz sine fide fit. **Aug.** **Nō** est ratū iugū qd̄ sine deo est. **Ratū** z nō legitimū matrimoniu est qd̄ est inter legitimas personas z fideles. s̄ sine debita solennitate cōtrahit. **Ratū** z legitimū matrimoniu est inter legitimas z fideles p̄sonas cū debita solennitate contractum.

Quot sunt bona matrimonij. **Ca. vij.**

Bona matrimonij principaliter sunt tria. s̄. fides p̄les z sacramentū. **Aug.** **Nuptiale** bonū triptitū est. fides p̄les sacramentū. **In** fide attendit̄ ne post vinculu z iugale cū alio v̄l alia coeat. **In** prole vt amanter suscipiat̄ z religiose educaet. **In** sacramento vt iugium nō sepeat. **Et** nota qz duo p̄ima bona q̄nc̄ sunt in matrimonio. q̄nc̄ nō. tertium vero inseparabiliter adheret matrimonio.

Que impediūt matrimoniu. **Et** h̄z. xvi. pticulas. **Ca. viij.**

Impedimēta matrimonij sunt duodecim que impediūt matrimoniu p̄trahendū z dirimunt iā p̄tractuz. **Si** t̄m̄ ipavel aliqd̄ ipoz p̄cedāt matrimoniu. tūc sentuz iugale excludunt. si p̄o sequant̄ matrimoniu nulluz p̄stant impedimētuz. sic patz p̄ ista exēpla. **Furiosus** nō potest p̄trahere matrimoniu. si t̄m̄ postq̄z p̄traxerit efficiat̄ furios⁹ nō

Tracta .vii. prime partis

propter hoc soluitur matrimonium. Item qui habet vtrūq;
testiculum sectum. i. euulsū; nō potest contrahere matrimo-
niū. si vero post contractū matrimonii secef. i. castrē nō ppe
hoc soluit matrimonium. Et est intelligendū de alijs impedimē-
tis. que aut sint impedimēta matrimonij continent in his qua-
tuor versib;. Error cōditio votū; cognatio crimen. Culi d'is
paritas vis ordo ligamen honestas. Si sis affinis. si forte coi-
re nequibis. Hec facienda vetant cōnubia facta retractant.
Præter ista. xij. impedimēta que impediūt matrimonii cōtra-
hendū et dirimūt iā cōtractū; sunt alia que impediūt matro-
niū; cōtrahendū; s; nō dirimūt iā cōtractū. s. tps feriaz et in-
terdictū ecclesie. Plur: Ecclesie vetitū necnō tps feriaz. Ista
vetāt fieri pmittūt facta teneri. Que qualiter teneri debeant
dicendū est de vnoquoq; ipoz.

De impedimento erroris matrimonij.
Umeratis omnib; impedimētis dicendū est de vno
quoq; ipoz. Et primo de impedimento erroris pso-
ne qui ex sui natura non ex institutione ecclesie mati-
moniale; sensū; excludit. qm̄ qui errat nō consentit. ff. de iu-
ridic. om. iu. l. si per errorem. et errantium volūtas nulla est
l. de iur. et fac. ig. l. cū per testamentū. et l. nō idcirco. Vñ si
mulier vel vir erret in matrimonio contrahendo nullū est cō-
sensus. qui solus facit matrimonium. Tñ nota q; triplex potest
esse error circa psonā. Prū; ipi; psonē. vt si de Petro creda-
tur q; sit Iohes vbi errat circa psonā. Ali; est error fortune.
vt si de paupe credat q; sit diues. Alius est error qualitatis.
vt si de ignobili credat q; sit nobilis. v; de corrupta credat q;
sit virgo. Hodo error psonē impedit matrimonium. vt si cre-
dens cōtrahere cū Petro cōtrahit cū iohē. v; si credēs cōtra-
here cū Martha cōtrahit cū Bertha. nullū est matrimonium;
Error aut; qualitatis et fortune nō impedit matrimonium; Ver-
bi gratia aliquis contrahit cū aliqua credens esse virginē vel
filia regis. et tñ ipa est meretrix v; filia rustici tenet matrimoni-
um. v; credit contrahere cū diuite et contrahit cū paupe te-
net etiā matrimonium. xxi. q. i. P; is ita.

De impedimento conditionis.

De matrimonio

Impedimentum conditionis introductum est ab ecclesia in fauorem libertatis. Et de hoc breuiter est sciendū. q̄ si mulier libera contrahat cū seruo sciens. v̄ liber cū ancilla. tenet et validū est matrimoniuꝝ inter eos. Si vero libera contrahit cū seruo ignoranter. q̄ credit eū esse liberum. vel liber cum ancilla etiam ignoranter. q̄ credit eam esse liberam nullus est matrimoniuꝝ inter eos. nisi postq̄ vnus nouerit cōditionem alterius esse tale cōsentiat in euz s̄bo v̄ factō vel carnali copula. ¶ Nota tñ q̄ error conditionis deterioris impedit matrimoniuꝝ contrahendum et dirimit iam contractū. non autem error paris vel melioris. vt si seruus contrahit cū serua quā credit esse liberā. vel cū libera quā credit esse seruam. q̄ nō decipit nec habet quid obijciat ei de conditionibus appositis in matrimonio. Vide supra de spon. c. iij. q̄ idem iudicium est hic et ibi.

De impedimento voti.

Circa impedimentum voti nota q̄ intelligit̄ de voto continentie siue de voto castitatis. Circa qd̄ notandum q̄ duplex est votū continentie. Nā quoddam est simplex aliud solēne. Votum simplex impedit matrimoniuꝝ contrahendum sed non dirimit iam contractus. Sed solēne votum impedit contrahendum et dirimit iā contractū. Quid autem sit votum solēne licet olim fuerit altricatio inter doctores. tamē hoc est declaratū p̄ Bonifa. viij. extra de voto et v̄ redemp. ca. vnico. li. vi. vbi dicit̄ q̄ votum solennisat̄ q̄tum ad dirimendum matrimoniuꝝ duobus modis. Vno modo p̄ susceptionem sacri ordinis. s. subdiaconatus vel diaconatus et presbiteratus. Alio modo per professionē expressam vel tacitam factam alicui de religionibus approbatis. promoti ergo ad sacros ordines vel religiosi non possunt contrahere matrimoniuꝝ. ¶ Nota penalem constitutionem in constitutionibus domini Elemen. pape contra religiosos contrahentes matrimoniuꝝ de facto. scilicet q̄ sunt excommunicati et irregulares. nec potest cum eis (nisi per sedem apostolicam) dispensari.

De cognatione carnali.

Tract. vii. prime partis

Cognatio est triplex. quedam carnalis. quedam spiri-
tualis. quedam legalis. **P**rimo videndum est de cognatione
carnali que naturaliter precedit alias. et ista vocatur con-
sanguinitas. **V**idendum est ergo quid sit consanguinitas. et unde di-
cat. quod sit linea consanguinitatis. et que sunt. et que sunt gradus. et que
modo computantur. et usque ad quem gradus prohibeatur matrimonium. **C**on-
sanguinitas est vinculum personarum ab eodem stirpe descenditium
carnali. per agnationem tractum. **S**tirpem dico illam personam a qua alii
qui duxerunt originem. sic **A**dama fuit stirpes **C**ayn et **E**noch. et fi-
liorum qui ab eis descenderunt. **E**t dicitur consanguinitas a con quod
est simul et sanguis: quasi communes sanguinem habentes vel de
vno sanguine procedentes. **L**inea est coordinata collectio per-
sonarum consanguinitate coniunctarum ab eodem stirpe descenditium
diversos gradus continens. **L**inee sunt tres. scilicet ascendentiū. de-
scendentiū et transversaliū. **P**rima est ascendentiū. scilicet illorum a quibus
traximus originem. sicut pater. mater. avus. avia. patruus proa-
via. abavus. abavia. **S**ecunda est descendentiū. scilicet illorum qui duxerunt
originem a nobis: sicut filius filia. nepos neptis. pronepos prone-
ptis. abnepos abneptis. **T**ercia est transversaliū. id est illorum a quibus non
duximus originem. nec ipsa a nobis. ut frater soror. filii duorum fra-
trum qui dicuntur fratres patruales. filii duarum sororum. qui dicuntur
fratres consobrini. et eorumdem filii vel nepotes usque ad quartum gra-
dum. **N**otantur ista: xxxv. q. v. primo gradu. **E**t nota quod due linee
descendentiū faciunt unam lineam transversalem. ut patet in hoc exem-
plo. **F**ilii duorum fratrum attinent sibi in linea transversali. et quilibet
ipsorum in recta linea descendit ab avo eorum communi qui fuit stirpes
eorum communis a quo traxerunt originem. et sic de omnibus aliis est intelligendum.
Nunc videndum est quid est gradus. **E**t nota quod aliter compu-
tantur gradus canonice et aliter legiste. **N**am secundum canonicas due per-
sone in linea transversali faciunt unum gradum. **S**ecundum autem legistas
quolibet persona facit unum gradum. puta duo fratres sunt in vno
gradu secundum canonicas. qui secundum legistas sunt in duobus. et sic de
singulis. **I**tem filii duorum fratrum sunt in secundo gradu secundum cano-
nicas. secundum leges pro sunt in quarto. **S**ed quia istud patet aut nihil ta-
cit ad oppositum id dimittam. **E**t videamus quid est gradus. **G**radus
est habitudo distantiarum personarum qua cognoscitur quanta generatio

De matrimonio

nis distantia due persone inter se differunt. Gradus itaq; sic computant. in linea ascendenti pater z mater sunt in primo gradu. Auis z aua sunt in secundo gradu. proau⁹ z paua sūt in tercio. abau⁹ z abaua sunt in quarto. In descendenti pputat sic. filius z filia sunt in primo gradu. nepos z nept⁹ sunt in secundo. pronepos z pronept⁹ sūt in tercio. abnepos z abnept⁹ sunt in quarto. In trāsuersali pō linea pputant sic. duo fratres sunt in primo gradu. filij duoz fratru in secundo. nepotes eorū dē. i. duoz fratru in tercio. pnepotes eoz in quarto. Ultra quē gradū nulla panguinitas pcedit q̄stū ad impediendū z dirimendū matrimoniū. lz antiq̄⁹ ptenderet vsq; ad septimū gradū. Videndū est ergo qliter fm istā doctrinā panguinitat⁹ inueniēda est z pputāda inter aliquos. Nū si tu vis scire de aliquibus. puta de Bartholomeo z Bertha in quo gdu panguinitat⁹ attinet sibi. Accipe p̄munē pentē. a q̄ambo p̄traxerūt originē. Arbi gratia. Petr⁹ generauit Jacobū z Joannē q̄ fuerūt fratres. ecce prius grad⁹. vl si nō poter⁹ scire quis fuit eorū pater dices Jacobo z iohānes fuerūt fratres qui vt dictuz est faciūt p̄mū gradū. Hoc iō dico qz si fuerūt duo fratres sūt ponēdi in primo gradu. vl frater z soror. vl due sorores. pcede ergo in pputatōe dices sic Jacobo z iohes fuerūt fratres. q̄ vt dictū est faciūt p̄mū gradū. Jacobo generauit Andream. ecce secundus gradus. z andreas generauit philippū. ecce tercius grad⁹. philippus pō generauit Bartholomeū. ecce quart⁹ grad⁹ de quo nūc agit. Nō reuertar⁹ ad ioannē qui fuit frater iacobi. z procedit sic. iacobo z iohes (vt dictū est) fuerūt fratres. iohes genuit Thomā. ecce scdus. Thomas pō genuit Berthā de qua nūc agit. ecce terci⁹ grad⁹. Vides ḡ qz Bartholomeo z Bertha attinet sibi ex vna pte in tercio gradu ex alia in q̄rto. z hoc loquēdo vsualiter. tñ fm p̄ritatē nō attinent nisi in quarto. z sic nō potest esse matrimoniū inter eos. Illud idē faciēdū est de illis qui mag⁹ vl min⁹ vicini sunt in panguinitate dicēdo. in tali z in tali gradu attinet sibi. Et qz ita cōputādi sunt gradus z numerāde psone colligit exp̄sse ex illis duob; decretalib; extra de psang. z affi. tua nos. z extra de testib; lz ex quadā Sz pone qz due psone attinet sibi ex pte vna in

Tract. vii. prime partis

secundo vel tercio gradu et ex alio in quinto. nunquid poterint contrahere matrimoniū inter se. Dico quod sic quod semper standū est remotiori persone in consanguinitate. extra de consanguinitate et affinitate. c. vi. In hoc ei casu remotior persona extra methas consanguinitatis existit. unde non attinet sibi: ex quo non est consanguinitas inter eos. quod si cut antiquitus omnis consanguinitas terminabatur in septimo gradu ita hodie terminatur in quarto. Ex predictis patere potest quod consanguinitas impedit et dirimit matrimoniū. usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusivae et non ultra. Et intelligitur in transversali linea. non autem in ascendente. quod in illis in infinitum extenditur consanguinitas inclusivae. sed in transversali usque ad quartum protenditur consanguinitas et non ultra. quasi dicatur quod quintus gradus aperit portam ad matrimonium contrahendum.

De impedimento cognationis spiritualis.
Isto de cognatione carnali videndum est de cognatione spirituali. Unde videndum est quid est cognatio spiritualis. et quot sunt eius species. et quomodo impediatur matrimonium. et in quibus sacramentis contrahatur. Cognatio spiritualis est propinquitas proveniens ex sacramenti datione ad ministracione vel susceptione. Verbi gratia sacerdos baptizat puerum. tu suscipies eum. uterque est pater spiritualis ipsius pueri et compater parentum eius. prout legitur. xxx. q. i. omnis. Species cognationis spiritualis sunt tres. Prima dicitur compaternitas. a con quod est simul et paternitas. quasi simul paternitas. vel quasi communis paternitas. nam unus compater semper est pater spiritualis pueri et alter carnalis. Alia dicitur paternitas et ista attenditur inter eum qui suscipit. et illum qui suscipit. id est inter puerum et patrum. Alia dicitur fraternitas que attenditur inter filium tuum spiritualem. et filios tuos carnales. Restat ergo videre quid iuris sit de matrimonio talium et primo dicendum est de consanguinitate. Notandum est ergo quod duplex est compaternitas quod quedam est directa. scilicet illa quam ego contraho per meipsum. et ista impedit et dirimit matrimonium. ut si ego suscipio filium Berthe mulieris vel ipsa meum. nunquam poterō eam habere in uxorem. et si accipero eam separandum est matrimonium. ita

De matrimonio

dicit extra de cog. spi. ca. veniens. Alia dicit compaternitas in
directa siue emer ges. s. illa qua vn⁹ coniugū post q̄s sunt vna
caro effecti contrahit per actū alterius. sicut si vxor mea post
q̄s a me carnaliter est cognita suscipit filiu aliorū. ambo pa
rentes pueri sunt compatres mei. q̄uis ego non suscipias eū
qm̄ conuges communicant sibi adinuicem actiones. Et de
hoc ponit exemplum euidentissimum in quadam decre. ex
tra de cog. spi. ca. martinus. vbi dicitur sic. Martinus duxit
Bertham in vxorem et Lotarius Tebergam. post matrimo
nium Lotarius leuauit de sacro fonte filium martini et Ber
the. demum mortuus est Lotharius et Bertha remansit. simi
liter martinus et Teberga. Cui maritus suus Lotharius
acquisierat compaternitatem per filium martini. querebatur
vtrum martinus posset contrahere matrimonium cum di
cta Teberga. Et respondet papa q̄ nullo modo. Et sic patet
q̄ compaternitas tam directa q̄ indirecta impedit matrimo
nium contrahendum et dirimit iam contractum. Dodo vi
dendum est de paternitate spiritali que attenditur inter sus
cipientem et susceptum. i. inter patrinum et filiolum. matrinam
et filiolum. et dicendum est q̄ nunq̄s potest esse matrimonium
inter tales. et si contraxerint de facto sunt separandi. xxx. q. i.
de eo quod interrogastis. et ca. si quis sacerdos cum filia spi
rituali. Ultimo dicendum est de fraternitate spiritali que at
tenditur inter filiolum siue filiolum et filios siue filias carna
les matrine vel patrini. Et licet doctores antiqui varia dixe
runt circa istam materiam. tamen firmiter et sine dubitatione
tenendum est q̄ omnes filij duorum compatrum siue antecō
paternitatem siue post geniti possunt legitime et matrimoni
aliter copulari. excepta illa persona mediante qua perueniunt
est ad compaternitatem. nam illa nunq̄s potest copulari ma
trimonialiter. alicui filioz patr̄ sui vel matr̄ sue spūalis. xxx.
q. iij. c. non oportet. §. super quibus consuluit. extra de cog. spi.
ca. i. et ca. laudabile. et ca. tua nos. **N**ote nota q̄ compater po
test licite in vxorem filiam compatris sui acapere. nisi sit illa
qua mediante compatres effecti sunt. xxx. questione. iij. illud
Solet autem queri vtrū aliquis possit habere duas com

Tracta. vii. prime partis

mâtres in vxores. vnam. s. post aliam. Ad hoc dicendum est
q̄ refert vtrū p̄maternitas precedit matrimoniuꝝ vel sequat̄
Si p̄cedit licite potest habere duas p̄matres in vxores. **A**er
bi gratia **M**aria et martha sunt p̄matres postea **M**artinus
p̄bit cū maria et eā agnoscit. ea mortua potest p̄bere cū mar
tha. et est causa q̄ per vnionē carnis sequentē nō trāsit ad vni
onē sp̄s precedentē. xxx. q. iij. post obituꝝ. **S**i autē p̄mater
nitas sequat̄ matrimoniuꝝ supple p̄ carnalē copulā p̄summa
tuz. tūc distingue. q̄ si vxor tua suscipit filiū alterū. tūc ista
cui⁹ filiū suscepit efficit p̄mater tua p̄ factū vxorū tue. et mor
tua vxore tua nō poteris eā habere in vxorē. et eandē p̄pater
nitate intelligas acquiri vxori p̄ virū. **S**i p̄o filiū vxorū tue
quē de alio genuit aliqua mulier de sacro fonte leuauerit. vel
ad p̄firmationē tenuerit corā ep̄o ip̄a mulier est p̄mater vxorū
tue et nō tua. q̄ nō fuit ibi p̄maternitas acq̄sita. vñ mortua vx
ore tua poteris eā habere in vxorē. **I**dē est si filius tuus quē de
alia muliere genuisti suscipiat ab aliq̄. q̄ nō est acquisita cō
pater nitas vxori tue. et in hoc casu sicut in alio potest aliquis
habere duas p̄matres i vxores. et aliq̄ duos p̄patres in mari
tos. **E**t istud potest haberi vñ sciri p̄ istos quatuos p̄sus. **Q**ui
mibi vñ cui⁹ mea natū de fonte leuauit. **H**ec mea p̄mater fie
ri nō valet vxor. **S**i qua mee natū nō ex me fōte leuauit. **H**æc
post fata mee nō inde vetabor habere. **C**ōpater ei⁹ nati p̄u
ge nō prohibent. **A**mbas p̄matres facit actio passio nūq̄.
Notandū etiā q̄ laic⁹ nō potest p̄trahere matrimoniū cū il
la quā baptizauit. et si de facto p̄traxerit est matrimoniū dissol
uendū: extra de cog. spi. c. ne dū. li. vi. **I**tē nota q̄ fili⁹ vñ
filia sacerdotis vñ alteri⁹ viri q̄ baptizauit puez siue puellā nō
potest p̄trahere cū ista puella vñ cū isto puero. vt in ca. p̄alle
gato ne dū. **N**otandū etiā q̄ soluz per sacramentuz baptis
mi et p̄firmatiōis p̄trahit cognatio spiritualis q̄ impedit ma
trimoniū p̄trahendū et dirimit iam p̄tractum. **P**er cathecis
mum autē licet contrahat talis cognatio que impedit matri
monium p̄trahendū. nō tamē p̄trahit talis que dirimit iā cō
tractuz extra de cog. spi. per cathecismum. li. vi.

De cognatione legali.

De matrimonio

Quia cognatio legalis que adoptio dicitur vix aut nunquam habet in usu. et parum tractatur de ea in iure canonico. id est de ea supersedeo quo ad nunc.

De impedimento criminis.

Riminum quedam impediunt matrimonium contrahendum sed non dirimunt iam contractum. sicut incestus. uxoricidium. raptus aliene uxoris. solennis pœnia. et si quis insidiando matrimonio proprium filium de fonte suscepit ut possit privare uxorem debito carnali et copula sui. Item homicidium presbiteri. omnia ista crimina et forte multa alia impediunt (ut dixi) matrimonium contrahendum. sed non dirimunt iam contractum. immo si sint adolescentes et timeant de eorum incertitudine ecclesia debet eis dare licentiam nubendi. extra de eo qui cogit. plang. vi. sue. c. ex lris. Sunt autem tria crimina que non solum impediunt matrimonium contrahendum immo dirimunt iam contractum. Primum quoniam aliquis adulterat cum aliqua coniugata: et ipse vel ipsa machinat cum affectu in mortem viri sui. scilicet adultere. vel in mortem uxoris viri adulteri ut sit contrahant. in hoc casu contrahere non debet. et si contraxerit sunt sepandi. xxxiii. q. i. Si quis vivente. extra de eo qui duxit. in ma. qua polluit per adul. c. super hoc. et c. i. et h. Secundum est si adulter prestet fidem adultere quod ducet eam post mortem eius legitimi mariti. vel adultera adultero quod post mortem uxoris viri adulteri ipsum ducere velit. xxxi. q. i. relatum. et in omnibus predictis capitulum. Tercium est quoniam non prestat fidem deducendo eam. scilicet pœntia licet eam ducit et cum ea prebit. quod ut ait celestinus papa. plus est ducere fidem dare deducendo. extra de eo qui duxit. in ma. qua pol. per adul. c. cum haberet. et c. extraxit. tunc insinuatōe. Et istum casum intellige quoniam pœnium matrimonium est verum et legitimum. quoniam si non fuit verum sed putabatur esse verum nullum prestat impedimentum secundo matrimonio. Si vero nullus casus supradictorum intervenerit bene potest quis prebere curam ea qua polluit per adulterium. Nota etiam quod mulier que prebit cum coniugato si scit eum esse coniugatum nunquam potest eum habere etiam post mortem uxoris. Si autem ignoraret eum esse coniugatum immo crederet eum esse solutum non obstat eum quod contraxit cum eo vivente uxore legitima poterit prebere curam eo post mortem legitime uxoris. extra de eo qui duxit. in ma. qua pol. per adul. c. opposuisti. et in. c. veniens. extra de spō. c. cum applica.

De impedimento disparitatis cultus.

Tractatus. vii. prime partis.

Hoc q̄ m̄rimoniū sit ratūz legitimū oportet q̄ vterq̄
coniugū sit fidelis. fidelis em̄ nō p̄t p̄bere m̄rimoniūz
cū iudea. saracena. gentili vel pagana. z si p̄traxerit de facto
nullū ē m̄rimoniū. **S**p̄salia tñ p̄t fidel̄ cū infidelī p̄bere sub
ista p̄ditōe q̄ infidel̄ p̄uertat ad fidē. xxxvii. q. ij. caue xp̄iane
z. c. nō oportz. **I**nfidel̄ tñ p̄t p̄bere cū infidelī dū tñ sint eiusdē
ritū. s. iudeū cū iudea. saracenū cū saracena. **S**z pono q̄
alter coniugū p̄uertat ad fidē. alter remaneat in infidelitate q̄d
fiet de istis. **D**ico q̄ si infidel̄ nō vult cohabitare cū fidelī. v̄t
si vult habitare nō tñ vult cohabitare sine p̄tumelia creato
ris vel absq̄ hoc q̄ p̄bat eū ad infidelitatē vel ad pctm̄ mor
tale. in istis casibz tribz p̄tumelia creatoris soluit ius m̄rimo
niū q̄stū ad infidelē. z p̄t fidel̄ licite p̄bere. vt habet extra de
diuor. c. q̄sto maḡs. z. c. gaudem⁹. **N**ec est d̄m̄a q̄stū ad hoc
v̄t p̄uertus fuerit iudeū vel paganū. qz idē iur̄ ē hodie in
v̄trisq̄. extra de p̄uer. inf. c. laudabilē. **S**i at̄ infidel̄ vult co
habitare cū fidelī absq̄ aliq̄ p̄dictoz. casū. si tñ fidel̄ vult co
habitare secū bñ facit. vt d̄t ap̄ls i p̄ma eplā ad Corinth. vij.
c. **S**i at̄ nō vult cohabitare secū nō ē cōpellēd⁹. tñ illo v̄lla
viuente nō poterit p̄bere cū alio. cū adhuc duret m̄rimoniū
vt in p̄alle. decre. iterrogast⁹. **S**z q̄d si iudeū vel paganus
p̄bit cū p̄sanguinea sua fm̄ ritū suū. postea p̄uertunt ad fidē
nūq̄d post talē p̄uersionē remanebit tale m̄rimoniū. **D**ico q̄
sic. dūmō nō p̄traxerint in gradibz a lege diuina p̄hibitis. qui
ponunt. **L**evi. xvij. qz infideles nō coarcent canonicis insti
tutionibz. z p̄ sacramentū baptismi nō soluunt coniugia sed cri
mina dimittunt. **I**tē vn⁹ paganus plures h̄ns vxores p̄uertitur
ad fidē. nūq̄d retinebit oēs vxores vel solum vnā ex eis.
Dico q̄ solū retinebit illā q̄ p̄mo fuit ei⁹ vxor. qz nulla aliarū
fuit p̄a ei⁹ vxor. **S**i at̄ alter coniugū fidelīū relabat in heresim
vel in infidelitatē. ille q̄ manet in fide nō p̄t p̄bere imo tenetur
p̄tinere. qz h̄ in isto casu maḡs appareat p̄tumelia creatoris
q̄ in p̄mo. matrimonīū tñ fidelīū ratū ē. z nullo casu supueniē
te p̄t dissolui. qz q̄s de⁹ p̄iunxit hō sep̄are nō p̄t. **M**atrimonīū
at̄ infidelīū n̄ ē ratū. z iō dissolui legitie p̄t. s. si alē coniugū p̄uertat
ad fidē. extra de diuor. c. q̄stomaḡs circa finē. z in. c. p̄allegatis

De matrimonio

De impedimento violentie

Violentia de sui natura etiā sine p̄stitutōe ecclesie impe/
dit matrimoniū. q̄z excludit libez̄ p̄sensum q̄ solus fa/
cit matrimoniū. nā ubi metus vel coactio interuenit nō p̄t cō/
sensus locum habere. extra de spon. cū locuz̄. **S**z q̄ magna ē
dāna inter vim z̄ metū. ideo videndū est q̄d sit vis vel coactio
et quid metus. z̄ q̄ violentia excusat. z̄ q̄s met⁹ **V**is siue co/
actio vel violentia est maioris rei impetus q̄ repelli nō p̄t. ff.
q̄ me. causa. l. i. ca. vlti. **M**etus est instātis vel futuri pericu/
li mentis trepidatio. vt dicitur in eadem. l. **V**is siue coactio
vel violentia que pro eodem accipio. alia leuis alia violenta.
Leuis non excludit consensum matrimonialem sed violen/
ta excludit. ar. li. dist. presbyteros. extra de spon. c. veniens.
Violenta coactio est cum aliquis capitur trahitur inuic⁹ du/
citur vel ligatur **I**tem metus alius cadit in p̄stantem virum.
alius nō **I**lle qui cadit in p̄stantem virū excludit consensum
matrimoniale. ff. q̄ met⁹ cā. l. met⁹. extra eo. ti. c. i. et. iij. z̄ c.
ad audientia. extra de spon. c. veniens. **Q**uid aut̄ sit metus q̄
cadit in p̄stantem virum **D**icendū q̄ metus mortis crucia/
tus corporis seruitus z̄ stupri. z̄ de hoc sunt versus **E**xcusa/
re metus hos posse puta q̄ nescis **S**tupri siue seruitus ver/
berū atq̄ necis **N**otandū aut̄ q̄ vnus metus posset cade/
re in vnā p̄sonā q̄ nō caderet in aliā. sicut talis met⁹ posset ca/
dere in me q̄ nō caderet in regē. q̄ nō ē verisile hoies clare di/
gnitatis p̄pter metū in vrbe timuisse. vel q̄ q̄ rex p̄ metū scz
militis umet. ff. q̄ metus cā. l. nō est verisile. **V**erū si p̄ ap/
tissimas p̄bationes p̄staret de metu repellit p̄sumptio q̄ con/
tra eum est. vt d̄r̄ ibidem **E**t sic iudex s̄m statum z̄ diuersitatē
personaz̄ tempoz̄ z̄ looz̄. iudicabit qualis sit metus vel vio/
lencia. z̄ s̄m hoc iudicabit de matrimonio vel contra.

Notandum tamen q̄ qualiscunq̄ sit metus vel violen/
tia si steterit mulier per annum cum dimidio cum viro nō de/
bet postea audiri si alleget metum vel violentiā. extra de spon.
ad id quod per tuas. de illis qui matrimo. accu. post. c. insu/
per adicisti de eo qui dux. in matri. quam polluit per adulte/
ritim. ca. significauit.

Trattatus.vii.prime partis

De impedimento ordinum

Ordinū vt dictū ē supra. qdā sunt minores. sicut ostiaria-
tus. lectoratus. exorzistatus. accolitus. Et isti nō impedi-
unt matrimonii p̄bendū. nec dirimunt iā p̄tractū. Alij sunt
maiores. scz subdiaconatus. diaconatus. z presbyteratus. z isti
ordines impediunt matrimonii p̄bendū. z dirimunt iā con-
tractum. qz istis ordinibz votū solenne p̄tinentie est annexum
extra de vo. z vo. redēp. c. q. votū. li. vi.

De impedimento ligaminis

Impedimētū istū scz cū q̄s alligat̄ ē alteri vxori adeo sp̄
fuit validū q̄ anq̄s aliq̄ p̄stitutio ecclesie sup hoc emana-
ret nunq̄s alligat̄ vxori p̄t vel ponit aliā recipe. nec vnq̄s li-
cuit s̄ absq̄ sp̄iali disp̄satione dei. q̄ fuit institutor m̄rimoniij. si-
cut disp̄savit deo cū Abrahā z Jacob z alijs patriarchis. S̄
qm̄ aliq̄s p̄t eē alligat̄ alicui mulieri p̄ sp̄salia tm̄. z alteri p̄
m̄rimoniū. vidēdū ē qd iuris sit in vtrisq̄. Et iō notādū ē qz
si aliq̄s p̄traxerit m̄rimoniū vel sponsalia cū aliq̄ p̄ p̄ba de fu-
turo nō d̄z p̄bere cū alia. nec illa cū alio. z si p̄traxerit cū alia
sponsalia p̄ p̄ba de futuro d̄z dimittere sc̄dam z redire ad pri-
mam. s̄ si p̄traxerit cū alia sponsalia p̄ p̄ba de p̄nti vel p̄ p̄ba
de futuro z fuit sequuta carnalis copula tūc d̄z stare m̄rimo-
niū cū sc̄da. etiā si sponsalia p̄tracta cū p̄ma fuerint iuramēto
vallata. s̄ debēt agere penitētiā de p̄urior z fide m̄rita. extra
de sp̄o. duoz. c. i. z de spon. c. sicut ex l̄ris. Si at̄ m̄rimoniā
ē alligat̄ vxori si nō sit sequuta int̄ eos copula carnal̄ p̄t alē
altero inuito religionē intrare. z q̄ remanet in seculo p̄t cum
alio vel alia p̄bere: extra de pu. er. p̄iuga. vez post p̄sensuz. z
c. ex publico. extra de spon. c. l̄z p̄ter solitū. Si at̄ fuerit inter
eos carnal̄ copula sequuta nūq̄s q̄ diu vixerint p̄nt se inuicē
dimittere nisi cā fornicatōis. z tūc si se dimiserint aut recōci-
liant̄. aut remaneāt inupti. qz p̄m p̄bū saluatoris. Math. vi.
ca. Dis q̄ dimiserit vxorē suā z c. S̄z sponat̄ qz vxor credēs
maritū mortuū p̄bit cū alio postea ille reuertit̄. qd fiet. Dico
qz q̄ diu ita credit nec ip̄e reuertit̄ ip̄a excusat̄ ab adulterio v̄l
fornicatōe p̄t̄ ignozātiā facti. z filij si q̄s ex sc̄do suscepit iu-
dicant̄ legitimi. s̄z statim cū reuertit̄ p̄mus. debet recedere a

De matrimonio

scdo z redire ad pmū. qđ si nō facit adultera indicat. xxxiij. q.
ij. Cū p bellicā. z. c. si virgo. Sed si nō reuertit credit tñ eum
viuere. qđ faciet. Nō exigat debitū a marito quē accepit. red/
dat tñ exigētī Istō psiliū sibi dat extra de se. nup. c. dñs ac re
demptor Itē pone. vir iuit ad exercitiū ptra saracenos vel in
regionē longinquā z nō reuertit. nec scit an sit viu9 vl' mor/
uus. qđ faciet vxor Dico qđ qstūcūq; sit iunēcula s̄here non
p̄t donec sit certificata de morte mariti. extra de spon. c. i p̄sen
tia S̄ q̄liter certificabit. dico p iuramētū illi9 sub q̄ milita/
uit. vel etiā socioz qđ ei9 mortē nouerunt. Et fm leges adhuc
d̄z expectare pannū post iuramētū anteq̄ nubat. fm p̄o cano
nes statim post iuramētū p̄stitū p̄t s̄here. extra de se. nup. c. su
p illa. Ad hoc facit qđ d̄t apls. i. Loz. vij. s. Hortuoviro nu
bat mulier cui vult in dño z Hieronym9 nouas nuptias nō
p̄denat. imo approbat. xxxi. q. i. aperiat

De impedimento publice honestat̄s iusticie
Publice honestat̄s iusticia ē ipedimētū ab ecclia introdu/
ctū pp̄t ei9 honestatē Cui9 due spēs erāt nūc at est vna
tñ qđ s̄bit ex desponsatōe. puta si aliq̄s desposauit puellā vij.
annoz. vñlz eā nō cognoscat null9 tñ de psanguinitate ei9 po
terit eā h̄c in vxorē. nec ip̄e aliā de psanguinitate ei9. extra de
spon. c. iuuenis Ideo dixi septē annoz. qz si añ septennū spō
salia pura z certa. i. sine p̄ditōe s̄bant nulli9 sunt momētī. nec
aliqđ p̄stant ipedimētū nisi post septēniū ip̄a approbauerit.
extra de spon. impu. c. lr̄s. z. c. accessit. ¶ Hora etiā qđ decla
ratū ē hodie de iure nouo qđ lz sponsalia sunt nulla rōe psang/
uinitat̄s aut affinitat̄s aut religionis aut frigiditat̄s aut q̄cūq;
alia cā. dū modo nō sunt nulla rōe etat̄s p̄stant impedimētū
publice honestat̄s iusticie. extra de spon. impu. c. i. li. vi.

De impedimento affinitatis

Affinitas est p̄mitas p̄sonaz ex carnali copula pueni/
ens om̄i carēs parētela Et dixi. ex carnali copula. qz itz
p fornicariā q̄s p matrimonialē copulā s̄bit affinitas. xxxv. q.
ij. nec eā. extra de eo qđ cog. psang. vxor. sue. discretōnem. z de
psang. z affi. sup eo. Et lz olim eēt tria genera sue tres mo/
di affinitat̄s. hodie tñ pmū gen9 tñ stat. scdo z tercio de mez

Tractatus. vii. prime partis.

dio sublati. Nota ergo q̄ p̄mū genus affinitatis p̄trahitur ex p̄sona addita p̄sanguinitati per carnalē copulam. iuxta illā regulā q̄ dicitur: Persona addita persone per carnis p̄pagatōnem mutat gradū attinentie. s̄z nō mutat gen⁹. s̄z persona addita p̄sone per carnis p̄iunctōem mutat genus attinentie. sed nō mutat gradū. ¶ Mutat nupta genus s̄z generata gradum. Et ut melius intelligat̄ ponat̄ exemplū. Ecce ego et soror mea sum⁹ vna p̄sanguinitas. accipiat soror mea maritū vel amasiū. s̄. Petrum. Iste petrus q̄ est persona addita p̄sanguinitati mee per carnis cōmixtionē mutat gen⁹ attinentie. s̄z nō mutat gradum q̄ Petrus nō est p̄sanguineus me⁹. s̄z ē mihi affinis. et sic mutat gen⁹ attinentie s̄z nō gradū. q̄ sicut soror mea ē p̄sanguinea mea in p̄mo gradu. ita Pet⁹ ē mihi affinis in p̄mo gradu. Et idē intelligas de maritis siue amasijs oīm p̄sanguinearū mearū. q̄ in quoto gradu p̄sanguinitatis ip̄a attinet mihi. eodem gradu affinitat̄ viri vel amasij earū attinent mihi. Et q̄d dicit̄ de maritis vel amasijs p̄sanguinearū mearū. idē intelligas p̄ oīa de vxorib⁹ vel amasijs p̄sanguineorū meorū. q̄ in quoto gradu ip̄i sunt mihi p̄sanguinei in eodē gradu ip̄se sunt mihi affines. Nā si aliq̄s ē mihi p̄sanguineus in sc̄do gradu. et sic de alijs gradib⁹. Idē dico de p̄sanguineis vxoris mee. q̄ in q̄to gradu sunt sibi p̄sanguinei in eodē gradu sunt affines mihi et oēs p̄sanguinei mei sunt affines vxoris mee in illo gradu in q̄ sunt mihi p̄sanguinei. ¶ Et idē nota q̄ sicut p̄sanguinitas vsq̄ ad quartū gradū impedit matrimonii p̄trahendū et dirimit iā p̄tractū. ita affinitas vsq̄ ad eundē gradū facit hoc idē. ¶ Notandū etiā q̄ cū grad⁹ in affinitate habeāt ortū ex p̄sanguinitate cū dubitat̄ de affinitate aliq̄z recurrendū ē ad aliā p̄sonā mediante q̄ fuit ventū ad affinitatē. et req̄rendū ē in q̄to gradu distat ab illa p̄sona de q̄ agit̄ s̄m modū supra assignatū de p̄sanguinitate vbi dictū ē quō cōputandi sunt grad⁹ in p̄sanguinitate. q̄ in q̄to gradu distant in p̄sanguinitate in tali distat in affinitate. ¶ Notandū etiā s̄z vxor p̄sanguinei mei sit mihi affinis. fili⁹ m̄i quē suscepit ex p̄sanguineo meo nō ē mihi affinis s̄z cōsanguineus. S̄z si haberet filiū ex alio q̄ mihi nihil attineret

De matrimonio

Ille filius nō ē mibi affinis nec p̄sanguineus. fili⁹ at̄ p̄sanguineus. nec vxoris mee erit mibi affinis sicut parens suus. s; nō in alio gradu. q; si parēs est mibi p̄mo gradu. erit fili⁹ in sc̄do r̄c̄is.
Notandū etiā q; h; moriā p̄sanguine⁹ me⁹ mediāte q; h; h; affinitas. p̄sona tñ q; sup̄uuit remanet mibi affinis. **N**ota etiā q; h; dictū sc; q; affinitas p̄bat p; p̄cubitū fornicariū icelli/ gendū ē ordine r; mō nature. q; si q; cognosceret aliquā p̄tra naturā. hoc est si aliq; extra vas debitū pollueret aliquā. q; p̄ talis pollutio sit execrabilis criminosa r; dānosa. nulla tñ ex tali p̄cubitu p̄trahit affinitas. q; talis p̄cubitus non facit sanguis cōmixtionē nec carnis vnitatē p; quā cōtrahit affinitas. **E**t idem videt̄ mibi dicendū. si quis inuasit claustrū pu/ doris alicuius. vel posuerit virgā virilē intra mēbrū mulieris nō tñ puenit ad p̄summatōem op̄is q; ex hoc non p̄bit aliqua affinitas. ita di. **R**ay. r; **H**ost. q; cōmixtio seminū req̄ritur ad affinitatem contrahendam

De impedimento impotentie cocundi.

Pter alia impedimenta matrimonij impotentia coeun/ di maxime obtinet locū. q; cōtrariatur directe ex natura sui matrimonio. qd̄ ordinat̄ ad p̄lem suscipiendam r; fornicationem vitandā. r; vtriq; istoz p̄trariat̄ impotentia cocundi. q; p̄o nō ois impotētia facit hoc videndū ē qd̄ sit ipotentia cocundi. quot sunt eius spēs q; impediunt m̄rimoniū p̄hendū et q; nō **I**mpotentia cocundi est vitii animi vel corporis vel vtriusq; q; q; ipedit̄ alteri carnaliter cōmisceri. **S**pēs ipius impotentie sunt multe. qm̄ alia ē naturalis. alia acc̄ntalis **N**aturalis est frigiditas in viro. artatio in muliere. defect⁹ etatis in puero **A**cc̄ntalis est vt castratio. maleficiū qd̄ fit p; quedas maleficia q; dicunt̄ sortes suefata **I**tem impotentia naturalis. alia temporalis. alia perpetua **N**aturalis ipotentia. si est temporalis ipedit̄ m̄rimoniū p; tpe quo durat. sicut defectus etatis in puero. q; q; diu ē minoris etatis nō p̄t p̄trahere m̄rimoniū. xxxij. q. ij. c. i. extra de frig. r; ma. q; sedē. vide sup̄ de sponsalibus. c. ij. **N**aturalis impotentia. sicut frigiditas in viro. si sit perpetua impedit̄ matrimonij p̄trahendū r; dimit̄ iam p̄tractum. xxxij. q. ij. c. i. r; ij. extra de frig. r; male. ca

Tractatus. vii. prime partis.

laudabilē **D**eartatione que ē in muliere dicas ita. quia si potest ei subueniri bñficio medicine vel p̄ assiduū vsum cū hoīe pueniētis stature nō p̄t nec ipedit m̄rimoniū cū illo a q̄ p̄t carnaliter cognosci. extra de frigi. z male. cap. ex lris. **E**t nota q̄ si p̄t artatōem separet ab eo. q̄ eā cognoscere nō p̄t. z p̄ assiduū vsum alteri⁹ cui se copulauit sic facta idonea sepanda ē a sc̄do z reddenda p̄mo. extra de frigi. z mal. c. fraternitat. **S**i p̄o sit talis artatio q̄ nullo mō ei subueniri possit nec bñficio medicine. ipedit m̄rimoniū p̄hendū z dirimit iā p̄tractū vt in p̄dict. ca. c. ex lris. z. c. fraternitat. **S**i at sit ipotētia accidē talis sicut castratō. firmiter tenendū ē q̄ talis ipotētia ipedit m̄rimoniū p̄hendū z dirimit iā p̄tractū. intellige hoc p̄m īferius dicta. extra de fr. z ma. q̄ sedē. **D**e maleficio at̄ distingue q̄ aut ē tpale aut p̄petuū **S**i sit tpale nullū p̄stat ipedimētuz matrimonio **S**i sit p̄petuū ipedit m̄rimoniū p̄hendū z dirimit iā p̄tractū. xxxij. q. i. si p̄ sortiaras. **S**i q̄nis quōd scietur si sit tpale v̄l p̄petuū **D**ico q̄ a p̄ncipio om̄e maleficiū reputat̄ tpale. s̄ post q̄s p̄ trienniū cohabitauerit dātes studiose opam copule carnali si adhuc durat ipedimētū reputat̄ maleficiū p̄petuū. **N**ota tñ q̄ illd̄ qd̄ dictū ē de castratōe z maleficio intelligēdū ē q̄ p̄cedūt m̄rimoniū. z si supueniāt post m̄rimoniū nō ipediūt nec p̄stāt ipedimentū. extra. vi. li. nō p̄te. qm̄ frequēter. ff. de iur. do. l. si. **E**t idē intelligendū ē de q̄libet alio impedimēto **E**t intellige oīa q̄ dicta sunt de m̄rimonio fide/ liū. q̄ de m̄rimonio qd̄ ē inter ifideles nihil ad nos. nā de uortio qd̄ sit p̄t ista ipedimēta n̄ dico aliqd̄. q̄ istd̄ p̄tinet ad officiales v̄l p̄latos nō at̄ ad curatos q̄ b̄ dirigit p̄ns libell⁹.

De impedimento interdicti ecclesie

Dico de ipedimētis q̄ ipediūt m̄rimoniū p̄hendū z dirimunt iā p̄tractū. d̄m̄ ē de ipedimētis q̄ ipediunt m̄rimoniū p̄hendū. s̄ nō dirimūt iā p̄tractū **E**t ista sunt duo. s. t̄ps feriaz z interdictū ecclesie **E**rgo circa t̄ps feriaz nota q̄ i t̄pe feriaz p̄nt p̄trahi sponsalia z etiam matrimoniu quod solo cōsensu contrahitur. sed tractatio vxoris. nuptiarum solennitas z carnalis copula p̄hibentur. xxxij. q. iij. ca. nō oportet. z c. nō licet. extra de matri. p̄trac. p̄tra interdic. ecclie. c. ex lris.

De matrimonio

Et nota. q̄ tēpus feriarū est ab aduentu dñi vsq; ad octa-
uas epiphanie. et a septuagesima vsq; ad octauas pasche. et
in trib; dieb; añ ascensionē dñi vsq; ad octa. pēthe. extra de
ferijs. c. capellan; et de hoc habent̄ ꝑsus. **C**ōiugiu ꝑhibet
aduēt; hilariu; relaxat. septuagesima vetat octaua pasche
relaxat. **R**ogamē vetat ꝑcedit trina ptās. **I**tē ali; ꝑsus **A**spi-
ciēs veterē circū. q̄ vo. bñdicta. **A**duēt. septuage. vetat roga-
tio nuptū. **O**ctauē stelle pasche; relaxant

De his q̄ ꝑrabūt bannis ꝑtermis̄is.

Quia interdictū ecclie istud firmiter tenedū est qñ aliq; ꝑ-
hibet ꝑrabere cū aliq; vt qz forte d; ꝑ sanguinea vel affi-
nis vs; forte spōsa alteri; nō d; ꝑrabere s; si ꝑrabat nisi sit ali-
qđ impedimētū q̄ interdictū ecclie ipediat ꝑnt̄ insil; manere et
nō sunt separādi. **A**rguit ꝑtra hoc. qz ꝑmo ꝑpter ꝑsanguini-
tatē sepat̄ matrimoniū. extra de ꝑsang. z affi. c. nō debet. **E**t
etiā in scdo casu. s. ꝑpter affinitatē sepat̄ matrimoniū. vt i. c.
ex lris. et. c. spōsam. extra de spon. **E**t silr in terciō. s. qñ aliq; ꝑ-
rabētū ē ꝑ ꝑba de ꝑnti alteri despōsat; si postea ꝑrabat
dirimēt̄ ꝑtractus scds. extra de spō. duoz. c. accepisti. z. c. li-
cet. **S**olo ddm q̄ nō sunt sepandi. s. in trib; ꝑmis casib; nisi
ad sps vt agāt ꝑniam. qz mādatū ecclie ꝑtēperūt. et ita exp̄si
selegūt extra de spon. de muliere. et extra de ma. ꝑtrac. ꝑtra i/
ter. cc. eo. c. de muliere. **E**t ita intelligendi sunt oēs canones
q̄ dicūt eos fore sepandos. qz exponēdū est nō simplr sed ad
tēpus. **S**ane vt diuersa circa matrimoniū picula euitent̄ sta-
tutū fuit in ꝑcil. generali. vt cū matrimonia fuerint ꝑraben-
da in ecclia a ꝑsbyteris publice ꝑpalent̄ ꝑpetenti termino ꝑ-
finito vt infra illū q̄ voluerit et valuerit legitimū impedimētū;
apponat. **E**t ipsi sacerdotes nihilomin; inuestigent vtrū ali-
qđ impedimētū obstet **C**ū aut̄ apparuerit ꝑbabilis ꝑiectura
cōtra matrimoniū ꝑrabendū cōtractus exp̄sse ꝑhibeat̄ illis
donec qđ sit faciendū sup eo manifestis constiterit documen-
tis **S**i aut̄ parrochialis sacerdos istud facere cōtēperit. vel
quilibet regularis qui in matrimonio clādestino fuerit ꝑ tri-
enniū ab officio suspendat̄ et grauius puniatur si culpe quali-
tas postulauerit **S**ed bis qui taliter copulare ꝑtēperint etiā